

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
JURIDISKĀ FAKULTĀTE
KRIMINĀLTIESISKO ZINĀTŅU KATEDRA

**IZLĪGUMS KĀ PAMATS PERSONAS
ATBRĪVOŠANAI NO KRIMINĀLATBILDĪBAS**

BAKALAURA DARBS

Autore: **Elīna Kokenberga**

Studenta apliecības Nr.: ek11218

Darba vadītāja: Mg. iur., lekt. Evija Vīnkalna

RĪGA 2015

ANOTĀCIJA

Izlīgums ļauj cietušajam un likumpārkāpējam atrisināt ar noziedzīgu nodarījumu radušās problēmas mierīgā ceļā bez tiesas iejaukšanās, un tas var būt kā pamats personas atbrīvošanai no kriminālatbildības, tieši tāpēc izlīgums šādā kontekstā ir nozīmīgs abām pusēm, kā arī sabiedrībai kopumā. Šis institūts satur dažādus aspektus gan no saturiskā, gan procesuālā viedokļa, kurus ir svarīgi izpētīt, lai saprastu izlīguma būtību. Darbā tiek izpētīts izlīguma kā pamata personas atbrīvošanai no kriminālatbildības institūts Latvijas krimināltiesībās, pievēršoties institūta vēsturiskajai attīstībai, nozīmei, saturiskajai analīzei, procesa īstenošanai un iespējamām sekām. Darbā tiek izcelti dažādi institūta problēmjautājumi, kuri lielākoties radušies likumu nepilnību dēļ un kuriem autore ir centusies rast risinājumu.

Atslēgvārdi: kriminālprocess, izlīgums, atbrīvošana no kriminālatbildības, cietušais, likumpārkāpējs, starpniecība.

ANNOTATION

The settlement allows victim and offender solve the problems, which have resulted from crime, in peaceful way without the trial intervention, and it may exempt a person from criminal liability, that is the reason why the settlement in this context is important for both sides, as well as society in general. This institute contains various aspects of concept as well as procedure which is important to research in order to understand the nature of the settlement. The settlement has researched as reason of exemption from criminal liability in criminal law of Latvia, focusing on the institute historical development, importance, content analysis, process implementation and possible consequences. There are highlighted some issues, most of which are because of imperfection of law, and the author has tried to find solutions for them.

Keywords: criminal procedure, settlement, exemption from criminal liability, victim, offender, mediation.

SATURA RĀDĪTĀJS

Ievads.....	5
1. Atbrīvošana no kriminālatbildības.....	6
2. Izlīguma jēdziens un nozīme	10
3. Izlīguma institūta attīstība Latvijas krimināltiesībās	16
3.1. Periods līdz Krimināllikuma pieņemšanai	16
3.2. Izlīguma ieviešana krimināltiesiskajā regulējumā	17
3.3. 2005. gada 30. septembra Grozījumi Krimināllikumā	18
3.4. 2012. gada 13. decembra Grozījumi Krimināllikumā	20
4. Izlīguma priekšnosacījumi.....	25
4.1. Vispārīgie izlīguma priekšnosacījumi	25
4.2. Likumā iekļautie priekšnosacījumi, lai izlīgums varētu būt kā pamats personas atbrīvošanai no kriminālatbildības	27
4.3. Likumā neiekļautie priekšnosacījumi, lai izlīgums varētu būt kā pamats personas atbrīvošanai no kriminālatbildības	28
5. Izlīguma noslēgšana, paziņošana un pieņemšana.....	31
5.1. Tiesības izlīgt.....	31
5.2. Izlīguma process Valsts probācijas dienestā.....	33
5.3. Izlīguma paziņošana tiesas sēdē	36
5.4. Izlīguma pieņemšana un lēmuma motivācija.....	37
5.5. Izlīguma pieņemšanas sekas	41
6. Izlīguma institūts ārvalstīs	44
6.1. Izlīguma institūts Vācijā	44
6.2. Izlīguma institūts Kanādā	46
Kopsavilkums	49
Izmantotās literatūras un juridisko aktu saraksts.....	51

IEVADS

Izlīgums ir iespēja cietušajam un personai, kura izdarījusi noziedzīgo nodarījumu, pašiem novērst noziedzīgā nodarījuma sekas un iegūt emocionālo stabilitāti. Tiesas process aizņem daudz laika, prasa finansiālos līdzekļus un rezultējas kādas personas sodīšanā, tāpēc daudz saprātīgāka pieeja ir risināt problēmas ārpus tiesas ceļā tad, kad tas ir iespējams. Latvijas krimināltiesiskajā regulējumā paredzēta iespēja personu atbrīvot no kriminālatbildības uz izlīguma pamata, līdz ar to šis institūts var atstāt būtisku, pozitīvu ietekmi uz likumpārkāpēju, ja viņš spēs panākt izlīgumu un atlīdzināt radīto kaitējumu. Izlīgums kā pamats personas atbrīvošanai no kriminālatbildības ir nostiprināts Latvijas krimināltiesībās kopš 1998. gada 17. jūnija. Šajā laika posmā ir izdarīti dažādi grozījumi Krimināllikumā, lai precizētu šī institūta saturu un piemērošanas gadījumus, bet vēl joprojām ir saglabājušies vairāki problēmjuautājumi, kuri nav atrisināti ar tiesisko regulējumu.

Darba mērķis ir izpētīt izlīguma kā pamats personas atbrīvošanai no kriminālatbildības institūta saturu Latvijas krimināltiesībās.

Lai sasniegtu iepriekšminēto mērķi, darba uzdevumi ir izpētīt izlīguma jēdzienu un tā nozīmi, izpētīt institūta attīstību Latvijas krimināltiesībās līdz pat mūsdienas regulējumam, noskaidrot izlīguma vispārējos priekšnosacījumus, kā arī specifiskāk tieši izlīguma kā pamats personas atbrīvošanai no kriminālatbildības priekšnosacījumus, analizēt izlīguma noslēgšanas, paziņošanas un pieņemšanas procedūras, un iespējamās tiesiskās sekas, kā arī salīdzināt Latvijas izlīguma institūtu ar Vācijas, Kanādas un citu valstu izlīguma institūta izpratni.

Darba tapšanas procesā tiks izmantota vēsturiskā metode, izpētot izlīguma institūta attīstību normatīvajā regulējumā dažādos laika posmos, analītiskā metode, izvērtējot un analizējot dažādus juridiskos avotus, salīdzinošā metode, veicot dažādu autoru viedokļu salīdzinājumu, un sistemātiskā metode, meklējot kopsakarības dažādās izlīguma institūta regulējošās tiesību normās. Tiks izmantoti tādi informācijas avoti kā juridiskā literatūra, tajā skaitā pētījumi un publikācijas žurnālos, dažādi nacionālie, starptautiskie un ārvalstu normatīvie akti, kas regulē izlīguma institūtu, kā arī tiesu prakse par Krimināllikuma un Kriminālprocesa likuma normu, kas regulē izlīgumu kā pamatu personas atbrīvošanai no kriminālatbildības, piemērošanu.

1. ATBRĪVOŠANA NO KRIMINĀLATBILDĪBAS

Izlīgums ir viens no pamatiem personas atbrīvošanai no kriminālatbildības, taču Latvijas krimināltiesībās tiek regulēti arī citi iespējamie pamati, tāpēc, lai vairāk izprastu izlīguma institūta būtību, ir svarīgi noskaidrot, ko vispārīgi sevī ietver atbrīvošana no kriminālatbildības un kādās situācijās persona var tikt atbrīvota no kriminālatbildības.

Atbrīvošana no kriminālatbildības tiek definēta kā ar kompetentas valsts institūcijas lēmumu personas, kura izdarījusi noziedzīgu nodarījumu, atbrīvošana no pienākuma tikt tiesātai un pakļautai tiesas noteiktajam valsts piespiedu līdzeklim – sodam,¹ kā arī kompetentu valsts institūciju darbības rezultāts, kas izpaužas kriminālvajāšanas vai soda piemērošanas atteikumā pret personu, kas izdarījusi kriminālsodāmu nodarījumu.² Tā kā sods ir viens no kriminālatbildības izpaušmes veidiem, atbrīvošana no kriminālatbildības sevī ietver arī atbrīvošanu no soda.³

Atbrīvošana no kriminālatbildības regulēta Krimināllikuma⁴ VI nodaļā no 56. panta līdz 58.¹ pantam.

Krimināllikuma 56. pants regulē kriminālatbildības noilgumu, kuram iestājoties persona nevar tikt saukta pie kriminālatbildības. Šī panta pirmajā daļā norādīts, ka personu nevar saukt pie kriminālatbildības, ja pagājuši: divi gadi no kriminālpārkāpuma izdarīšanas dienas; pieci gadi no mazāk smaga nozieguma izdarīšanas dienas; desmit gadi no smaga nozieguma izdarīšanas dienas; piecpadsmit gadi no sevišķi smaga nozieguma izdarīšanas dienas, izņemot noziegumu, par kuru saskaņā ar likumu var piespriest mūža ieslodzījumu; divdesmit gadi no smaga vai sevišķi smaga nozieguma izdarīšanas dienas, ja noziegums bijis vērsts pret nepilngadīgas personas tikumību un dzimumneaizskaramību, izņemot noziegumu, par kuru saskaņā ar likumu var piespriest mūža ieslodzījumu. Attiecīgā panta ceturtajā daļā noteikts, ja personai par noziedzīgo nodarījumu piespriests mūžā ieslodzījums, jautājumu par noilguma piemērošanu izlemj tiesa, ja no nozieguma izdarīšanas dienas pagājuši trīsdesmit gadi. Papildus Krimināllikuma 57. pantā norādīti gadījumi, kad kriminālatbildības noilgums neiestājas, proti, ja izdarīti noziegumi pret cilvēci, noziegumi pret mieru, kara noziegumi vai notikusi piedalīšanās genocīdā.

Krimināllikuma 58. panta pirmā daļā nosaka, ka no kriminālatbildības var atbrīvot personu, kas izdarījusi noziedzīgu nodarījumu, kuram ir nodarījuma pazīmes, bet ar kuru nav

¹ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Vispārīgā daļa. Trešais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2008, 442. lpp.

² Judins A. Krimināltiesību terminu skaidrojošā vārdnīca. Rīga: RaKa, 1999, 15. lpp.

³ Кузнецовой Н.Ф., Тяжковой И.М. Курс уголовного права в пяти томах. Том 2. Общая часть: Учение о наказании. Москва: Зерцало-М, 2002. Pieejams: http://www.studyLaw.narod.ru/kursup2/kursup2_sod.htm [aplūkots 2015. gada 10. maijā]

⁴ Krimināllikums: Latvijas Republikas likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=88966> [aplūkots 2015. gada 10. martā]

radīts tāds kaitējums, lai vajadzētu piespriest kriminālsodu. Nedaudz izvērstāk šī pati situācija regulēta Kriminālprocesa likuma⁵ 379. panta pirmās daļas 1. punktā, nosakot, ka šādā situācijā izmeklētājs ar uzraugošā prokurora piekrišanu, prokurors vai tiesa var izbeigt kriminālprocesu. Gadījumos, kad Krimināllikuma Sevišķās daļas pantā paredzēta atbildība par nodarījumu, kas radījis būtisku kaitējumu, 58. panta pirmajā daļā paredzētā norma nav piemērojama.⁶ Tātad par galveno kritēriju personas atbrīvošanai no kriminālatbildības šajā gadījumā tiek noteikta noziedzīgā nodarījuma kaitīguma pakāpe.

Krimināllikuma 58. panta otrā daļa nosaka, ka personu, kas izdarījusi kriminālpārkāpumu vai mazāk smagu noziegumu, var atbrīvot no kriminālatbildības, ja ir izlīgums ar cietušo vai viņa pārstāvi, ja persona pēdējā gada laikā nav tikusi atbrīvota no kriminālatbildības par tīša noziedzīga nodarījuma izdarīšanu, noslēdzot izlīgumu, ja tā pilnīgi novērsusi ar izdarīto noziedzīgo nodarījumu radīto kaitējumu vai atlīdzinājusi nodarīto zaudējumu un ja noziedzīgā nodarījuma rezultātā nav iestājusies cilvēka nāve. Lai tiktu piemērota šī panta daļa, jāizpildās visiem iepriekšminētajiem priekšnosacījumiem. Ar šo panta daļu sasaucas arī Kriminālprocesa likuma 379. panta pirmās daļas 2. punkts, nosakot kriminālprocesa izbeigšanas iespējamību, ja persona, kas izdarījusi kriminālpārkāpumu vai mazāk smagu noziegumu, ir izlīgusi ar cietušo vai viņa pārstāvi Krimināllikuma noteiktajos gadījumos. Tā kā Krimināllikuma 58. panta otrā daļa nosaka, ka personu var atbrīvot no kriminālatbildības, nevis, ka tas obligāti jādara, tad svarīgi saprast, ka šis pants neattiecas uz Kriminālprocesa likuma 377. panta 9. punktu, kas nosaka gadījumu, kad persona obligāti atbrīvojama no kriminālatbildības uz izlīguma pamata, proti, ja kriminālprocess ir tāds, kuru var uzsākt tikai uz cietušās personas pieteikuma pamata. Krimināllikuma 58. panta otrā daļa tiks sīkāk izpētīta turpmākajās darba nodaļās.

Krimināllikuma 58. panta trešā daļā nosaka, ka no kriminālatbildības var atbrīvot personu, kura būtiski palīdzējusi atklāt smagu vai sevišķi smagu noziegumu, kas ir smagāks vai bīstamāks par šīs personas pašas izdarīto noziedzīgo nodarījumu. Šis nosacījums nav piemērojams personai, kura tiek saukta pie kriminālatbildības par sevišķi smagu noziegumu izdarīšanu, kas paredzēti Krimināllikuma 116., 117., 118., 125., 159., 160., 176., 190.¹, 251., 252. un 253.¹ pantā, vai personai, kura pati izveidojusi vai vadījusi organizētu grupu vai bandu. Šajā gadījumā lēmumu par kriminālvajāšanas izbeigšanu pirmstiesas procesā saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 410. pantu var pieņemt tikai ģenerālprokurors, kurš attiecīgi izlemj, vai personas palīdzība konkrētā nozieguma atklāšanā ir būtiska.⁷

⁵ Kriminālprocesa likums: Latvijas Republikas likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=107820> [aplūkots 2015. gada 10. martā]

⁶ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināllikuma zinātniski praktiskais komentārs. I. vispārīgā daļa. Rīga: AFS, 2007, 203. lpp.

⁷ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Vispārīgā daļa. Trešais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2008, 446. lpp.

Krimināllikuma 58. panta ceturtnā daļa paredz, ka personu no kriminālatbildības var atbrīvot Krimināllikuma Sevišķajā daļā īpaši paredzētajos gadījumos. Šādi gadījumi ir paredzēti astoņos Krimināllikuma pantos: 199.¹ pantā par labumu devēja atbrīvošanu no kriminālatbildības; 221.⁴ pantā par personas atbrīvošanu no kriminālatbildības par nelikumīgu alkoholisko dzērienu glabāšanu un pārvietošanu; 235. pantā par personas atbrīvošanu no kriminālatbildības par šaujamo ieroci, šaujamo ieroci munīcijas, lielas enerģijas pneimatiskā ieroci, sprāgstvielas vai spridzināšanas ietaises izgatavošanu, iegādāšanos, nēsāšanu un glabāšanu un par gāzes pistoles (revolvera) un tās munīcijas izgatavošanu; 254. pantā par personas atbrīvošanu no kriminālatbildības par narkotisko un psihotropo vielu iegādāšanos, glabāšanu, pārvadāšanu un pārsūtīšanu; 288.⁵ pantā par politisko organizāciju (partiju) vai politisko organizāciju (partiju) apvienību nelikumīgi finansējušas personas atbrīvošanu no kriminālatbildības; 303. pantā par personas, kuras neatbild par atteikšanos dot liecību; 324. pantā par kukuļdevēja un kukuļošanas starpnieka atbrīvošanu no kriminālatbildības; 326.⁴ pantā par labumu devēja atbrīvošanu no kriminālatbildības.

Krimināllikuma 58. panta piektnā daļa un Kriminālprocesa likuma 379. panta pirmās daļas 4. punkts paredz iespēju no kriminālatbildības atbrīvot personu, ja konstatē, ka nav ievērotas tās tiesības uz kriminālprocesa pabeigšanu saprātīgā termiņā. Šādas personas tiesības uz kriminālprocesa pabeigšanu saprātīgā termiņā ir nostiprinātas Kriminālprocesa likuma 14. pantā. Likumos nav konkrēti noteikts, cik ilgs laika posms uzskatāms par saprātīgu termiņu, taču kā jau juridisko zinātņu doktors Jānis Rozenbergs norādījis: “Eiropas Cilvēktiesību tiesa arvien savos spriedumos ir norādījusi, ka procesu ilguma saprātīgums ir vērtējams, ņemot vērā lietas apstākļus, un tieši šādus kritērijus: lietas sarežģītība, paša indivīda un atbildīgo iestāžu un amatpersonu rīcība, kā arī jautājums par aizskartajām interesēm.”⁸

Krimināllikuma 58. panta sestā daļa un Kriminālprocesa likuma 319. panta pirmās daļas 5. punkts nosaka to, ka personu var atbrīvot no kriminālatbildības, ja tā noziedzīgu nodarījumu izdarījusi laikā, kad bija pakļauta cilvēku tirdzniecībai un tika piespiesta to izdarīt.

Krimināllikuma 58. pantā nav iekļauts, taču Kriminālprocesa likuma 379. panta pirmās daļas 3. punktā ir noteikts, ka pastāv iespēja kriminālprocesi izbeigt, atbrīvojot no kriminālatbildības, ja noziedzīgo nodarījumu izdarījusi nepilngadīga persona un ir konstatēti noziedzīga nodarījuma izdarīšanas īpašie apstākļi, un par nepilngadīgo personu iegūtas ziņas, kas mīkstina tās atbildību. Šī paša panta otrā daļa paredz iespēju izbeigt kriminālprocesi un materiālus par nepilngadīgo nosūtīt audzinoša rakstura piespiedu līdzekļa piemērošanai.

⁸ Rozenbergs J. Tiesības uz kriminālprocesa pabeigšanu saprātīgā termiņā. Jurista Vārds, 2011. 5. jūlijs, Nr. 27 (674). Pieejams: <http://www.juristavards.lv/doc/232510-tiesibas-uz-kriminalprocesa-pabeigšanu-sapratiga-termina/> [aplūkots 2015. gada 2. maijā]

Krimināllikuma 58.¹ pants nosaka gadījumus, kad piemērojama nosacīta atbrīvošana no kriminālatbildības, un Kriminālprocesa likuma 379. panta trešā daļa nosaka prokurora tiesības izbeigt kriminālprocesu, nosacīti atbrīvojot no kriminālatbildības. Krimināllikuma 58.¹ panta pirmajā daļā norādīts, ka prokurors var atbrīvot personu no kriminālatbildības nosacīti, ja izdarīts kriminālpārkāpums vai mazāk smags noziegums un ja iegūta pārliecība, ka apsūdzētais turpmāk neizdarīs noziedzīgus nodarījumus. Attiecīgā panta pirmajā prim daļā noteikts, ka prokurors var atbrīvot no kriminālatbildības nosacīti arī personu, kuru apsūdz smaga nozieguma izdarīšanā un kura būtiski palīdzējusi atklāt smagu vai sevišķi smagu noziegumu, kas ir smagāks vai bīstamāks par šīs personas pašas izdarīto noziedzīgo nodarījumu. Šo nosacījumu nepiemēro gadījumos, kad persona tiek saukta pie kriminālatbildības par smagu noziegumu izdarīšanu, kas paredzēti Krimināllikuma 125., 159., 160., 176., 190.¹, 251., 252. un 253.¹ pantā, vai ja persona pati bijusi nozieguma organizētāja. Tātad nosacīta atbrīvošana no kriminālatbildības var tikt piemērota, ja iegūta pārliecība, ka persona turpmāk neizdarīs noziedzīgus nodarījumus, vai ja persona ir palīdzējusi atklāt citu noziedzīgu nodarījumu. Krimināllikuma 58.¹ panta otrā daļa nosaka, ka, nosacīti atbrīvojot no kriminālatbildības, prokurors neturpina personas kriminālvajāšanu, ja pārbaudes laikā tā neizdarīs jaunu noziedzīgu nodarījumu un izpildīs uzliktos pienākumus, kā arī gadījumā, ja noslēgts izlīgums, izpildīs tā nosacījumus. Šī panta piektā daļa pēc būtības atspoguļo to pašu, ko otrā daļā, un nosaka, ka, ja pārbaudes laikā tiks izdarīts jauns tīšs noziedzīgs nodarījums vai netiks izpildīti uzliktie pienākumi vai izlīguma nosacījumi, kriminālvajāšana tiks turpināta. Attiecīgā panta ceturtajā daļā uzskaitīti dažādi pienākumi, ko prokurors var uzlikt personai, nosacīti atbrīvojot viņu no kriminālatbildības. Šeit saskatāma neliela pretruna, jo pirmā daļa nosaka, ka nosacīti atbrīvot no kriminālatbildības var, ja radusies pārliecība, ka turpmāk apsūdzētais neveiks noziedzīgus nodarījumus, taču tajā pašā laikā piektā daļa nosaka, ka kriminālvajāšana tiks turpināta, ja pārbaudes laikā tiks veikti jauni noziedzīgi nodarījumi. Autoresprāt, šis pants ir vērsts uz to, lai pārliecinātos, ka persona izpildīs tai uzliktos pienākumus un izlīguma nosacījumus.

Kriminālprocesa likuma 379. panta piektā daļa nosaka, ka izbeigt kriminālprocesu, atbrīvojot personu no kriminālatbildības, nedrīkst, ja pret to iebilst persona, kura izdarījusi noziedzīgu nodarījumu, vai tās pārstāvis. Analogiski secināms, ka arī nosacīti atbrīvot personu no kriminālatbildības nedrīkst, ja tam nepiekrīt pati persona.

Kā jau iepriekš minēts, atbrīvošana no kriminālatbildības ir pieļaujama dažādos likumā regulētos gadījumos un izlīgums ar cietušo ir viens no tiem.

2. IZLĪGUMA JĒDZIENS UN NOZĪME

Juridiskajā literatūrā tiek izmantoti dažādi latviskojumi angļu jēdzienam “restorative justice”. Šis jēdziens tiek tulkots kā taisnīguma atjaunošana, atjaunojošais taisnīgums vai atjaunojošā justīcija, bet tie visi apzīmē vienu un to pašu procesu. Taisnīguma atjaunošana definēta kā process, kurā puses kopīgi izlemj, kā atrisināt nozieguma sekas un tā ietekmi uz nākotni, kā arī veids, kādā ar likumā noteikto iestāžu starpniecību atrisināt ar noziegumu radušās problēmas, iesaistot pašas puses un sabiedrību kopumā.⁹ Latvijas tiesībszinātnieks Andrejs Judins apgalvo, ka “atjaunojošais taisnīgums ir process, kura gaitā likumpārkāpējs, cietušais un citas ieinteresētās puses vienojas, kā likvidēt nozieguma sekas”¹⁰. Eiropas Parlamenta un Padomes direktīvas 2012/29/ES, ar ko nosaka noziegumos cietušo tiesību, atbalsta un aizsardzības minimālos standartus¹¹ (turpmāk – Direktīva), 2. panta pirmā punkta d apakšpunktā atjaunojošā justīcija definēta kā “jebkurš process, kura laikā cietušajam un likumpārkāpējam pēc pašu brīvas gribas ir iespēja aktīvi piedalīties ar noziedzīgu nodarījumu saistīto jautājumu risināšanā, izmantojot neitrālas trešās personas starpniecību”. Apvienojot visu iepriekš minēto, var secināt, ka šis jēdziens sevī ietver cietušā, ieinteresēto personu un likumpārkāpēja aktīvu savstarpēju sadarbību, kopīgi izlemjot, kā risināt ar noziedzīgu nodarījumu radušās problēmas, sekas, to ietekmi uz nākotni un citus ar noziedzīgo nodarījumu saistītos jautājumus, izmantojot likumā noteiktās neitrālas trešās personas starpniecību.

Šāda atjaunojošās justīcijas izpausme Latvijā ir izlīguma process starp cietušo un likumpārkāpēju, ko var organizēt Valsts probācijas dienests.¹² Valsts probācijas dienests atzīmē, ka “izlīguma pamatā tiek izmantota taisnīguma atjaunošanas pieeja, ko pasaulē izmanto noziedzīga nodarījuma rezultātā radušos seku mazināšanā”¹³. Izlīguma process ir daļa no atjaunojošās justīcijas, taču izlīgums ir šaurāks jēdziens, kas sevī ietver konkrētākus elementus. Kaut gan Valsts probācijas dienests izlīgumu definē kā “brīvprātīga cietušā un likumpārkāpēja tikšanās un iesaistīšanās sarunā ar starpnieka palīdzību, lai kopīgi runātu par notikušo un kopā meklētu pieņemamu un savstarpēji taisnīgu risinājumu”¹⁴, kas ir gandrīz identiski tam, kā ir definēta atjaunojošā justīcija kopumā, tomēr izlīgums sevī ietver arī tālejošākas sekas, proti,

⁹ Marshall T. F. Restorative Justice: An Overview. [s.l.], Home Office, Research Development and Statistics Directorate, 1999, p.5. Pieejams: <http://fbga.redguitars.co.uk/restorativeJusticeAnOverview.pdf> [aplūkots 2015. gada 22. martā]

¹⁰ Judins A. Izlīgums Latvijas krimināltiesībās. Rīga: Sabiedriskās politikas centrs Providus, 2005, 10. lpp. Pieejams: http://providus.lv/article_files/1999/original/izligums.pdf?1342697406 [aplūkots 2015. gada 15. martā]

¹¹ Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva 2012/29/ES ar ko nosaka noziegumos cietušo tiesību, atbalsta un aizsardzības minimālos standartus un aizstāj Padomes Pamatlēmumu 2001/220/TI.

Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2012:315:0057:0073:LV:PDF> [aplūkots 2015. gada 10. martā]

¹² Dzenovska I., Judins A., Zavackis A. Noziedzīgos nodarījumos cietušo vajadzību nodrošinājums: atbalsts viktimizācijas prevencijai Latvijā. [b.v.], [b.i.], 2013, 32. lpp. Pieejams: http://jpa.gov.lv/uploads/filedir/noziedzigosnodarjumoscietuovajadziguodroinjums_pk.pdf [aplūkots 2015. gada 22. martā]

¹³ Valsts probācijas dienests. Izlīgums. Pieejams: <http://www.probacija.lv/page.php?id=674> [aplūkots 2015. gada 19. martā]

¹⁴ Turpat.

turpmāku pretenziju neizvirzīšanu no cietušā puses. Jāpiemin arī tas, ka Valsts probācijas dienesta definīcija ir sašaurināta, ņemot vērā tikai iestādes kompetenci saistībā ar izlīguma procesu, jo izlīguma obligāts priekšnoteikums nav starpniecība, proti, saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 381. panta ceturto un piekto daļu puses var paziņot par izlīgumu mutiski tiesas sēdē vai iesniegt notariāli apstiprinātu izlīgumu, tātad pastāv iespēja izlīgumu noslēgt arī bez neitrālas trešās personas iesaistīšanas. Nedaudz citādāk izlīgumu definē profesore Ārija Meikališa un profesore Kristīnes Strada-Rozenberga, apgalvojot, ka izlīgums ir “vienošanās starp noziedzīgu nodarījumu izdarījušo personu un noziedzīgā nodarījumā cietušo personu par to, ka, ņemot vērā noteiktus apstākļus, noziedzīgā nodarījumā cietusī persona neizvirza nekādas prasības pret noziedzīgo nodarījumu izdarījušo personu”¹⁵. Andrejs Judins Krimināltiesību skaidrojošā vārdnīcā izlīgumu ir definējis no cita aspekta, nosakot, ka tas ir “viens no pamatiem personas atbrīvošanai no kriminālatbildības”¹⁶. Lai kriminālprocesuālās darbībās būtu skaidrs, kas ir izlīgums un kā tas var izpausties, šo jēdzienu būtu nepieciešams definēt Kriminālprocesa likumā, kas pagaidām nav darīts. Izlīgums šī darba ietveros definējams kā brīvprātīga vienošanās starp cietušo un personu, kas izdarījusi noziedzīgo nodarījumu, kas ietver turpmāku pretenziju neizvirzīšanu no cietušā puses un ir iespējama pamats personas, kas izdarījusi noziedzīgo nodarījumu, atbrīvošanai no kriminālatbildības.

Jāpiemin, ka pastāv arī mediācijas institūts, kas Latvijā tiek nošķirts no izlīguma institūta. Šāda institūtu nošķirtība netiek veikta, piemēram, Vācijas un Ungārijas krimināltiesībās, kur mediācija un izlīguma process ir sinonīmi. Mediācija atbilstoši Mediācijas likuma¹⁷ 1. panta 1. punktam tiek definēta kā brīvprātīgas sadarbības process, kurā puses cenšas panākt savstarpēji pieņemamu vienošanos savu domstarpību atrisināšanai ar mediatora starpniecību. Mediācija tiek definēta arī kā process, kurā strīda puses ar mediatora palīdzību identificē strīda problēmas, apsver risinājuma alternatīvas un cenšas panākt vienošanos.¹⁸ Mediācijas definīcija ir gandrīz identiska ar izlīguma procesa izpratni, bet atšķirība pastāv tajā, ka mediāciju vada mediators, kas atbilstoši Mediācijas likuma 1. panta 4. punktam tiek definēts kā pušu brīvi izraudzīta fiziskā persona, kura ir piekritusi vadīt mediāciju. Latvijā izlīguma process tiek vadīts ar Valsts probācijas dienesta starpnieka palīdzību vai pusēm pašām izlīgstot, kas neizslēdz iespēju, ka puses var vērsties pie mediatora, lai panāktu šo izlīgumu. Mediācija Latvijā vairāk tiek saistīts ar civiltiesisko regulējumu, nevis krimināltiesisko, ko apstiprina Mediācijas likuma 17. pants, nosakot tiesas tiesības ieteikt mediāciju, kad tiek risināti civiltiesiskie strīdi.

¹⁵ Meikališa Ā., Strada K. Kriminālprocesuālo terminu skaidrojošā vārdnīca. Rīga: RaKa, 2000, 82. lpp.

¹⁶ Judins A. Krimināltiesību terminu skaidrojošā vārdnīca. Rīga: RaKa, 1999, 57. lpp.

¹⁷ Mediācijas likums: Latvijas Republikas likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=266615> [aplūkots 2015. gada 7. maijā]

¹⁸ Spencer D., Brogan M. Mediation law and practice. New York: Cambridge University Press, 2006, p.9. Pieejams:

https://books.google.lv/books?id=QaXGnP0o-gsC&printsec=frontcover&hl=lv&source=gsbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false [aplūkots 2015. gada 2. maijā]

Tradicionālā krimināltiesiskā pieeja ir balstīta uz nepilnīgu apgalvojumu, ka noziedzīgs nodarījums ietver sevī tikai likuma pārkāpumu. Nepilnība šajā apgalvojumā ir tā, ka tiek ignorēts cits noziedzīga nodarījuma aspekts, proti, tas izraisa kaitējumu cietušajiem, sabiedrībai un pat pašiem pāridarītājiem.¹⁹ Atjaunojošās justīcijas pieeja konfliktu risina atšķirīgi no tradicionālās pieejas, proti, tajā gan cietušajam, gan pāridarītājam ir aktīvāka loma un lielākas iespējas ietekmēt konflikta risināšanas procesu.²⁰ Atšķirību starp tradicionālo pieeju un atjaunojošās justīcijas pieeju apstiprina Valsts probācijas dienests, apgalvojot, ka “kriminālprocesā notiek fokusēšanās uz likumpārkāpēja sodīšanu, taču taisnīguma atjaunošanas procesā notiek fokusēšanās uz cietušā vajadzībām un likumpārkāpēja atbildības uzņemšanos, lai mazinātu nodarītā nodarījuma sekas”²¹. Taisnīguma mērķis ir apmierināt puses, un veids, kā to izdarīt, ir censties atrisināt lietas, kompensēt radīto kaitējumu šīm pusēm, neatkarīgi no tā, vai kaitējums ir bijis fizisks, finansiāls vai morāls.²² Bieži izlīguma ceļā taisnīgumu un gandarījumu cietušajai personai iespējams nodrošināt vienkāršāk, ātrāk un lielākā apjomā nekā to spēj nodrošināt spēkā stājies notiesājošs spriedums.²³ Turklāt cietušā un likumpārkāpēja samierināšana ir balstīta uz ideju, ka pēc noziedzīgā nodarījuma cietušajam un likumpārkāpējam ir kopīgas intereses labot izdarīto.²⁴ Tiesību speciālisti daudzu tiesiska rakstura konfliktu risināšanai kā labu un taisnīgu, 21. gadsimta justīcijas prasībām atbilstošu līdzekli iesaka tieši izlīgumu.²⁵ Arī Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes lektore Agra Reigase norāda, ka “izlīgums, atbrīvojot no kriminālatbildības, ir mūsdienu justīcijas prasībām atbilstošs konflikta risināšanas veids starp likumpārkāpēju un cietušo, kas palīdz atjaunot taisnīgumu, mazinot vai novēršot noziedzīga nodarījuma radīto ļaunumu bez kriminālsoda piemērošanas”²⁶.

Tāpēc būtisks ir izlīguma kā pamata personas atbrīvošanai no kriminālatbildības institūts, kas kā daļa no atjaunojošās justīcijas ir papildinājis tradicionālo krimināltiesisko pieeju.

¹⁹ Van Ness D. W., Heetderks Strong K. Restoring Justice: An Introduction to Restorative Justice. Fourth Edition. [s.l.], Routledge, 2010, p.12. Pieejams:

http://books.google.lv/books?id=AZv2MVkHBTcC&printsec=frontcover&hl=lv&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false [aplūkots 2015. gada 16. martā]

²⁰ Dzenovska I., Judins A., Zavackis A. Noziedzīgos nodarījumos cietušo vajadzību nodrošinājums: atbalsts viktimizācijas prevencijai Latvijā. [b.v.], [b.i.], 2013, 32. lpp. Pieejams: http://jpa.gov.lv/uploads/filedir/noziedzigosnodarjumoscietuovajadzgunodroinajums_pk.pdf [aplūkots 2015. gada 22. martā]

²¹ Ziediņa D. Izlīguma īstenošanas pieredze Valsts probācijas dienestā. Valsts probācijas dienests.

Pieejams: http://www.mediacija.lv/images/2013_10/DianaZiedina_VPD.pdf [aplūkots 2015. gada 22. martā]

²² Van Ness D. W., Heetderks Strong K. Restoring Justice: An Introduction to Restorative Justice. Fourth Edition. [s.l.], Routledge, 2010, p.6. Pieejams:

http://books.google.lv/books?id=AZv2MVkHBTcC&printsec=frontcover&hl=lv&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false [aplūkots 2015. gada 16. martā]

²³ Bārtulis J. Izlīgums kā alternatīva. Pieejams: <http://www.lvportals.lv/skaidrojumi.php?id=210637> [aplūkots 2015. gada 10. februārī]

²⁴ Zernova M. Restorative Justice: Ideals and Realities. England: Ashgate Publishing company, 2007, p.8. Pieejams: https://books.google.lv/books?id=MJB4hmBZVMC&printsec=frontcover&hl=lv&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false [aplūkots 2015. gada 22. martā]

²⁵ Bārtulis J. Izlīgums kā alternatīva. Pieejams: <http://www.lvportals.lv/skaidrojumi.php?id=210637> [aplūkots 2015. gada 10. februārī]

²⁶ Reigase A. Izlīguma reglamentācija Krimināllikumā. Grām.: Tiesību interpretācija un tiesību jaunrade – kā rast pareizo līdzsvaru: Latvijas Universitātes 71. zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2013, 139. lpp.

Viens no būtiskākajiem ieguvumiem no izlīguma slēgšanas ir tas, ka puses var izvērtēt un novērst noziedzīgā nodarījuma rezultātā radušās sekas, tādējādi pozitīvi ietekmējot savu dzīvi pēc noziedzīgā nodarījuma, kā arī atrisināt problēmas pašas, neiesaistot valsti un attiecīgi arī valsts represijas. Šādu izlīguma nozīmīgumu uzsver gan 2012. gadā Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes doktorante Kristīne Rupeika, apgalvojot, ka “taisnīguma atjaunošanas pieejas mērķis ir sniegt iespēju krimināltiesiskajās attiecībās iesaistītajām pusēm pārrunāt, kādas sekas ir radījis noziedzīgs nodarījums, un mazināt šo seku ietekmi uz pušu dzīvi nākotnē”²⁷, gan Lielbritānijas kriminoloģijas lektore Margarita Zernova, atzīmējot, ka “uzsvars tiek likts uz izlīgumu, palīdzot cietušajiem novērst nozieguma sekas un likumpārkāpējiem mainīt savu dzīvi, un galvenokārt padarīt cilvēcīgāku krimināltiesību sistēmu”²⁸, gan tiesībzinātnieks Andrejs Judins, nosakot, ka “citādi arī tiek izprasts atjaunojošā taisnīguma rezultāts - tā veiksmes kritērijs ir konflikta radīto seku likvidācija, nodarītā kaitējuma atlīdzināšana un pušu samierināšanās, nevis kriminālās represijas bargums”²⁹.

Izlīgums starp apsūdzēto un cietušo vai viņa pārstāvi kā viens no krimināltiesisko attiecību noregulēšanas mehānisma elementiem Latvijas tiesās tiek izmantots diezgan bieži, kas vērtējams pozitīvi, jo likuma prasībām atbilstošu izlīgumu noslēgšana var sekmēt Kriminālprocesa likuma mērķa sasniegšanu.³⁰ Tiesu prakses apkopojumā konkretizēts, ka izlīgums sekmē krimināltiesisko attiecību taisnīgu noregulējumu bez neattaisnotas iejaukšanās personas dzīvē un šāda pieeja atbilst Eiropas Padomes Ministru komitejas Rekomendācijām.³¹ Šādu pašu secinājumu izdara arī profesore Valentija Liholaja, apstiprinot, ka “likumam atbilstoša izlīguma noslēgšana var sekmēt Kriminālprocesa likuma mērķa - taisnīga krimināltiesisko attiecību noregulējuma bez neattaisnotas iejaukšanās personas dzīvē – sasniegšanu”³².

Ar izlīguma kā pamatu personas atbrīvošanai no kriminālatbildības cietušajai personai tiek dota iespēja ietekmēt kriminālprocesu. Professore Kristīne Strada-Rozenberga pie šādas tendences, ka cietušajai personai ir iespēja ietekmēt kriminālprocesa gaitu, pozitīvajiem aspektiem min to, ka tas 1) atbilst kriminālprocesa vienkāršošanas tendencēm, 2) ļauj procesā ievērot lietderīguma apsvērumus, 3) ļauj noziedzīgā nodarījumā cietušajai personai apzināties,

²⁷ Rupeika K. Izlīguma process Valsts probācijas dienestā. Grām.: Juridiskās zinātnes doktorantu un zinātniskā grāda pretendentu III zinātniski praktiskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2012, 102. lpp. Pieejams: http://www.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/apgads/PDF/Jur-dokt-III-zin-petn-konf_2012.pdf [aplūkots 2015. gada 15. martā]

²⁸ Zernova M. Restorative Justice: Ideals and Realities. England: Ashgate Publishing company, 2007, p.8. Pieejams: https://books.google.lv/books?id=MJBi4hmBZVMC&printsec=frontcover&hl=lv&source=gbg_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false [aplūkots 2015. gada 22. martā]

²⁹ Judins A. Izlīgums Latvijas krimināltiesībās. Rīga: Sabiedriskās politikas centrs Providus, 2005, 11. lpp. Pieejams: http://providus.lv/article_files/1999/original/izligums.pdf?1342697406 [aplūkots 2015. gada 15. martā]

³⁰ Zvejniece R. Izlīgums neuzliek pienākumu kriminālprocesa vienmēr izbeigt. Pieejams: <http://at.gov.lv/lv/pazinojumi-presei/par-notikumiem/2008/decembris/232-izligums-neuzliek-pienakumu-kriminalprocesu-vienmer-izbeigt/> [aplūkots 2015. gada 20. martā]

³¹ Tiesu prakse kriminālprocesa izbeigšanā un personas atbrīvošanā no kriminālatbildības, pamatojoties uz cietušā un apsūdzētā izlīgumu. Latvijas Republikas Augstākā tiesa, 2008, 56. lpp. Pieejams: http://www.at.gov.lv/files/uploads/files/docs/summaries/2008/labpr_bez%20uzvardiem.doc [aplūkots 2015. gada 27. martā]

³² Liholaja V. Izlīgums un taisnīgs krimināltiesisko attiecību noregulējums. Jurista Vārds, 2009. 7. jūlijs, Nr. 27 (570), 11. lpp.

ka viņai ir izšķiroša loma kriminālprocesā.³³ Sabiedriskās politikas centrs PROVIDUS veiktā cietušo vajadzību aptauja atklāja cietušo neapmierinātības ar kriminālprocesu galvenos iemeslus: cietušajiem pēc procesa beigām ir saglabājusies netaisnīguma sajūta; cietušie nav apmierināti ar likumpārkāpējam piespriesto sodu; cietušie nav atguvuši drošības sajūtu; cietušie nav apmierināti ar kriminālprocesa iznākumu, jo netika iegūta kompensācija.³⁴ Krimināllikuma 58. pants paredz izlīgumu kā pamatu personas atbrīvošanai no kriminālatbildības, ja ir pilnībā novērsts radītais kaitējums un atlīdzināti zaudējumi, līdz ar to izlīguma slēgšana ir veids kā panākt lielāku cietušo apmierinātību, jo cietušais izlīgstot var vienoties par sevi apmierinošu kompensāciju, kā arī sarunu procesā ar likumpārkāpēju mierīgā atmosfērā noskaidrot otras puses skatījumu un iespējams piedod, līdz ar to iegūstot mieru un drošības sajūtu, ka šāds nodarījums neatkārtosies. Līdzīgs skatījums ir arī Rīgas Centra rajona tiesas tiesneša palīdzei Danai Pinnei, kas apgalvo, ka “izlīguma noslēgšana gan cietušajam, gan personai, kura izdarījusi noziedzīgu nodarījumu, palīdz atgūt emocionālo stabilitāti, līdzsvaru, kā arī cietušajai personai tā ir būtiska iespēja līdzdarboties kriminālprocesā, ieņemot aktīvu lomu noziedzīga nodarījuma seku likvidēšanā”³⁵. Cietušā ieguvumus no izlīguma procesa uzskaita arī tiesību pētnieki Detlefs Krauss un Kristians Pastile: “Neapšaubāmas priekšrocības rodas tajos gadījumos, kad tiek akceptēti noziedzīga nodarījuma izdarītāja miermīlīgi izlīguma centieni: noziedzīga nodarījuma upuris saņem materiālu kompensāciju; ideālā veidā tiek akceptēta cietušajai personai nodarītā netaisnība un radītās ciešanas; negatīvā formā definētā soda mērķa vietā stājas izlīgums starp noziedzīga nodarījuma izdarītāju un upuri.”³⁶ Valsts probācijas dienests uzskaita šādus cietušā ieguvumus no izlīguma procesa: ātrāk nekā tiesāšanās ceļā var saņemt atlīdzību par nodarīto kaitējumu; var paust likumpārkāpējam savu viedokli un izjūtas par notikušo; var saņemt atbildes uz sev svarīgiem jautājumiem par notikušo; gūst lielāku drošības sajūtu nākotnē.³⁷

Likumpārkāpēja ieguvumi no izlīguma: likumpārkāpējs uzņemas atbildību par nodarīto cietušajam un atlīdzina tam nodarītos zaudējumus; atkarībā no nodarījuma smaguma, izlīgums var būt pamats atbrīvošanai no kriminālatbildības vai citos gadījumos to var ņemt vērā, nosakot sodu; saņem iespēju izskaidrot savas rīcības iemeslus; atgūst cieņu, izdarot secinājumus un domājot, kādā veidā varētu mainīt savu dzīvi.³⁸ Persona, kura izdarījusi noziedzīgu nodarījumu,

³³ Strada-Rozenberga K. Personas, kurai ar noziedzīgu nodarījumu radīts kaitējums, loma kriminālprocesā. Administratīvā un kriminālā justīcija, LPA, 2007, Nr.4(41), 194. lpp.

³⁴ Dzenovska I., Judins A., Zavackis A. Noziedzīgos nodarījumos cietušo vajadzību nodrošinājums: atbalsts viktimizācijas prevencijai Latvijā. [b.v.], [b.i.], 2013, 32. lpp. Pieejams: http://jpa.gov.lv/uploads/filedir/noziedzgosnodarjumoscietuovajadzgunodroinjums_pk.pdf [aplūkots 2015. gada 22. martā]

³⁵ Pinne D. Taisnīgums un tā atjaunošanas iespējas krimināltiesiskajās attiecībās. Jurista Vārds, 2013. 16. jūlijs, Nr. 29 (780), 21. – 22. lpp.

³⁶ Klauss D., Pastile K., tulk. Rudziša V. Krimināltiesību pamatjautājumi Latvijā un Vācijā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2002, 108. lpp.

³⁷ Tetere G. Izlīgums ar cietušo - nozīme, būtība un aktivitātes. Valsts probācijas dienests.

Pieejams: <http://www.slideshare.net/providus/izlīgums-ar-cietuo-nozme-btba-un-aktivitates> [aplūkots 2015. gada 22. martā]

³⁸ Turpat.

nav jāizstumj no sabiedrības, bet jānodrošina tās eksistence sabiedrībā, izprotot tās rīcības nepareizību un sekas.³⁹ Noziedzīgu nodarījumu iespējams izdarīt aiz neuzmanības, taču arī nodoms, ne vienmēr nozīmē patiesu vēlmi nodarīt citai personai krimināli sodāmu kaitējumu, proti, noziedzīgais nodarījums var tikt izdarīts ar netiešu nodomu, nevēloties, lai iestājas kaitīgās sekas.⁴⁰ Tāpēc jārespektē ne tikai cietušā intereses, bet arī likumpārkāpēja, jo bieži pašas noziedzīgā nodarījuma sekas ir kā sods personai, kas pārkāpusi likumu.

Izlīguma noslēgšanas gadījumā ieguvēja ir arī sabiedrība kopumā, īstenojot humānisma principu, novēršot nevienlīdzību, palīdzot mainīties likumpārkāpējiem.⁴¹ Ir arī vairāki citi būtiski sabiedrības ieguvumi: tiek atslogota tiesu sistēma; samazinās to cilvēku skaits, kas nonāk ieslodzījuma vietās; tiek taupīti nodokļu maksātāju līdzekļi; likumpārkāpējam, izprotot nodarījuma sekas, samazinās jaunas nodarījuma izdarīšanas iespējas, kas veicina sabiedrības drošību.⁴²

Detlefs Krauss un Kristians Pastile ir izteikuši viedokli, ka ideālā gadījumā noziedznieka un upura izlīgumu varētu uzskatīt par to jomu, kurā notiek brīvprātīga konfliktu atrisināšana starp personām, un krimināltiesības būtu piemērojamas tikai gadījumā, kad centieni panākt izlīgumu ir bijuši nesekmīgi.⁴³ Lai arī cik pozitīvi ir vērtējams izlīguma institūts, šāds apgalvojums ir pārāk kategorisks, jo pastāv daudz gadījumu, kad noslēgts izlīgums nevar būt kā pamats situācijas noregulēšanai un krimināltiesību ieviešanai ir nepieciešama. Piemēram, gadījumos, kad izdarītais noziegums ir tik smags, iestājušās sekas ir tik būtiskas vai arī noziedzīgā nodarījuma raksturs ir tāds, ka atbrīvot personu no kriminālatbildības uz izlīguma pamata būtu absurdi. Atjaunojošās justīcijas pakalpojumi nevar pilnībā aizstāt tradicionālo pieeju taisnīguma atjaunošanā, bet var būt tā alternatīva, kas izmantojama tikai daļai noziedzīgā nodarījuma radīto konfliktu risināšanā.⁴⁴ Autoresprāt, ņemot vērā visus pozitīvos izlīguma aspektus, šo institūtu vajadzētu izmantot visos gadījumos, kad tas iespējams saskaņā ar likumu un lietas faktiskajiem apstākļiem, jo kaut gan izlīgums ne vienmēr rada garantu kriminālprocesa izbeigšanai, tomēr pozitīvie ieguvumi ir visām iesaistītajām pusēm un sabiedrībai kopumā, kā to arī apstiprina profesore Kristīne Strada-Rozenberga: “Jebkurā gadījumā izlīguma veicināšana atbalstāma arī situācijās, kad izlīgums nevar būt par pamatu procesa izbeigšanai, jo tā ir sociāli derīga.”⁴⁵

³⁹ Pinne D. Taisnīgums un tā atjaunošanas iespējas krimināltiesiskajās attiecībās. Jurista Vārds, 2013. 16. jūlijs, Nr. 29 (780), 18. lpp.

⁴⁰ Bārtulis J. Izlīgums kā alternatīva. Pieejams: <http://www.lvportals.lv/skaidrojumi.php?id=210637> [aplūkots 2015. gada 10. februārī]

⁴¹ Pinne D. Taisnīgums un tā atjaunošanas iespējas krimināltiesiskajās attiecībās. Jurista Vārds, 2013. 16. jūlijs, Nr. 29 (780), 22. lpp.

⁴² Valsts probācijas dienests. Izlīgums. Pieejams: <http://www.probacija.lv/page.php?id=674> [aplūkots 2015. gada 19. martā]

⁴³ Klauss D., Pastile K., tulk. Rudziša V. Krimināltiesību pamatjautājumi Latvijā un Vācijā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2002, 109. lpp.

⁴⁴ Dzenovska I., Judins A., Zavackis A. Noziedzīgos nodarījumos cietušo vajadzību nodrošinājums: atbalsts viktimizācijas prevencijai Latvijā. [b.v.], [b.i.], 2013, 32. lpp. Pieejams: http://jpa.gov.lv/uploads/filedir/noziedzgosnodarjumoscietuovajadzgunodroinjums_pk.pdf [aplūkots 2015. gada 22. martā]

⁴⁵ Strada-Rozenberga K. Personas, kurai ar noziedzīgu nodarījumu radīts kaitējums, loma kriminālprocesā. Administratīvā un kriminālā justīcija, LPA, 2007, Nr.4(41), 203. lpp.

3. IZLĪGUMA INSTITŪTA ATTĪSTĪBA LATVIJAS KRIMINĀLTIESĪBĀS

3.1. Periods līdz Krimināllikuma pieņemšanai

Izlīgums kā pamats personas atbrīvošanai no kriminālatbildības ir diezgan jauns institūts Latvijas krimināltiesībās. Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Kriminālkodeksa 47. panta pirmajā daļā⁴⁶, kas noteica pamatus personas atbrīvošanai no kriminālatbildības un soda, kā arī vēlāk ar 1991. gada 29. augusta Augstākās Padomes lēmumu „Par Latvijas PSR likumdošanas aktu piemērošanu Latvijas Republikas teritorijā”⁴⁷ no padomju tiesībām pārņemtajā Latvijas Kriminālkodeksa 47. panta pirmajā daļā⁴⁸ bija noteikts, ka personu var atbrīvot no kriminālatbildības, ja tiks atzīts, ka lietas izmeklēšanas vai iztiesāšanas laikā grozījušos apstākļu dēļ nodarījums, ko šī persona izdarījusi, zaudējis sabiedriski bīstamo raksturu vai šī persona pati vairs nav sabiedriski bīstama. Šī paša panta trešajā daļā bija noteikts, ka personu, kas izdarījusi nodarījumu bez lielas sabiedriskas bīstamības, var atbrīvot no kriminālatbildības, ja tiks atzīts, ka tās labošanās un pāraudzināšana iespējama bez kriminālsoda piemērošanas, pieņemot vienu no šādiem lēmumiem: 1) par personas saukšanu pie administratīvās atbildības; 2) par lietas materiālu nodošanu izskatīšanai biedru tiesā; 3) par lietas materiālu nodošanu izskatīšanai Nepilngadīgo lietu komisijā; 4) par personas nodošanu sabiedriskajā galvojumā sabiedriskajai organizācijai vai darba kolektīvam. Latvijas Kriminālkodekss 1993. gada 27. aprīlī tika grozīts un jaunajā redakcijā⁴⁹ tika izslēgta Kriminālkodeksa 47. panta trešā daļa un līdz ar to arī turpmākie panti, kas regulēja šīs daļas piemērošanu, līdz ar to kā vienīgo pamatu personas atbrīvošanai no kriminālatbildības atzīstot, ka noziegums ir zaudējis sabiedriski bīstamo raksturu vai persona pati vairs nav sabiedriski bīstama. Kā redzams, gan padomju laikos, gan pēc neatkarības atjaunošanas personas atbrīvošana no kriminālatbildības tika saistīta ar vispārīgu un plaši interpretējamu jēdzienu “sabiedriski bīstams”, un tā kā iepriekšminētie likumi nekonkretizēja šī jēdziena saturu, tad likumu piemērotājiem tika atstāta plaša rīcības brīvība pašiem piepildīt tā saturu un izlemt katru konkrēto gadījumu pēc savas tiesiskās pārlicības un “sabiedriski bīstama” jēdziena izpratnes. Iespējams, ka, plašāk interpretējot šo likuma pantu, arī izlīgumu, kurā noziedzīgo nodarījumu

⁴⁶ Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Kriminālkodekss. Rīga: Avots, 1984, 50. – 51. lpp.

⁴⁷ Par Latvijas PSR likumdošanas aktu piemērošanu Latvijas Republikas teritorijā: Latvijas Republikas Augstākās Padomes lēmums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=68772> [aplūkots 2015. gada 1. maijā]

⁴⁸ Latvijas Kriminālkodekss [ar grozījumiem un papildinājumiem, kas izdarīti līdz 1992. gada 15. septembrim]. Rīga: Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, 1992, 27. – 28. lpp.

⁴⁹ Latvijas Kriminālkodekss [ar grozījumiem un papildinājumiem, kas izdarīti līdz 1994. gada 20. aprīlim]. Rīga: Latvijas Republikas Tieslietu ministrijas Tiesiskās informācijas centrs, 1994, 27. lpp.

izdarījusi persona atzina savu vainu, nožēloja izdarīto un atlīdzināja cietušajam, varēja interpretēt kā apstākli, kas liecina, ka persona vairs nav sabiedriski bīstama, līdz ar to pieļaujot personas atbrīvošanu no kriminālatbildības. Diemžēl autorei nav pieejama informācija, kas atspoguļotu konkrētā panta piemērošanas un interpretācijas praksi šajā laika posmā.

Līdz pat 1998. gada 17. jūnijam krimināltiesības regulējošie normatīvie akti konkrēti neparedzēja izlīgumu kā vienu no pamatiem personas atbrīvošanai no kriminālatbildības. Taču 1998. gadā līdz ar Krimināllikuma pieņemšanu notika lielas izmaiņas normatīvajā regulējumā, izslēdzot plašo jēdzienu “sabiedriski bīstams” un aizstājot to ar daudz konkrētāku gadījumu uzskaitījumu, kad pieļaujama personas atbrīvošana no kriminālatbildības, tajā skaitā ietverot arī izlīgumu kā iespējamo pamatu.

3.2. Izlīguma ieviešana krimināltiesiskajā regulējumā

1998. gada 17. jūnijā tika pieņemts un 1999. gada 1. aprīlī stājās spēkā Krimināllikums, kura 58. panta otrā daļa noteica, ka “personu, kas izdarījusi kriminālpārkāpumu, var atbrīvot no kriminālatbildības, ja ir izlīgums ar cietušo vai viņa likumisko pārstāvi. No kriminālatbildības uz izlīguma pamata nav atbrīvojamas kriminālpārkāpumu izdarījušās personas, ja cietušais ir nepilngadīgs”. Krimināllikuma 58. pantu precizēja Latvijas Kriminālprocesa kodeksa 5.³ panta pirmās daļas 2. punkts⁵⁰, kas noteica, ka prokurors vai ar viņa piekrišanu izziņas iestāde var pieņemt lēmumu par atteikšanos ierosināt krimināllietu vai lēmumu par krimināllietas izbeigšanu, atbrīvojot no kriminālatbildības, ja personai, kas izdarījusi kriminālpārkāpumu, ir izlīgums ar cietušo vai viņa likumisko pārstāvi. Tāpat šī panta otrā daļa paredzēja, ka priekšnoteikumus, lai atteiktos ierosināt krimināllietu vai izbeigtu to, ir tās personas piekrišana, kas izdarījusi noziedzīgo nodarījumu, vai likumā noteiktajos gadījumos tās likumiskais pārstāvis, kā arī kriminālpārkāpuma gadījumā nav pieļaujams atteikties ierosināt krimināllietu vai izbeigt krimināllietu uz izlīguma pamata, ja cietušais ir nepilngadīgs. Latvijas Kriminālprocesa kodeksa 260. panta pirmajā daļā⁵¹ bija noteikts, ka lieta izbeidzama tiesas sēdē, ja iztiesāšanas laikā noskaidrojas apstākļi, kas paredzēti 5.³ panta pirmās daļas 2. punktā.

Kā redzams no 1998. gada 17. jūnija krimināltiesiskais regulējums skaidri regulēja izlīgumu kā pamatu personas atbrīvošanai no kriminālatbildības, precizējot arī šī pamata priekšnoteikumus, proti, izdarītais nodarījums ir kriminālpārkāpums, noziedzīgo nodarījumu izdarījusi persona piekrīt atbrīvošanai no kriminālatbildības, un krimināllietā nav izbeidzama uz izlīguma pamata, ja cietušais ir nepilngadīgs.

⁵⁰ Latvijas kriminālprocesa kodekss. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2002, 14. lpp.

⁵¹ Turpat, 164. lpp.

3.3. 2005. gada 30. septembra Grozījumi Krimināllikumā

Ar 2005. gada 30. septembra Grozījumiem Krimināllikumā⁵², kas stājas spēkā 2005. gada 1. oktobrī, no Krimināllikuma 58. panta otrās daļas tika izslēgta piebilde, ka “nav pieļaujams atteikties ierosināt krimināllietu vai izbeigt krimināllietu uz izlīguma pamata, ja cietušais ir nepilngadīgs”, līdz ar to paplašinot izlīguma kā pamatu personas atbrīvošanai no kriminālatbildības piemērošanas loku, attiecinot to arī uz gadījumiem, ka cietušais ir nepilngadīgais. Krimināltiesību eksperts Andrejs Judins jau 2005. gadā pirms grozījumu pieņemšanas uzskatīja, ka no Krimināllikuma 58. panta otrās daļas jāizslēdz šī piebilde, atsaucoties uz prokuratūras darbinieku teikto, ka “aizliegums izbeigt krimināllietu uz izlīguma pamata, ja cietušais ir nepilngadīgs, nav ētisks, jo tajā saskatāma neuzticēšanās nepilngadīgā likumiskajiem pārstāvjiem, kā arī nepamatotas bažas par to, ka pats nepilngadīgais spēj apzināties un saprast izlīguma nozīmi un tiesiskās sekas”⁵³, tāpat arī minot piemērus, ka var veidoties absurdas situācijas, ka 17 gadīgam jauniešim nav iespējas izlīgt ar, piemēram, tēvu, kas izraisījis ceļa satiksmes negadījumu un nodarījis miesas bojājumus dēlam, vai izlīgt ar citu nepilngadīgu personu, kas kautiņa laikā nodarījusi miesas bojājumus. 2009. gadā pēc grozījumu spēkā stāšanās savu viedokli šajā jautājumā ir izteikusi profesore Valentija Liholaja, uzskatot, ka “no kriminālatbildības uz izlīguma pamata nav atbrīvojamas noziedzīgu nodarījumu izdarījušās personas, ja cietušais ir nepilngadīgs, vai ar noziedzīgu nodarījumu citādi aizskartas nepilngadīgā tiesības un intereses”⁵⁴, tādējādi atbalstot likuma iepriekšējo redakciju. Autore uzskata, ka šīs piebildes izslēgšana no Krimināllikuma 58. panta otrās daļas ir pamatota, jo ir iespējamās dažādas situācijas, kad nepilngadīga persona pilnībā spēj apzināties izlīguma nozīmi un tiesiskās sekas, taču šāds likuma ierobežojums varētu aizskart šo personu tiesības izlīgt. Tomēr jāpiekrīt arī profesores Valentijas Liholajas paustajam viedoklim, ka nepilngadīgo tiesības un intereses ir īpaši aizsargājamas, tāpēc autore uzskata, ka procesa virzītājam rūpīgi jāizvērtē katrs konkrētais gadījums, kur cietušais ir nepilngadīgs, nosakot, vai pieļaujami kriminālprocesu izbeigt uz izlīguma pamata. Šāda pieeja tiek apstiprināta arī Tiesu prakses apkopojumā par kriminālprocesa izbeigšanu un personas atbrīvošanu no kriminālatbildības, pamatojoties uz cietušā un apsūdzētā izlīgumu (turpmāk – Tiesu prakses apkopojums), kur noteikts, ka “kriminālprocesa izbeigšana un personas, kuras nodarījums bijis tieši vērsts pret

⁵² Grozījumi Krimināllikumā: Latvijas Republikas likums. Pieņemts: 2005. gada 30. septembrī. Pieejams: <http://likumi.lv/ta/id/117827-grozijumi-kriminallikuma> [aplūkots 2015. gada 10. martā]

⁵³ Judins A. Izlīgums Latvijas krimināltiesībās. Rīga: Sabiedriskās politikas centrs Providus, 2005, 25. lpp. Pieejams: http://providus.lv/article_files/1999/original/izligums.pdf?1342697406 [aplūkots 2015. gada 15. martā]

⁵⁴ Liholaja V. Izlīgums un taisnīgs krimināltiesisko attiecību noregulējums. Jurista Vārds, 2009. 7. jūlijs, Nr. 27 (570), 19. lpp.

nepilngadīgo, atbrīvošana no kriminālatbildības pieļaujama tikai tad, ja tas ir nepilngadīgā interesēs un tiesai ir pilnīga pārlicība, ka tās turpmāk netiks apdraudētas”⁵⁵.

Tāpat ar 2005. gada 30. septembra Grozījumiem Krimināllikumā tika papildināta Krimināllikuma 58. panta otrā daļā, nosakot, ka izlīgums var būt kā pamats personas atbrīvošanai no kriminālatbildības arī gadījumos, ja izdarītais noziedzīgais nodarījums ir mazāk smags noziegums. Līdz tam varēja atbrīvot tikai tādu personu, kas izdarījusi kriminālpārkāpumu, proti, saskaņā ar tā laika Krimināllikuma 7. panta otrās daļas redakciju nodarījumu, par kuru Krimināllikuma Sevišķās daļas pantā paredzēta brīvības atņemšana uz laiku, ne ilgāku par diviem gadiem vai vieglāks sods. Kopš veiktajiem grozījumiem atbrīvošana no kriminālatbildības uz izlīguma pamata ir iespējama ne tikai par kriminālpārkāpumu, proti, par nodarījumu, kuram paredzēta brīvības atņemšana uz laiku no piecpadsmit dienām, bet ne ilgāku par trim mēnešiem, vai vieglāka soda veids, saskaņā ar šī brīža redakcijā esošā Krimināllikuma 7. panta otro daļu, bet arī par mazāk smagu noziegumu, proti, tīšu nodarījumu, par kuru paredzēta brīvības atņemšana uz laiku, ilgāku par trim mēnešiem, bet ne ilgāku par trim gadiem, kā arī nodarījumu, kurš izdarīts aiz neuzmanības un par kuru paredzēta brīvības atņemšana uz laiku, ne ilgāku par astoņiem gadiem, saskaņā ar Krimināllikuma 7. panta trešo daļu. Ar šādiem grozījumiem tika paplašināts gadījumu loks, kad izlīgums starp cietušo un personu, kura izdarījusi noziedzīgo nodarījumu, var ietekmēt kriminālprocesa gaitu. Mazāk smagi noziegumi vēl ir tajā noziegumu kategorijā, kas nav uzskatāmi par tik bīstamiem vai smagiem, lai netiktu pieļauta izlīguma slēgšana, tāpēc šādi grozījumi ir pamatoti un atbalstāmi.

Ar šiem pašiem grozījumiem no piebildes “ja ir izlīgums ar cietušo vai viņa likumisko pārstāvi” tika izslēgts vārds “likumiskais”, līdz ar to pieļaujot personas atbrīvošanu no kriminālatbildības, ja izlīgums ir vai nu ar likumisko pārstāvi, vai arī līgumisko. Secināms, ka tagad cietušais var pilnvarot citu personu noslēgt izlīgumu viņa vietā. Šādi grozījumi ir atbalstāmi, jo, ja cietušais nevēlas tikt ar personu, kura izdarījusi noziedzīgo nodarījumu, tad nav nekāda pamata liegt viņai pilnvarot citu personu tikties un noslēgt izlīgumu ar otru pusi.

Visas šīs pārmaiņas, kas tika ietvertas 2005. gada 30. septembra Grozījumos Krimināllikumā, būtiski paplašināja iespējas izlīgumu izmantot kā pamatu personas atbrīvošanai no kriminālatbildības. Gadiem ejot, arvien vairāk radās komplicētākas situācijas, kuras no tiesību normu viedokļa varēja tikt pakļautas 58. panta otrās daļas regulējumam, taču tas radīja bažas, jo no tiesiskās pārlicības aspekta bieži izlīguma izmantošana kā pamats personas atbrīvošanai no kriminālatbildības šajās komplicētajās situācijās šķita absurda.

⁵⁵ Tiesu prakse kriminālprocesa izbeigšanā un personas atbrīvošanā no kriminālatbildības, pamatojoties uz cietušā un apsūdzētā izlīgumu. Latvijas Republikas Augstākā tiesa, 2008, 60. lpp.
Pieejams: http://www.at.gov.lv/files/uploads/files/docs/summaries/2008/labpr_bez%20uzvardiem.doc [aplūkots 2015. gada 27. martā]

3.4. 2012. gada 13. decembra Grozījumi Krimināllikumā

Jau 2011. gadā Tieslietu ministrijas Krimināllietu departamenta direktore Indra Gratkovska un departamenta juriskonsults Uldis Zemzars apgalvoja, ka "gadījumā, ja persona iepriekš bijusi atbrīvota no kriminālatbildības sakarā ar izlīgumu un atkal izdarījusi analogu noziedzīgu nodarījumu, viņa var izlīgt ar cietušo, tomēr izlīguma fakts šeit nevar būt ne par pamatu personas atbrīvošanai no kriminālatbildības, ne atbildību mīkstinošs apstāklis, tiesa to var ņemt vērā, nosakot sodu"⁵⁶. Šādu pašu nemainīgu viedokli Indra Gratkovska izteica arī 2013. gadā⁵⁷ pirms stājās spēkā 2012. gada 13. decembrī pieņemtie Grozījumi Krimināllikumā⁵⁸, kas papildināja 58. panta otro daļu ar piebildi, ka izlīgums kā pamats personas atbrīvošanai no kriminālatbildības ir iespējams, ja "persona pēdējā gada laikā nav tikusi atbrīvota no kriminālatbildības par tīša noziedzīga nodarījuma izdarīšanu, noslēdzot izlīgumu". Konkrētie grozījumi sašaurināja šī institūta piemērošanu, taču ne tik plašā apmērā kā to minējuši Tieslietu ministrijas Krimināllietu departamenta darbinieki, jo ierobežojums ir aprobežots ar gada termiņu un noteikts, ka iepriekš izdarītajam noziedzīgajam nodarījumam ir jābūt tīšam. Līdz ar to, ja persona vairāk nekā pirms gada tikusi atbrīvota no kriminālatbildības sakarā ar izlīgumu vai arī ja personas nodarījums ir bijis veikts aiz neuzmanības, pastāv iespēja izlīgumu izmantot kā pamatu personas atbrīvošanai no kriminālatbildības. Likums neko nesaka par analogu noziedzīgu nodarījumu, tātad pat tad, ja atkārtoti izdarītais noziedzīgais nodarījums ir pilnīgi cita rakstura kā iepriekš izdarītais nodarījums, pie iepriekšminētajiem apstākļiem izlīgums nevar būt kā pamats personas atbrīvošanai no kriminālatbildības. Šādai ar grozījumiem veiktai likuma piebildei ir saprotams pamats, jo atbrīvošana no kriminālatbildības uz izlīguma pamata ir sava veida piekāpšanās no likumdevēja puses ar cerību, ka persona, noslēdzot izlīgumu, ir apzinājusies sava nodarījuma sekas un kaitīgumu un ir apņēmusies turpmāk neizdarīt noziedzīgus nodarījumus, taču, ja persona gada laikā atkārtoti izdara noziedzīgu nodarījumu, zūd pārliecība, ka persona apzinās savu veikto darbību kaitīgumu, un nav pamata viņu atkārtoti atbrīvot no kriminālatbildības. Krievijas Federācijas un Ukrainas krimināltiesībās ir noteikts vēl šaurāks gadījumu skaits, kad piemērojams šis institūts, un tur tiek uzskatīts, ka persona no kriminālatbildības uz izlīguma pamata atbrīvojama tikai tad, ja noziedzīgo nodarījumu persona izdarījusi pirmo reizi. Šāda nostāja Krievijas Federācijā nostiprināta Kriminālkodeksa⁵⁹ 76. pantā, kur noteikts, ka persona, kura izdarījusi vieglu vai

⁵⁶ Gratkovska I., Zemzars U. Kriminālsodu politikas aktualitātes. Jurista Vārds, 2011. 3. maijs, Nr. 18 (665), 11. lpp.

⁵⁷ Gratkovska I. Kriminālsodu politikas reforma ir pabeigta. Jurista Vārds, 2013. 19. marts, Nr. 11 (762), 19. lpp.

⁵⁸ Grozījumi Krimināllikumā: Latvijas Republikas likums. Pieņemts: 2012. gada 13. decembrī. Pieejams: <http://likumi.lv/ta/id/253698-grozijumi-kriminallikuma> [aplūkots 2015. gada 10. martā]

⁵⁹The Criminal Code Of The Russian Federation. Pieejams:

http://www.legislationline.org/download/action/download/id/4247/file/RF_CC_1996_am03.2012_en.pdf [aplūkots 2015. gada 2. maijā]

vidēji smagu noziegumu pirmo reizi, var tikt atbrīvota no kriminālatbildības, ja ir izlīgusi ar cietušo un atlīdzinājusi radītos zaudējumus. Ukrainā Kriminālkodeksa⁶⁰ 46. pantā noteikts, ka šādā gadījumā persona ir obligāti atbrīvojama no kriminālatbildības.

Ar šiem pašiem 2012. gada 13. decembra Grozījumiem Krimināllikumā šī likuma 58. panta otrajā daļā tika noteikts, ka personu nevar atbrīvot no kriminālatbildības sakarā ar izlīgumu, ja noziedzīgā nodarījuma rezultātā iestājusies cilvēka nāve. Jau 2008. gada Tiesu prakses apkopojumā bija norādīts, ka ir nepieciešams “katrā konkrētā gadījumā, kad noziedzīga nodarījuma rezultātā gājis bojā cilvēks, strikti izvērtēt robežu starp kriminālprocesa obligātumu, lietderības principu un procesuālās ekonomijas principu”⁶¹. Ja līdz grozījumu izdarīšanai vēl bija iespējams izvērtēt katru konkrēto situāciju un atsevišķos gadījumos pieļaut personas atbrīvošanu no kriminālatbildības, tad kopš grozījumu izdarīšanas cilvēka nāve ir kā izslēdzošs apstāklis Krimināllikuma 58. panta otrās daļas piemērošanai. Arī Igaunijā Kriminālkodeksa⁶² 203₁. panta pirmās daļas 3. punktā noteikts, ka, ja noziedzīga nodarījuma rezultātā iestājusies nāve, persona nevar tikt atbrīvota no kriminālatbildības uz izlīguma pamata. Šādā situācijā nav iespējams noskaidrot mirušā cietušā viedokli par izlīguma iespējamību, un noziedzīgā nodarījuma rezultātā ir iestājušās vissmagākās iespējamās sekas, taču jāņem vērā, ka dzīvē var gadīties dažādas situācijas, kā, piemēram, aiz neuzmanības izraisītā ceļu satiksmes negadījumā tiek izraisīta tuva radnieka nāve. Šajā gadījumā personai jau ir emocionāls pārdzīvojums un sirdsapziņas pārmetumi par notikušo, un diez vai mirusī persona būtu vēlējusies, lai viņas tuvinieks tiktu vēl krimināli sodīts. Šāda iespējamā situācija pati par sevi jau ir tik smaga, ka vainīgā persona ir cietusi savas vainas dēļ pietiekami, tāpēc šajā gadījumā autore neredz iemeslu, kāpēc izlīgums nevarētu būt kā pamats personas atbrīvošanai no kriminālatbildības. Jāpiekrīt, ka situācijā, kad iestājusies cilvēka nāve, stingri būtu jāizvērtē visi apstākļi, vai atbrīvošana no kriminālatbildības uz izlīguma pamata būtu pieļaujama, taču likumā ietvertā atruna, nepieļaujot atbrīvošanu no kriminālatbildības uz izlīguma pamata nevienā šādā situācijā, ir pārāk ierobežojoša, tāpēc, autoresprāt, būtu lietderīgi izslēgt šo atrunu un iekļaut Krimināllikuma 58. panta otrajā daļā piebildi “stingri izvērtējot katras situācijas apstākļus, atbrīvošana no kriminālatbildības, ja noziedzīgā nodarījuma rezultātā iestājusies nāve, pieļaujama tikai tad, ja persona noziedzīgo nodarījumu veikusi aiz neuzmanības un nožēlo izdarīto”.

⁶⁰ Criminal Code of Ukraine. Pieejams: <http://www.legislationline.org/documents/action/popup/id/16257/preview> [aplūkots 2015. gada 2. maijā]

⁶¹ Tiesu prakse kriminālprocesa izbeigšanā un personas atbrīvošanā no kriminālatbildības, pamatojoties uz cietušā un apsūdzētā izlīgumu. Latvijas Republikas Augstākā tiesa, 2008, 33. lpp.

Pieejams: http://www.at.gov.lv/files/uploads/files/docs/summaries/2008/labpr_bez%20uzvardiem.doc [aplūkots 2015. gada 27. martā]

⁶² Criminal Procedure Code of the Republic of Estonia.

Pieejams: http://www.legislationline.org/download/action/download/id/4709/file/Estonia_CPC_am2013_en.pdf [aplūkots 2015. gada 2. maijā]

2012. gada 13. decembra Grozījumi Krimināllikumā kā vēl vienu priekšnoteikumu noteica, ka personu var atbrīvot no kriminālatbildības uz izlīguma pamata tikai tad, ja tā “pilnīgi novērsusi ar izdarīto noziedzīgo nodarījumu radīto kaitējumu vai atlīdzinājusi nodarīto zaudējumu”. Īsti nav skaidrs, kā šie apstākļi praksē tiek pārbaudīti, jo ne Krimināllikums, ne Kriminālprocesa likums neregulē to, kā noskaidrot, vai radītais kaitējums ir pilnībā novērsts vai zaudējumi atlīdzināti. Vienīgais, uz ko balstīties, ir cietušā apstiprinājums tam. Tāpat ir vairāki kriminālpārkāpumi vai mazāk smagi noziegumi, ar kuriem radīts tāds morāls kaitējums, kuru nav iespējams pilnībā novērst, kā, piemēram, noziedzīgi nodarījumi, kas saistīti ar spīdzināšanu vai fizisku vai morālu vardarbību pret nepilngadīgajiem. Šo piebildi, kur noteikta nepieciešamība pilnībā novērst radīto kaitējumu, uztverot tieši, izlīgumu kā pamatu personas atbrīvošanai no kriminālatbildības nevar izmantot tādu noziedzīgu nodarījumu gadījumā, kuru dēļ ir radies nenovēršams morāls kaitējums, taču, lai nerastos pārpratumi un tiktu precizēta likumdevēja griba, būtu nepieciešams noteikt pantus, par kuriem izlīgums kā pamats personas atbrīvošanai no kriminālatbildības nav iespējams. Šādu pieeju ir izvēlējies Igaunijas likumdevējs, Kriminālprocesa kodeksa⁶³ 203₁. pantā iekļaujot Soda likuma⁶⁴ pantus, par kuriem kriminālprocesa izbeigšana, ja noslēgts izlīgums, nav pieļaujama, tajā skaitā iekļaujot noziedzīgos nodarījumus, kas saistīti ar spīdzināšanu, cilvēku tirdzniecību, nolaupīšanu, izvarošanu un citus noziedzīgus nodarījumus, kas var radīt nenovēršamu morālu aizskārumu. Tādi kriminālpārkāpumi un mazāk smagi noziegumi, par kuriem, autoresprāt, nebūtu pieļaujama atbrīvošana no kriminālatbildības uz izlīguma pamata, ir Krimināllikuma: 130. panta trešās daļas 2. punkts - tīšu vieglu miesas bojājumu izdarīšana ar mocīšanas vai spīdzināšanas raksturu; 136. pants - par grūtnieces piespiešanu izdarīt abortu; 152. panta otrā daļa – nelikumīga brīvības atņemšana, ja tā izdarīta cietušā dzīvībai vai veselībai bīstamā veidā vai ja tās saistītas ar fizisku ciešanu nodarīšanu viņam, vai ja tās ilgušas vairāk par vienu nedēļu, vai ja tās izdarījusi personu grupa pēc iepriekšējas vienošanās; 162. panta pirmā daļa - par sešpadsmit gadu vecumu nesasniegušas vai bezpalīdzības stāvoklī esošas personas pavešanu netiklībā, ja to izdarījusi pilngadīga persona vai ja tas izdarīts, izmantojot cietušā bezpalīdzības stāvokli vai pret cietušā gribu, lietojot vardarbību, draudus vai izmantojot uzticību, autoritāti vai citādu ietekmi uz cietušo; 173. panta otrā daļa - par nepilngadīgā apzinātu novešanu līdz dzēruma stāvoklim vai par nepilngadīgā iesaistīšanu nemedicīniskā ārstniecības vai citu līdzekļu lietošanā, kas nav narkotiskas vai psihotropas vielas, bet izraisa apreibumu, ja tā

⁶³ Criminal Procedure Code of the Republic of Estonia.

Pieejams:http://www.legislationline.org/download/action/download/id/4709/file/Estonia_CPC_am2013_en.pdf [aplūkots 2015. gada 2. maijā]

⁶⁴ Penal Code of the Republic of Estonia. Pieejams:

http://www.legislationline.org/download/action/download/id/4707/file/Estonia_Penal%20Code_am2013_en.pdf [aplūkots 2015. gada 2. maijā]

izdarīta, lietojot vardarbību vai draudus; 174. panta pirmā daļa - par cietsirdīgu vai vardarbīgu apiešanos ar nepilngadīgo, ja ar to nepilngadīgajam nodarītas fiziskas vai psihiskas ciešanas un ja tās nodarījušas personas, no kurām cietušais ir materiāli vai citādi atkarīgs. Ņemot vērā Igaunijas piemēru, kur krimināltiesiskajā regulējumā uzskaitīti panti, par kuriem izlīgums kā pamats personas atbrīvošanai no kriminālatbildības nav pieļaujams, autore iesaka veikt grozījumus Krimināllikuma 58. panta otrajā daļā, ietverot piebildi, ka “Izlīgums kā pamats personas atbrīvošanai no kriminālatbildības nav pieļaujams, ja veikti Krimināllikuma 130. panta trešās daļas 2. punktā, 136. pantā, 152. panta otrajā daļā, 162. panta pirmajā daļā, 173. panta otrajā daļā un 174. panta pirmajā daļā paredzētie noziedzīgie nodarījumi”.

Pirms 2012. gada 13. decembra grozījumu izdarīšanas Krimināllikuma 58. pantā pastāvēja vēl viens problēmjaudājums, kas izpaudās tajā, ka “izlīguma process tiek uzskatīts par pabeigtu līdz ar tā noslēgšanas brīdi, un izlīguma nosacījumu izpildes uzraudzība netiek īstenota”⁶⁵. Varēja rasties situācijas, kad cietušais ir piekritis slēgt izlīgumu, kurā iekļauti nosacījumi, kas personai, kura izdarījusi noziedzīgu nodarījumu, jāizpilda noteiktā termiņā, bet likumpārkāpējs tiek atbrīvots no kriminālatbildības un par izlīgumu nosacījumu izpildīšanu vairs neliekas ne zinis. Izlīguma process ne vienmēr kalpo tā mērķiem un tam ir trūkumi, kas būtu jānovērš, proti, dažkārt izlīgums kalpo nevis taisnīguma atjaunošanai, bet tas tiek izmantots kā līdzeklis, lai izvairītos no soda.⁶⁶ Ministru kabineta noteikumu Nr. 825 Kārtība, kādā Valsts probācijas dienests organizē un vada izlīgumu ar starpnieka palīdzību⁶⁷ (turpmāk – MK noteikumi) 29. punktā noteikts, “ja iesaistītā puse, kura izdarījusi noziedzīgu nodarījumu, nepilda izlīguma nosacījumus, cietušajam kā izlīgumā iesaistītai pusei ir tiesības celt prasību tiesā saskaņā ar Civilprocesa likumu”. Šis MK noteikumu punkts dod iespēju cietušajam panākt izlīguma nosacījumu izpildi, taču tas vairs nenotiek kriminālprocesa ietveros un savā veidā atkārtoti viktimizē cietušo. Potenciālais risinājums, ko Valsts probācijas dienests priekšlikumu formā bija iesniedzis Tieslietu ministrijai, lai veiktu grozījumus Kriminālprocesa likumā, paredzēja “ja izlīgumu īsteno Valsts probācijas dienesta starpnieks, izlīguma nosacījumu izpildes laikā procesa virzītājs aptur kriminālprocesu uz laiku līdz 6 mēnešiem. Kriminālprocess tiek atjaunots, ja pusēm nav izdevies noslēgt izlīgumu vai likumpārkāpējs neizpilda izlīguma nosacījumus”⁶⁸. Tomēr likumdevējs, grozot Krimināllikumu, neizvēlējās šādu pieeju un pieņēma daudz kategoriskāku lēmumu, papildinot Krimināllikuma 58. panta otro

⁶⁵ Dzenovska I., Judins A., Zavackis A. Noziedzīgos nodarījumos cietušo vajadzību nodrošinājums: atbalsts viktimizācijas prevencijai Latvijā. [b.v.], [b.i.], 2013, 32. lpp. Pieejams: http://jpa.gov.lv/uploads/filedir/noziedzigosnodarjumoscietuovajadzgunodroinjums_pk.pdf [aplūkots 2015. gada 22. martā]

⁶⁶ Turpat.

⁶⁷ Kārtība, kādā Valsts probācijas dienests organizē un vada izlīgumu ar starpnieka palīdzību: Ministru kabineta noteikumi Nr. 825. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=167543> [aplūkots 2015. gada 10. martā]

⁶⁸ Dzenovska I., Judins A., Zavackis A. Noziedzīgos nodarījumos cietušo vajadzību nodrošinājums: atbalsts viktimizācijas prevencijai Latvijā. [b.v.], [b.i.], 2013, 32. – 33. lpp. Pieejams: http://jpa.gov.lv/uploads/filedir/noziedzigosnodarjumoscietuovajadzgunodroinjums_pk.pdf [aplūkots 2015. gada 22. martā]

daļu ar norādi, ka personas atbrīvošana no kriminālatbildības ir pieļaujama gadījumā, ja persona ir pilnībā novērsusi ar noziedzīgo nodarījumu radīto kaitējumu un atlīdzinājusi nodarītos zaudējumus. Tā kā priekšnoteikums, ka kaitējumam ir jābūt novērstam un zaudējumiem pilnībā atlīdzinātiem, nav savienojams ar izlīgumu ar nosacījumu, kas ietver kaitējuma novēršanu vai zaudējuma atlīdzību nākotnē, tad secināms, ka šī panta piemērošana tika sašaurināta, atļaujot to piemērot tikai gadījumos, kad izlīgums slēgts bez šāda uz nākotni vērsta nosacījuma. Protams, izlīgums ar nosacījumiem rada zināmu risku, ka cietušajam netiks atlīdzināti zaudējumi un novērsts kaitējums, taču tas nenozīmē, ka šāds izlīgums kā pamats personas atbrīvošanai no kriminālatbildības nebūtu pieļaujams, jo var būt dažādas situācijas, kad likumpārkāpējs nevar uzreiz atlīdzināt visus zaudējumus, bet cietušais ir gatavs piekāpties un noslēgt izlīgumu ar nosacījumu, ka tas tiks izdarīts noteiktā termiņā. Piemēram, Bulgārijā Kriminālprocesa kodeksa⁶⁹ 24. panta ceturtās daļas 3. punktā noteikts, ka kriminālprocesu var izbeigt uz izlīguma pamata, izņemot gadījumus, ja likumpārkāpējs nav izpildījis izlīguma nosacījumus bez attaisnojoša iemesla, tādējādi Bulgārijā arī izlīgums ar nosacījumu tiek pieļauts kā pamats personas atbrīvošanai no kriminālatbildības. Var rasties zināmas neskaidrības, lasot Krimināllikuma 58.¹ panta otro daļu, kur noteikts, ka nosacīti atbrīvojot no kriminālatbildības, prokurors nolemj neturpināt personas kriminālvajāšanu par šo nodarījumu, ja tiks izpildīti izlīguma nosacījumi, taču jāņem vērā, ka šī panta otrā daļa attiecas tikai uz tiem gadījumiem, kad prokurors var pieņemt lēmumu par nosacītu atbrīvošanu no kriminālatbildības, tātad pirmajā un pirmajā prim daļā noteiktajos gadījumos, kur nav minēta izlīguma noslēgšana ar cietušo, tātad secināms, ka izlīgums ir kā papildu apstāklis, nevis kā pamats lēmuma pieņemšanai par personas nosacītu atbrīvošanu no kriminālatbildības. Krimināllikuma 58.¹ pants rosina ideju, ka likumā varētu tikt ietverta norāde, ka visos gadījumos, kad tiek slēgts izlīgums ar nosacījumu, var tikt piemērota nosacīta atbrīvošana no kriminālatbildības līdz izlīguma nosacījumu izpildei, tādējādi izlīgumu ar nosacījumu neizslēdzot kā iespējamo pamatu kriminālprocesa izbeigšanai, taču tajā pašā laikā pārliedzinoties, ka attiecīgie nosacījumi tiks izpildīti. Ņemot vērā iepriekš minēto, autore iesaka veikt grozījumus Krimināllikuma 58. panta otrajā daļā, papildinot to ar norādi: “Ja izlīgums tiek noslēgts ar nosacījumiem, persona var tikt nosacīti atbrīvota no kriminālatbildības līdz brīdim, kad izlīguma nosacījumi tiek pilnībā izpildīti. Ja nosacījumi izlīgumā noteiktajā termiņā netiek izpildīti, tiek atsākts kriminālprocess pret personu, kura veikusi noziedzīgo nodarījumu.”

⁶⁹ Penal Procedure Code of the Republic of Bulgaria. Pieejams:

http://www.legislationline.org/download/action/download/id/4152/file/PENAL_PROCEDURE_CODE_am2011_en.pdf [aplūkots 2015. gada 3. maijā]

4. IZLĪGUMA PRIEKŠNOSACĪJUMI

4.1. Vispārīgie izlīguma priekšnosacījumi

Tā kā izlīgums ir starp cietušo vai viņa pārstāvi un personu, kura izdarījusi noziedzīgo nodarījumu, izlīguma priekšnosacījums ir šo pušu esamība. Šāds apgalvojums izsecināms arī no MK noteikumu 25.1 punkta, kurā noteikts, ja pēc izlīguma organizēšanas uzsākšanas iestājas iesaistītās puses nāve, izlīguma organizēšana tiek izbeigta. Ir dažādi noziedzīgi nodarījumu, kuriem pēc savas būtības nav cietušā, piemēram, narkotiku lietošana vai to turēšana, tātad šādos noziedzīgos nodarījumos bez cietušā nepastāv iespēja slēgt izlīgumu un attiecīgi atbrīvot personu no kriminālatbildības uz izlīguma pamata.

Kā norādīts Direktīvas 12. panta 1. punkta a apakšpunktā, atjaunojošās justīcijas pakalpojumus izmanto tad, ja tie balstās uz cietušā brīvu un apzinātu piekrišanu, ko var atsaukt jebkurā laikā. Arī MK noteikumu 3. punktā norādīts, ka izlīgums iespējams tad, ja iesaistītās puses brīvprātīgi piekrīt piedalīties izlīgumā. Saskaņā ar Kriminālprocesa 381. panta trešo daļu un 536. panta otro daļu izlīgumā ir jānorāda uz to, ka tas ir noslēgts labprātīgi, kā arī šī paša panta piektā daļa uzliek tiesai pienākumu pārliecināties pa to. Kriminālprocesa likuma 379. panta ceturtajā daļā noteikts, ka izbeigt kriminālprocesu uz izlīguma pamata nedrīkst, ja ir iegūtas ziņas, ka izlīgums panākts draudu vai vardarbības rezultātā vai izmantojot citus prettiesiskus līdzekļus. Likums gan neregulē, ka pirmstiesas procesā prokuroram būtu pienākums pārliecināties, vai puses izlīgumu ir noslēgušas labprātīgi, taču, autoresprāt, lai pietiekami pamatoti tiktu pieņemts lēmums par personas atbrīvošanu no kriminālatbildības, šādu pārbaudi būtu jāveic arī prokuroram. Professore Kristīne Strada-Rozenberga jau 2001. gadā atzina, ka “procesa virzītājam, pirms pieņemt izlīgumu kā saistošu, būtu jāpārliecinās par tā noslēgšanas labprātīgumu. Ja vēlāk atklātos, ka izlīgums nav bijis labprātīgs, tas būtu uzskatāms par iemeslu tiesvedības atjaunošanai, kā arī jautājuma skatīšanai, vai personas, kura piespiedusi otru noslēgt izlīgumu, darbībā nav saskatāmas vēl cita tiesībpārkāpuma pazīmes”⁷⁰.

Direktīvas 12. panta 1. punkta c apakšpunktā, noteikts, ka atjaunojošās justīcijas procesa uzsākšanai ir nepieciešams, lai likumpārkāpējs atzītu lietas galvenos apstākļus. MK noteikumu 3. punktā norādīts, ka izlīgums iespējams tad, ja persona, kura izdarījusi noziedzīgu nodarījumu, atzīst lietas faktus. Eiropas Padomes Ministru Komitejas Rekomendācijas Nr. R

⁷⁰ Strada K. Par vienošanos kriminālprocesuālajā likumdošanā. Jurista Vārds, 2001. 24. aprīlis, Nr. 12 (205). Pieejams: <http://www.juristavards.lv/doc/7543-par-vienosanos-kriminalprocesualaja-likumdosana/> [aplūkots 2015. gada 13. martā]

(99) 19 par starpniecību krimināllietās⁷¹ (turpmāk – Rekomendācija) IV nodaļas 14. punktā norādīts, ka normāli starpniecībai jābalstās uz to, ka abas puses atzīst lietas pamatfaktus. Kā redzams, dažādi normatīvie akti uzsver to, ka izlīguma priekšnosacījums ir lietas faktu atzīšana, tātad, lai puses noslēgtu izlīgumu, starp viņām nedrīkst pastāvēt strīds šajā jautājumā.

Nozīmīgs izlīguma priekšnosacījums ir vainas atzīšana. MK noteikumu 3. punktā teikts, ka izlīgums iespējams tikai tad, ja persona atzīst, ka ir izdarījusi noziedzīgu nodarījumu. Profesore Valentija Liholaja norādījusi, ka “pilnīgi loģisks šķiet nosacījums, ka izlīguma gadījumā apsūdzētais atzīst savu vainu tam inkriminētā noziedzīga nodarījuma izdarīšanā, jo nevar jau izlīgt par to, ko persona sakās vispār neesam izdarījusi. Taču, neraugoties uz šāda nosacījuma obligātumu, praksē ir arī gadījumi, kad uz izlīguma pamata no kriminālatbildības, izbeidzot kriminālprocesu, tiek atbrīvotas personas, kuras savu vainu atzīst daļēji vai neatzīst vispār”⁷². Pastāv gadījumi, kad aizdomās turētais noliedz savu vainu, bet piekrīt noziedzīgā nodarījuma faktam, un, neraugoties uz acīmredzamu juridisku pretrunu, procesa virzītāji mēdz akceptēt izlīgumus ar šādām personām un izbeidz krimināllietas.⁷³ Gadījumā, ja pusēm neizdodas noslēgt izlīgumu, tad faktu, ka persona piedalījies izlīguma procesā vai tā laikā atzinusi savu vainu, nevar izmantot turpmākajā kriminālprocesā kā pierādījumu tam, ka viņa ir vainīga noziedzīgajā nodarījumā, ko apstiprina arī Rekomendācijas IV nodaļas 14. punkts. Šāds pierādījumu aizliegums izriet no konfidencialitātes principa, ko apstiprina Direktīvas 12. panta 1. punkta e apakšpunkts, atzīstot ka pārrunas atjaunojošās justīcijas procesos, ja tās nav veiktas publiski, ir konfidencialas, un tās pēc tam neizpauž, izņemot, ja puses ir piekritušas vai ja to pieprasa valsts tiesību akti saistībā ar sevišķām sabiedrības interesēm. Arī Kriminālprocesa likuma 121. panta sestajā daļā noteikts, ka “Valsts probācijas dienesta starpniekam ir tiesības neliecināt par izlīguma procesu, kā arī par iesaistīto pušu un trešo personu uzvedību izlīguma sēdes laikā, izņemot gadījumus, kad izlīguma procesā atklājas informācija par citu noziedzīgu nodarījumu”.

Kopumā secināms, ka izlīguma galvenie vispārīgie priekšnosacījumi ir pušu, proti, cietušā un personas, kura izdarījusi noziedzīgo nodarījumu, esamība, kā arī tas, ka izlīgums ir noslēgts labprātīgi, abas puses atzinušas lietas faktus un persona, kura izdarījusi noziedzīgo nodarījumu, ir atzinusi savu vainu. Lai izlīgums varētu tikt izmantots kā pamats personas atbrīvošanai no kriminālatbildības, ir jāņem vērā ne tikai izlīguma vispārīgie priekšnosacījumi, bet arī tie priekšnosacījumi, kuri attiecas tieši uz izlīgumu kā pamatu personas atbrīvošanai no kriminālatbildības.

⁷¹ Eiropas Padomes Ministru Komiteja. Ministru Komitejas Rekomendācija Nr. R (99) 19 par starpniecību krimināllietās. Pieejams: <http://www.sodi.lv/index.php?id=129&sadala=117> [aplūkots 2015. gada 10. martā]

⁷² Liholaja V. Izlīgums un taisnīgs krimināltiesisko attiecību noregulējums. Jurista Vārds, 2009. 7. jūlijs, Nr. 27 (570), 11. – 12. lpp.

⁷³ Judins A. Izlīgums Latvijas krimināltiesībās. Rīga: Sabiedriskās politikas centrs Providus, 2005, 38. lpp. Pieejams: http://providus.lv/article_files/1999/original/izligums.pdf?1342697406 [aplūkots 2015. gada 15. martā]

4.2. Likumā iekļautie priekšnosacījumi, lai izlīgums varētu būt kā pamats personas atbrīvošanai no kriminālatbildības

Krimināllikuma 58. panta otrā daļa nosaka vairākus priekšnosacījumus izlīguma kā pamata personas atbrīvošanai no kriminālatbildības pieļaujamībai.

Pirmkārt, saskaņā ar Krimināllikuma 58. panta otro daļu izlīgums kā pamats personas atbrīvošanai no kriminālatbildības var būt tikai par kriminālpārkāpumu vai mazāk smagu noziegumu. Tātad par noziedzīgiem nodarījumiem, kas ir smagi vai sevišķi smagi noziegumi, persona nav atbrīvojama no kriminālatbildības uz izlīguma pamata, taču Tiesu prakses apkopojumā norādīts, ka izlīgums šādos noziedzīgos nodarījumos var tikt vērtējams kā atbildību mīkstinošs apstāklis un var tikt ņemts vērā pie soda noteikšanas.⁷⁴ Šis klasifikācijas priekšnosacījums sīkāk tiek izanalizēts 3. nodaļas 3.3. apakšnodaļā.

Otrkārt, kā kritērijs ir noteiktas noziedzīgā nodarījuma sekas, iedalot noziedzīgos nodarījumus tajos, kuru rezultātā ir iestājusies personas nāve, un tajos, kuru rezultātā nāve nav iestājusies. Krimināllikuma 58. panta otrā daļa attiecīgi nosaka, ja ir iestājusies personas nāve, izlīgums kā pamats personas atbrīvošanai no kriminālatbildības nav pieļaujams. Šis jautājums sīkāk tiek apskatīts 3. nodaļas 3.4. apakšnodaļā.

Treškārt, Krimināllikuma 58. panta otrā daļa nosaka, ka izlīgumam ir jābūt noslēgtam ar cietušo vai viņa pārstāvi. Tātad izlīgums, kas noslēgts ar citām personām, piemēram, valsts iestādēm vai citām personām, kas nav atzītas par cietušajiem kriminālprocesa noteiktajā kārtībā, nav uzskatāms par pamatu personas atbrīvošanai no kriminālatbildības.

Ceturtkārt, jāņem vērā apstāklis, vai persona jau pirms tam ir tikusi atbrīvota no kriminālatbildības uz izlīguma pamata. Krimināllikuma 58. panta otrajā daļā noteikts, ka izlīgums ir pieļaujams situācijā, ja persona pēdējā gada laikā nav tikusi atbrīvota no kriminālatbildības par tīša noziedzīga nodarījuma izdarīšanu. Tātad šis kritērijs ietver divus apakškritērijus, proti, laika periodu – vienu gadu – un to, ka iepriekš izdarītais noziedzīgais nodarījums, par kuru persona tikusi atbrīvota no kriminālatbildības, ir bijis tīšs. Izpildoties šiem abiem apakškritērijiem, izlīgums atkārtoti nevar tikt izmantots kā pamats atbrīvošanai no kriminālatbildības. Šis apstāklis detalizētāk tiek apskatīts 3. nodaļas 3.4. apakšnodaļā.

Piektkārt, jāņem vērā rīcība pēc noziedzīgā nodarījuma vai izlīguma noslēgšanas, proti, vai noziedzīgo nodarījumu izdarījusī persona pilnīgi novērsusi ar izdarīto noziedzīgo nodarījumu radīto kaitējumu vai atlīdzinājusi nodarīto zaudējumu, jo tikai tad, ja tas izdarīts,

⁷⁴ Tiesu prakse kriminālprocesa izbeigšanā un personas atbrīvošanā no kriminālatbildības, pamatojoties uz cietušā un apsūdzētā izlīgumu. Latvijas Republikas Augstākā tiesa, 2008, 54. lpp.
Pieejams: http://www.at.gov.lv/files/uploads/files/docs/summaries/2008/labpr_bez%20uzvardiem.doc [aplūkots 2015. gada 27. martā]

persona var tikt atbrīvota no kriminālatbildības uz izlīguma pamata. Šis priekšnoteikums izvērtēts 3. nodaļas 3.4. apakšnodaļā.

Sestkārt, jāņem vērā, vai persona, kura izdarījusi noziedzīgo nodarījumu, vēlas lai izlīgums tiktu izmantots kā pamats viņas atbrīvošanai no kriminālatbildības. Šis kritērijs ir ietverts Kriminālprocesa likuma 379. panta piektajā daļā, kas nosaka, ka izbeigt kriminālprocesu, atbrīvojot personu no kriminālatbildības, nedrīkst, ja pret to iebilst persona, kura izdarījusi noziedzīgu nodarījumu, vai tās pārstāvis.

Iepriekšminētie priekšnosacījumi ir likumos iekļauti, taču juridiskajā literatūrā pastāv diskusija arī par citiem kritērijiem, kuri būtu jāņem vērā, izlemjot jautājumu par personas atbrīvošanu no kriminālatbildības uz izlīguma pamata.

4.3. Likumā neiekļautie priekšnosacījumi, lai izlīgums varētu būt kā pamats personas atbrīvošanai no kriminālatbildības

Viens no diskutabliem kritērijiem ir izlīguma pieļaujamība atkarībā no aizskartajām interesēm. Tā kā izlīgumu var noslēgt ar personu, kurai noziedzīgais nodarījums ir radījis kaitējumu, vai tās pārstāvi, tad secināms, ka izlīgums var tikt slēgts tikai par to noziedzīgā nodarījumu daļu, kas ir aizskārusi cietušo. Pastāv problēmjautājums, vai tajos kriminālpārkāpumos vai mazāk smagos noziegumos, kur ir aizskartas ne tikai cietušā intereses, bet arī valsts, dabas vides, tautsaimniecības, vispārējās drošības un sabiedriskās kārtības, satiksmes drošības, pārvaldības kārtības, jurisdikcijas un militārā dienesta intereses, arī būtu pieļaujams izlīgums kā pamats personas atbrīvošanai no kriminālatbildības. 2001. gadā pastāvēja viedoklis, ka izlīgums šajos gadījumos ir pieļaujams un likumā vajadzētu izstrādāt kārtību, kādā tas ir slēdzams un ar ko,⁷⁵ taču kopš tā laika juridiskajā literatūrā ir nostiprinājies viedoklis, ka izlīguma slēgšana un personas atbrīvošana no kriminālatbildības nav pieļaujama gadījumos, ja ir aizskartas arī citas, ne tikai cietušā tiesības un tiesiskās intereses. Šāds viedoklis pausts Tiesu prakses apkopojumā, nosakot, ka “ja ar noziedzīgu nodarījumu aizskartas arī citas personas, sabiedrības, valsts intereses, kriminālprocesa izbeigšana, pamatojoties uz izlīgumu, kas noslēgts starp apsūdzēto un par cietušo atzīto personu, nebūtu pieļaujama”⁷⁶. Profesore Valentija Liholaja izteikusi viedokli, ka cietušais var izlīgt “par noziedzīgiem nodarījumiem, ar kuriem tam tieši nodarīts kaitējums, un ar tādu apsūdzēto, kas šādu kaitējumu ir nodarījis, tas

⁷⁵ Strada K. Par vienošanos kriminālprocesuālajā likumdošanā. Jurista Vārds, 2001. 24. aprīlis, Nr. 12 (205). Pieejams: <http://www.juristavards.lv/doc/7543-par-vienosanos-kriminalprocesualaja-likumdosana/> [aplūkots 2015. gada 13. martā]

⁷⁶ Tiesu prakse kriminālprocesa izbeigšanā un personas atbrīvošanā no kriminālatbildības, pamatojoties uz cietušā un apsūdzētā izlīgumu. Latvijas Republikas Augstākā tiesa, 2008, 60. lpp. Pieejams: http://www.at.gov.lv/files/uploads/files/docs/summaries/2008/labpr_bez%20uzvardiem.doc [aplūkots 2015. gada 27. martā]

ir, gadījumos, kad cietušā aizskartās intereses vērtējamas kā galvenais tiešais vai papildu tiešais objekts, pie tam pēdējā gadījumā tikai daļā par personisko interešu aizskārumu”⁷⁷. Profesore Kristīne Strada-Rozenberga norādījusi, ka būtu nepieciešams Kriminālprocesa likumā ietvert norādi ar Krimināllikuma pantu uzskaitījumu, par kuriem persona var tikt atbrīvota no kriminālatbildības uz izlīguma pamata, “ņemot vērā apstākli, ka tie varētu būt tikai tādi noziedzīga nodarījuma sastāvi, kur tiešais objekts ir kāda personiska rakstura interese un kas neskar plašu sabiedrības loku”⁷⁸. Nepieciešamībai pēc šāda Krimināllikuma pantu uzskaitījuma piekrīt arī profesore Valentija Liholaja.⁷⁹ 2008. gada Tiesu prakses apkopojumā norādīts, ka “cietušais var izlīgt ar personu, kas radījusi viņam kaitējumu, netieši norāda, ka šo noziedzīgo nodarījumu objekts ir tikai konkrēta cietušā ar likumu aizsargātas personiska rakstura interese, kad izlīgums var būt kā apstāklis, kas uzliek procesa virzītājam pienākumu izbeigt kriminālprocesu vai arī dod pamatu lemt par iespēju izbeigt kriminālprocesu, atbrīvojot personu no kriminālatbildības. Te runa ir par konkrētas personas (fiziskas vai juridiskas) īpašuma interesi, pamattiesībām un pamatbrīvībām, personas veselību”⁸⁰. Ja nodarījums apdraud sabiedrības intereses kopumā, ņemot vērā noteikumu, ka kriminālprocesu veic sabiedrības interesēs, izlīgums, atbrīvojot no kriminālatbildības, nebūtu pieļaujams.⁸¹ Neskatoties uz šādu bieži literatūrā paustu viedokli, Tiesu prakses apkopojumā norādīts, ka arī nodarījumos, kas aizskar citas personas, sabiedrības un valsts intereses, bieži noslēgtie izlīgumi kalpo par pamatu kriminālprocesa izbeigšanai, atbrīvojot personu no kriminālatbildības. Šajā jautājumā nav nostabilizējusies vienveidīga pieeja, jo 2009. gadā Augstākās tiesas Senāts lēmumā lietā SKK-161/2009 norādījis, ka likumdevējs, pieņemot Krimināllikuma 58. panta otro daļu, nav norādījis īpašus izņēmumus, kuros par atsevišķiem noziedzīgiem nodarījumiem nevar tikt piemērots izlīgums, tajā skaitā par noziedzīgiem nodarījumiem pret satiksmes drošību,⁸² izņemot gadījumus, kad noziedzīgā nodarījuma rezultātā iestājusies personas nāve. Autoresprāt, uz izlīguma pamata personu atbrīvojot no kriminālatbildības var tikai, ja ar noziedzīgo nodarījumu ir aizskartas cietušā tiesības un tiesiskās intereses, taču, lai nodrošinātu vienveidīgu praksi, likumā būtu jāietver šāda atruna. Autore iesaka veikt grozījumus Krimināllikuma 58. panta otrajā daļā, iekļaujot piebildi: “Personu atbrīvojot no kriminālatbildības uz izlīguma pamata var

⁷⁷ Liholaja V. Izlīgums un taisnīgs krimināltiesisko attiecību noregulējums. Jurista Vārds, 2009. 7. jūlijs, Nr. 27 (570), 13. lpp.

⁷⁸ Strada-Rozenberga K. Cietušais un tā tiesības kriminālprocesā. Jurista Vārds, 2008. 4. novembris, Nr. 42 (547).

Pieejams: <http://www.juristavards.lv/doc/183062-cietusais-un-ta-tiesibas-kriminalprocesa/> [aplūkots 2015. gada 13. martā]

⁷⁹ Liholaja V. Likumdevējs neaizliedz, bet vai vajag. Dažas pārdomas par tiesas spriešanu. Jurista Vārds, 2009. 29. septembris, Nr. 39 (582), 10. lpp.

⁸⁰ Tiesu prakse kriminālprocesa izbeigšanā un personas atbrīvošanā no kriminālatbildības, pamatojoties uz cietušā un apsūdzētā izlīgumu. Latvijas Republikas Augstākā tiesa, 2008, 41. lpp.

Pieejams: http://www.at.gov.lv/files/uploads/files/docs/summaries/2008/labpr_bez%20uzvardiem.doc [aplūkots 2015. gada 27. martā]

⁸¹ Reigase A. Izlīguma reglamentācija Krimināllikumā. Grām.: Tiesību interpretācija un tiesību jaunrade – kā rast pareizo līdzsvaru: Latvijas Universitātes 71. zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2013, 135. – 136. lpp.

⁸² Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2009. gada 12. maija lēmums lietā SKK-161/2009. Pieejams: http://at.gov.lv/files/uploads/files/archive/department2/2009/skk-161-09_f.doc [aplūkots 2015. gada 27. martā]

tikai par Krimināllikuma XIII nodaļā “Noziedzīgi nodarījumi pret personas veselību”, XIV nodaļā “Noziedzīgi nodarījumi pret personas pamattiesībām un pamatbrīvībām”, XV nodaļā “Noziedzīgi nodarījumi pret personas brīvību, godu un cieņu”, XVI nodaļā “Noziedzīgi nodarījumi pret tikumību un dzimumneaizskaramību”, XVII nodaļā “Noziedzīgi nodarījumi pret ģimeni un nepilngadīgajiem” un XVIII nodaļā “Noziedzīgi nodarījumi pret īpašumu” minētajiem kriminālpārkāpumiem vai mazāk smagiem noziegumiem”. Šis ir pietiekami būtisks kritērijs, kas ievērojami ierobežo gadījumu skaitu, kad izlīgums var būt kā pamats personas atbrīvošanai no kriminālatbildības, tāpēc pagaidām, kamēr likumā tas nav atrunāts un nav arī neviena Augstākās tiesas sprieduma, kas to apstiprinātu, procesa virzītājiem var būt nevienveidīga pieeja šī jautājuma risināšanā.

Tiek minēti dažādi apstākļi, kuriem izpildoties, nebūtu pieļaujama personas atbrīvošana no kriminālatbildības uz izlīguma pamata. Professore Kristīne Strada-Rozenberga uzskaitījusi, tādus apstākļus kā: ar noziedzīgu nodarījumu izraisītas smagas sekas vai izdarīts būtisks kaitējums; tas izdarīts vispārbīstamā veidā; aizdomās turētais vai apsūdzētais ir sodīts un sodāmība nav dzēsta vai pret viņu pēdējo piecu gadu laikā ir bijuši izbeigti kriminālprocesi uz nereabilitējoša pamata; ir iegūtas ziņas, ka izlīgums panākts izmantojot situāciju, ka cietušais ir materiālā vai citādā atkarībā no vainīgā.⁸³ Tiesu prakses apkopojumā kā vēl vienu apstākli, kas izslēgtu izlīguma kā pamatu personas atbrīvošanai no kriminālatbildības pieņemšanu, ir minēts tas, ka izlīgumu noslēdz persona, kura noziedzīgo nodarījumu izdarījusi pārbaudes laikā, izciešot brīvības atņemšanas sodu nosacīti.⁸⁴ Arī Augstākās tiesas Senāts lēmumā lietā SKK-222/2007 norāda, ka šādos gadījumos, kad persona veikusi noziedzīgo nodarījumu pārbaudes laikā, izlīgums starp apsūdzēto un cietušo nebūtu pieņemams.⁸⁵

Pagaidām visi iepriekšminētie kritēriji būtu jāņem vērā, lai izlemtu, vai persona ir atbrīvojama no kriminālatbildības, bet, lai nodrošinātu vienveidīgāku praksi un to, lai procesa virzītāja lēmumi būtu objektīvāki un balstīti vairāk uz tiesību normām, nevis procesa virzītāja subjektīvo skatījumu, tad, piekrītot juridiskajā literatūrā paustajam viedoklim, šādus kritērijus, kas nosaka izlīgumu nepieļaujamību, būtu nepieciešams iekļaut likumā. Autore uzskata, ka Krimināllikuma 58. panta otrajā daļā noteikti būtu jāietver piebilde, ka “izlīgums kā pamats personas atbrīvošanai no kriminālatbildības nav pieļaujams, ja persona noziedzīgo nodarījumu veikusi laikā, kad tā bijusi nosacīti notiesāta vai nosacīti pirms termiņa atbrīvota no brīvības atņemšanas soda izpildes”.

⁸³ Strada-Rozenberga K. Cietušais un tā tiesības kriminālprocesā. Jurista Vārds, 2008. 4. novembris, Nr. 42 (547). Pieejams: <http://www.juristavards.lv/doc/183062-cietusais-un-ta-tiesibas-kriminalprocesa/> [aplūkots 2015. gada 13. martā]

⁸⁴ Tiesu prakse kriminālprocesa izbeigšanā un personas atbrīvošanā no kriminālatbildības, pamatojoties uz cietušā un apsūdzētā izlīgumu. Latvijas Republikas Augstākā tiesa, 2008, 61. lpp.

Pieejams: http://www.at.gov.lv/files/uploads/files/docs/summaries/2008/labpr_bez%20uzvardiem.doc [aplūkots 2015. gada 27. martā]

⁸⁵ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2007. gada 13. aprīļa lēmums lietā SKK-222/2007. Pieejams: http://at.gov.lv/files/uploads/files/archive/department2/2007/kd1_130407.doc [aplūkots 2015. gada 27. martā]

5. IZLĪGUMA NOSLĒGŠANA, PAZIŅOŠANA UN PIENĒMŠANA

5.1. Tiesības izlīgt

Kā jau iepriekš tika noskaidrots, izlīguma slēgšanai obligāts priekšnoteikums ir gan cietušā, gan personas, kura izdarījusi noziedzīgo nodarījumu, esamība, tāpēc jānoskaidro, kas īsti ir šīs puses, kādas ir viņu tiesības un ietekme uz kriminālprocesu, slēdzot izlīgumu.

Jēdziens "cietušais" ne teorijā, ne praksē, ne arī Kriminālprocesa likumā netiek lietots vienveidīgi un var tikt saprasts divējādi: 1) faktiski noziedzīgā nodarījumā cietusī persona, kurai ar noziedzīgu nodarījumu radīts kaitējums; 2) cietušais procesuālā nozīmē – kriminālprocesa dalībnieks ar kriminālprocesuāli reglamentētu statusu.⁸⁶ Saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 95. panta pirmo daļu cietušais kriminālprocesā var būt fiziska vai juridiska persona, kurai ar noziedzīgu nodarījumu radīts kaitējums, proti, morāls aizskārums, fiziskas ciešanas vai mantisks zaudējums. Tāpat šī panta otrā daļa nosaka, ka par cietušo kriminālprocesā nevar būt persona, kurai morāls aizskārums nodarīts kā noteiktas sabiedrības grupas vai daļas pārstāvim. Šī panta trešā daļa nosaka, ka, ja persona mirusi, cietušais kriminālprocesā var būt pārdzīvojušais laulātais, kāds no mirušā augšupejošiem vai lejupejošiem radniekiem, adoptētājs vi pirmās pakāpes sānu līnijas radnieks, tātad panta trešās daļas izpratnē persona ir cietušais tikai procesuālā nozīmē, jo nav faktiski cietusi no noziedzīgā nodarījuma. Attiecīgi tas nozīmē, ka šī panta trešā daļa nav attiecināma uz izlīgumu kā pamatu personas atbrīvošanai no kriminālatbildības, jo, kā jau iepriekš minēts, no kriminālatbildības var tikt atbrīvota persona uz izlīguma pamata, ja nav iestājusies personas nāve, līdz ar to nepastāv iespēja, ka mirušās personas vietā par cietušo atzītā persona slēdz izlīgumu ar likumpārkāpēju, kurš tādējādi var tikt atbrīvots no kriminālatbildības.

Profesore Kristīne Strada-Rozenberga uzsver, ka “izlemjot būtisko jautājumu – ieņemt vai neieņemt cietušā procesuālo stāvokli, ikvienai noziedzīgā nodarījumā cietušai personai ir jāņem vērā, ka tikai tāda noziedzīgā nodarījumā cietusī persona, kura par cietušo atzīta ar procesa virzītāja lēmumu, var ieņemt aktīvu pozīciju kriminālprocesā, tai skaitā iegūt tiesības savas procesuālās kompetences robežās tikt informētai par procesa gaitu, ietekmēt to”⁸⁷. Tātad, lai izlīgums varētu būt kā pamats Krimināllikuma 58. panta otrās daļas piemērošanai, noziedzīgā nodarījumā cietušajai personai, kura slēdz izlīgumu, ir jāieņem cietušā statuss kriminālprocesuālā izpratnē.

⁸⁶ Strada-Rozenberga K. Cietušais un tā tiesības kriminālprocesā. Jurista Vārds, 2008. 4. novembris, Nr. 42 (547). Pieejams: <http://www.juristavards.lv/doc/183062-cietusais-un-ta-tiesibas-kriminalprocesa/> [aplūkots 2015. gada 13. martā]

⁸⁷ Turpat.

Likumā noteiktajos gadījumos cietušā viedoklis var būt izšķirošs, izlemjot jautājumu par atteikšanos ierosināt krimināllietu vai ierosinātas krimināllietas izbeigšanu.⁸⁸ To apstiprina arī profesore Kristīne Strada-Rozenberga, apgalvojot, ka “cietušās personas ietekme uz kriminālprocesa esamību var tikt saistīta ar cietušās personas izšķirošo iespēju izlemt jautājumu gan par procesa esamību/neesamību uzsākšanas brīdī, gan jautājumu par kriminālprocesa turpināšanas iespējamību/neiespējamību”⁸⁹. Izpētāmā institūta kontekstā cietušajam var būt ietekme uz kriminālprocesa gaitu gadījumā, ja procesa virzītājs izlemj pieņemt izlīgumu kā pamatu personas atbrīvošanai no kriminālatbildības.

Cietušajam ir tiesības izlīgt visās kriminālprocesa stadijās, kas nostiprināts ne tikai Kriminālprocesa likuma 97. panta astotajā daļā, nosakot, ka cietušais visās procesa stadijās un visos tā veidos var izlīgt ar personu, kura radījusi viņam kaitējumu, bet šis princips atspoguļots arī Rekomendācijas II daļas 4. punktā, kur noteikts, ka starpniecībai krimināllietās ir jābūt pieejamai visās kriminālprocesa stadijās.

Augstākās tiesas lēmumā lietā SKK-572/2008 Senāts noteicis, ka, ja krimināllietā par cietušajām atzītas vairākas personas, tad, lai atzītu, ka izpildītas Krimināllikuma 58. panta otrajā daļā noteiktās prasības, izlīgumam jābūt noslēgtam ar visām cietušajām personām.⁹⁰ Tātad noziedzīgos nodarījumos, kuros ir vairāki cietušie, persona var tikt atbrīvota no kriminālatbildības tikai tad, ja spēs noslēgt izlīgumu ar visiem cietušajiem.

Krimināllikuma 58. panta otrajā daļā noteikts, ka tiesības izlīgt ir ne tikai cietušajam, bet arī viņa pārstāvim. Saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 104. panta pirmo daļu cietušo, kas ir pilngadīga fiziska persona, var pārstāvēt jebkura pilngadīga fiziskā persona, kurai nav nodibināta aizgādnība, pamatojoties uz cietušā pilnvarojumu. Saskaņā ar šī panta otro daļu cietušo, kas ir nepilngadīgs, pārstāv viņa likumiskais pārstāvis. Saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 105. panta pirmo daļu juridisko personu, kura atzīta par cietušo, var pārstāvēt fiziskās personas uz pilnvaras pamata.

Izlīgumam ir vajadzīgs ne tikai cietušais vai pārstāvis, kas vēlas izlīgt, bet arī otra izlīguma slēdzēja puse. Tiesības izlīgt ar cietušo ir: aizdomās turētajam saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 66. panta pirmās daļas 13. punktu; personai, pret kuru uzsākts kriminālprocess saskaņā ar Kriminālprocesa 61. panta ceturto daļu, kurā ir atsauce uz 66. panta 13. punktā noteiktajām tiesībām; kā arī apsūdzētajam saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 70. panta pirmo daļu, kas nosaka, ka apsūdzētajam pirmstiesas kriminālprocesā ir tādas pašas tiesības kā aizdomās turētajam.

⁸⁸ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināllikuma zinātniski praktiskais komentārs. 1. vispārīgā daļa. Rīga: AFS, 2007, 203. lpp.

⁸⁹ Strada-Rozenberga K. Cietušais un tā tiesības kriminālprocesā. Jurista Vārds, 2008. 4. novembris, Nr. 42 (547). Pieejams: <http://www.juristavards.lv/doc/183062-cietusais-un-ta-tiesibas-kriminalprocesa/> [aplūkots 2015. gada 13. martā]

⁹⁰ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2008. gada 14. oktobra lēmums lietā SKK-572/2008. Pieejams: http://at.gov.lv/files/uploads/files/archive/department2/2008/skk%20572_8_g.doc [aplūkots 2015. gada 27. martā]

No Kriminālprocesa likuma 379. panta piektās daļas secināms, ka izbeigt kriminālprocesu, atbrīvojot personu no kriminālatbildības, uz izlīguma pamata nedrīkst, ja pret to iebilst persona, kura izdarījusi noziedzīgu nodarījumu, vai tās pārstāvis. Šāda atruna ir ietverta, jo atbrīvošana no kriminālatbildības personu nereabilitē, taču, ja persona neuzskata sevi par vainīgu vai citu apsvērumu dēļ uzskata, ka varētu tikt reabilitēta, tad viņa var nepieņemt atbrīvošanai no kriminālatbildības, kas ir nereabilitējošs apstāklis, un censties panākt, lai ar tiesas spriedumu tiktu attaisnota vai lai kriminālprocess tiktu izbeigts uz citiem, reabilitējošiem pamatiem.⁹¹

Neskatoties uz to, ka cietušā intereses ir primāras, tomēr arī likumpārkāpēja intereses un vajadzības ir jāievēro un tās nedrīkst pārkāpt. Pat izlīguma ietvaros rast šo līdzsvaru ir grūti, un izlīguma starpnieki atzīst, ka virknē gadījumu cietušo prasības ir nesamērīgas, kā arī cietušie cenšas ļaunprātīgi izmantot pāridarītāja interesi rast risinājumu ārpus tiesas ceļā.⁹² Tā kā procesa virzītājam nav dotas iespējas ietekmēt izlīguma saturu un jebkurā gadījumā tā būtu iejaukšanās pušu rīcības brīvībā, šādas problēmas novēršana ir diezgan problemātiska.

Kopumā secināms, ka procesa virzītājs var atbrīvot personu no kriminālatbildības uz izlīguma pamata, ja cietušais ir faktiski cietusī persona, kura ir ieņēmusi cietušā statusu Kriminālprocesa likuma noteiktajā kārtībā, ja izlīgums slēgts ar aizdomās turēto, personu, pret kuru uzsākts kriminālprocess, vai apsūdzēto un ja attiecīgās personas šādai atbrīvošanai no kriminālatbildības piekrīt.

5.2. Izlīguma process Valsts probācijas dienestā

Pastāv iespēja izlīgumu noslēgt ar Valsts probācijas dienesta starpniecību. Tas nostiprināts Kriminālprocesa likuma 381. panta pirmajā daļā, nosakot, ka izlīguma gadījumā cietušā un personas, kurai ir tiesības uz aizstāvību, samierināšanos var veicināt Valsts probācijas dienesta apmācīts starpnieks. Šāda Valsts probācijas dienesta kompetence nostiprināta Valsts probācijas dienesta likuma⁹³ 6. panta 6. punktā, nosakot, ka viena no Valsts probācijas dienesta funkcijām ir organizēt un vadīt izlīgumu kriminālprocesā.

Valsts probācijas dienests norāda, ka izlīguma organizēšana Valsts probācijas dienestā sākas, kad saņemts pieprasījums no policijas, prokuratūras, tiesas vai kad saņemts ierosinājums no tiesneša, kā arī, kad saņemts iesniegums no cietušā, personas, kura izdarījusi noziedzīgo

⁹¹ Rozenbergs J. Tiesības uz kriminālprocesa pabeigšanu saprātīgā termiņā. Jurista Vārds, 2011. 5. jūlijs, Nr. 27 (674). Pieejams: <http://www.juristavards.lv/doc/232510-tiesibas-uz-kriminalprocesa-pabeigšanu-sapratiga-termina/> [aplūkots 2015. gada 2. maijā]

⁹² Dzenovska I., Judins A., Zavackis A. Noziedzīgos nodarījumus cietušo vajadzību nodrošinājums: atbalsts viktimizācijas prevencijai Latvijā. [b.v.], [b.i.], 2013, 33. lpp. Pieejams: http://jpa.gov.lv/uploads/filedir/noziedzigosnodarjumoscietuovajadzgunodroinjums_pk.pdf [aplūkots 2015. gada 22. martā]

⁹³ Valsts probācijas dienesta likums: Latvijas Republikas likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=82551> [aplūkots 2015. gada 10. martā]

nodarījumu, vai no tās likumiskā pārstāvja, ja izlīgumā piedalās nepilngadīgais vai persona ar ierobežotu rīcībspēju.⁹⁴ Arī MK noteikumu 7. punktā noteikts, ka izlīgumu organizē, ja dienesta struktūrvienībā ir saņemts procesa virzītāja rakstisks pieprasījums, tiesneša ierosinājums vai iesaistītās puses rakstisks iesniegums. Procesā virzītāja iniciatīva tiek regulēta Kriminālprocesa likuma 381. panta otrajā daļā, kur noteikts, ka procesa virzītājs, konstatējot, ka kriminālprocesā ir iespējams izlīgums un ir lietderīgi iesaistīt starpnieku, par to var informēt Valsts probācijas dienestu, bet, ja noziedzīgu nodarījumu izdarījis nepilngadīgais, tad Valsts probācijas dienestu informē visos gadījumos, izņemot gadījumu, kad izlīgums jau noslēgts. Neskaidra ir norāde par izlīguma organizēšanu, balstoties uz tiesneša ierosinājumu, kas MK noteikumos tika iekļauta ar 2011. gada 11. janvāra grozījumiem⁹⁵, jo Augstākās tiesas Senāts lēmumā lietā SKK-102/2010 noteicis, ka “izlīguma īstenošanā tiesa iniciatīvu neizrāda, jo tādā gadījumā tiesa izteiktu viedokli par personas vainīgumu”⁹⁶. Tā kā izlīgumu var noslēgt tikai, ja persona atzīst savu vainu, tad tik tiešām tiesneša iniciatīva varētu norādīt uz to, ka viņš uzskata, ka persona ir vainojama noziedzīgajā nodarījumā, taču saskaņā ar vispārējiem tiesību principiem tiesnesim ir jābūt neitrālām un objektīvam, izskatot lietu, un šāds ierosinājums varētu norādīt uz pretējo. Lai nerastos šaubas par tiesneša neitralitāti, būtu nepieciešams noteikt, ka tiesnesis var ierosināt izlīguma organizēšanu tikai gadījumos, ja persona atzīst savu vainu un nav nekādu šaubu, ka persona ir vainojama. Kopumā Latvijā, salīdzinot ar citām valstīm, nav tik stingri noteikts procesa virzītāja pienākums veicināt izlīguma procesu, jo, piemēram, Horvātijā Kriminālkodeksa⁹⁷ 16. panta sestajā daļā noteikts, ka prokuroram un tiesai ir obligāts pienākums jebkurā kriminālprocesa stadijā pārbaudīt, vai nav iespējams izlīgums starp cietušo un personu, kura izdarījusi noziedzīgo nodarījumu.

Viens no galvenajiem pamatprincipiem izlīguma īstenošanas procesā ir tas, ka puses tajā piedalās personīgi. MK noteikumu 35. punkts to apstiprina, uzliekot par pienākumu iesaistītajām pusēm piedalīties izlīguma sēdē personīgi, izņemot 39. punktā minēto, ka izlīgumā piedalās tikai nepilngadīgās personas likumiskais pārstāvis, ja dalība izlīgumā var kaitēt nepilngadīgās personas psiholoģiskajai attīstībai. Saskaņā ar MK noteikumu 4. punktu izlīgumā var piedalīties ne tikai puses, bet arī likumiskais pārstāvis vai bāriņtiesa, ja iesaistītā puse ir nepilngadīga vai rīcībnespējīga pilngadīga persona, kā arī trešās personas, ja iesaistītās puses

⁹⁴ Tetere G. Izlīgums ar cietušo - nozīme, būtība un aktivitātes. Valsts probācijas dienests.

Pieejams: <http://www.slideshare.net/providus/izlgums-ar-cietuo-nozme-btba-un-aktivitates> [aplūkots 2015. gada 22. martā]

⁹⁵ Grozījumi Ministru kabineta 2007. gada 4. decembra noteikumos Nr. 825 "Kārtība, kādā Valsts probācijas dienests organizē un vada izlīgumu ar starpnieka palīdzību": Ministru kabineta noteikumi Nr. 17. Pieejams: <http://likumi.lv/ta/id/224274-grozijumi-ministru-kabineta-2007-gada-4-decembra-noteikumos-nr-825-kartiba-kada-valsts-probacijas-dienests-organize-un-vada-izl> [aplūkots 2015. gada 10. martā]

⁹⁶ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2010. gada 23. februāra lēmums lietā SKK-102/2010. Pieejams: <http://at.gov.lv/files/uploads/files/archive/department2/2009/skk%20102.doc> [aplūkots 2015. gada 28. martā]

⁹⁷ Criminal Code of the Republic of Croatia. Pieejams:

http://www.legislationline.org/download/action/download/id/4284/file/Croatia_Criminal_proc_code_am2009_en.pdf [aplūkots 2015. gada 3. maijā]

tam piekrīt, lai ar savu klātbūtni sniegtu atbalstu iesaistītajām pusēm. Šeit saskatāma neliela pretruna, jo Krimināllikuma 58. panta otrā daļā paredz iespēju izlīgumu noslēgt arī ar cietušā pārstāvi, kas var arī nebūt likumiskais pārstāvis.

Valsts probācijas dienests, īstenojot izlīguma procesu, izmanto savā praksē divas metodes, proti, izlīgumu un izlīguma sanākumi. Izlīgumā piedalās personīgi likumpārkāpējs un cietušais, vecāki, ja iesaistīts nepilngadīgais, un atbalsta personas. Izlīguma sanāksmē piedalās visas puses, kuras ietekmējis nodarījums, kā arī tiek iesaistīti profesionāļi.⁹⁸

Saskaņā ar Rekomendācijas II daļas 1. punktu starpniecība kriminālās justīcijas jomā ir iespējama tikai tad, ja puses tam pēc brīvas gribas piekrīt, un pusēm ir jābūt iespējai jebkurā starpniecības procesa brīdī atsaukt šādu piekrišanu. Arī MK noteikumu 28. punktā ir noteikta pušu tiesības atteikties no dalības izlīgumā. Tāpat šajā punktā ir uzskaitītas tādas pušu tiesības kā pieprasīt īslaicīgu pārtraukumu, lūgt atlikt izlīguma sēdi uz citu datumu, pieprasīt citu starpnieku, iesaistīt izlīgumā trešās personas, savstarpēji vienoties par izlīguma sēdes valodu, ja iesaistītā puse nepārzina valsts valodu, kā arī pieprasīt tulku. Valsts probācijas dienesta vadītais izlīguma process tiek nodrošināts bez maksas un tajā iesaistītās personas tiek informētas par izlīguma juridiskajām niansēm un konsekvencēm.⁹⁹

Izlīguma process ir konfidenciāls, ko apstiprina ne tikai Valsts probācijas dienests, nosakot, ka konfidencialitāte ir viens no izlīguma pamatprincipiem,¹⁰⁰ un Rekomendācijas II daļas 2. punkts nosakot, ka izlīguma sarunas ir konfidenciālas un nedrīkst vēlāk tikt izmantotas citādi kā ar pušu piekrišanu, bet tas norādīts arī Direktīvas 46. apsvērumā, nosakot, ka atjaunojošās justīcijas procesiem vajadzētu būt konfidenciāliem, izņemot gadījumus, kad puses ir vienojušās citādi vai kad tas ir prasīts valsts tiesību aktos saistībā ar sevišķām sabiedrības interesēm.

Secināms, ka Valsts probācijas dienests ir tiesīgs vadīt izlīguma procesu, ja to pieprasa kāds no likumā minētajiem subjektiem. Dažādās tiesību normās tiek reglamentēts ne tikai pats izlīguma process, bet arī pušu tiesības un izlīguma procesa pamatprincipi, kas ir ievērojami visu izlīguma procesa gaitu, kā arī daži principi ievērojami arī pēc izlīguma procesa beigām, piemēram, izlīgumā iegūto ziņu neizpaušana – konfidencialitātes princips.

⁹⁸ Ziediņa D. Izlīguma īstenošanas pieredze Valsts probācijas dienestā. Valsts probācijas dienests.

Pieejams: http://www.mediacija.lv/images/2013_10/DianaZiedina_VPD.pdf [aplūkots 2015. gada 22. martā]

⁹⁹ Bārtulis J. Izlīgums kā alternatīva. Pieejams: <http://www.lvportals.lv/skaidrojumi.php?id=210637> [aplūkots 2015. gada 10. februārī]

¹⁰⁰ Tetere G. Izlīgums ar cietušo - nozīme, būtība un aktivitātes. Valsts probācijas dienests.

Pieejams: <http://www.slideshare.net/providus/izlgums-ar-cietuo-nozme-btba-un-aktivites> [aplūkots 2015. gada 22. martā]

5.3. Izlīguma paziņošana tiesas sēdē

Saskaņā ar likumu izlīgt iespējams arī tad, kad lietā jau sākta tiesvedība. Līdz ar to pastāv iespēja personu atbrīvot no kriminālatbildības uz izlīguma pamata arī pēc izlīguma pieņemšanas tiesas sēdē.

Saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 536. panta pirmo daļu cietušais un apsūdzētais līdz tiesas aiziešanai uz apspriežu istabu var paziņot par izlīgumu. Tāpat šī panta trešā un ceturtā daļa iedala izlīgumus, kas noslēgti rakstveidā, un izlīgumus, par kuriem paziņots mutvārdos, proti, trešā daļa nosaka, ka, ja rakstveida izlīgumu iesniedz apsūdzētais bez cietušā klātbūtnes un cietušais ir fiziskā persona, izlīgumam jābūt notariāli vai Valsts probācijas dienesta apmācīta starpnieka apliecinātam, taču ceturtā daļa nosaka, ka, ja cietušais un apsūdzētais par izlīgumu paziņo mutvārdos tiesas sēdes laikā, par izlīgumu izdara ierakstu tiesas sēdes protokolā un to paraksta cietušais un apsūdzētais. Kriminālprocesa likuma 537. panta pirmā daļa nosaka, ka, ja izlīgumu iesniedz vai par to parakstās tiesas sēdes protokolā pēc tam, kad uzsākta tiesas izmeklēšana, un tiesai nav šaubu par apsūdzētā vainu, tā izmeklēšanu var pārtraukt un pāriet pie tiesas debatēm, un otrā daļa nosaka, ka, ja cietušais un apsūdzētais par izlīgumu šā likuma 377. panta 9. punktā paredzētajā gadījumā paziņo tiesas debašu laikā vai pēc debatēm, tiesa pārtrauc debates, noskaidro, vai izlīgums noticis labprātīgi, izskaidro tā sekas un pieņem lēmumu. Kā norādīts Tiesu prakses apkopojumā, atsevišķos gadījumos likumā noteiktās izlīguma formas ievērošana ir apšaubāma, proti, ir bijuši gadījumi, kad rakstveida izlīgums netiek iesniegts, apsūdzētais uz tiesas sēdi neierodas, līdz ar to arī ierakstu par izlīgumu tiesas sēdes protokolā neparaksta un viņa viedokli tiesa sēdes laikā noskaidrot nevar, un par izlīguma labprātīgumu secinājums izdarīts tāpēc, ka to apliecinājis cietušais ar savu parakstu.¹⁰¹

Tāpat šajā Tiesu prakses apkopojumā norādīts, ka izpētītajos kriminālprocesos par izlīgumu mutvārdos tika paziņots 73 gadījumos un 95 izlīgumi tika iesniegti rakstiski, 21 no tiem noslēgts ar Valsts probācijas dienesta starpniecību, 15 izlīgumi apstiprināti notariāli.¹⁰² No šīs statistikas secināms, ka mutvārdos paziņotie un rakstiski iesniegtie izlīgumi ir apmēram līdzīgās proporcijās. Tāpat redzams, ka mazāk kā viena trešdaļa no rakstiskajiem izlīgumiem ir noslēgti ar Valsts probācijas dienesta starpniecību, tātad secināms, ka bieži personas spēj izlīgt arī neiesaistot neitrālos starpniekus.

Ņemot vērā iepriekšminēto, secināms, ka par izlīgumu tiesā var paziņot gan rakstveidā, ja tas ir notariāli vai Valsts probācijas dienesta apmācīta starpnieka apliecināts, gan mutvārdos,

¹⁰¹ Tiesu prakse kriminālprocesa izbeigšanā un personas atbrīvošanā no kriminālatbildības, pamatojoties uz cietušā un apsūdzētā izlīgumu. Latvijas Republikas Augstākā tiesa, 2008, 5. lpp.

Pieejams: http://www.at.gov.lv/files/uploads/files/docs/summaries/2008/labpr_bez%20uzvardiem.doc [aplūkots 2015. gada 27. martā]

¹⁰² Turpat, 4. lpp.

ja abas puses esot klāt to var apliecināt. Nedaudz atšķiras tiesvedības kārtība atkarībā no tā, kurā brīdī tiek paziņots par izlīgumu, taču galvenais, lai tas tiek izdarīts līdz tiesas aiziešanai uz apspriežu istabu.

5.4. Izlīguma pieņemšana un lēmuma motivācija

Galvenais aspekts Krimināllikuma 58. panta otrās daļas piemērošanā ir tas, ka procesa virzītājam nav pienākums personu atbrīvot no kriminālatbildības, bet gan šādas tiesības, līdz ar to procesa virzītājs pats, izvērtējot katru konkrēto situāciju, var izlemt – izbeigt kriminālprocesu vai neizbeigt. Prokuroram kā procesa virzītājam šādas tiesības ir nostiprinātas Kriminālprocesa likuma 403. panta trešajā daļā, nosakot, ka prokurors, nesaskatot pamatu personas saukšanai pie kriminālatbildības, pieņem lēmumu par kriminālprocesa izbeigšanu, konstatējot šā likuma 379. pantā norādītos apstākļus, taču tiesai kā procesa virzītājam šādas tiesības paredzētas Kriminālprocesa likuma 481. panta otrajā daļā, nosakot, ka tiesa var izbeigt kriminālprocesu, atbrīvojot personu no kriminālatbildības, šā likuma 379. pantā noteiktajos gadījumos, kā arī Kriminālprocesa likuma 538. pants nosaka, ja cietušais un apsūdzētais paziņo par izlīgumu līdz tiesas aiziešanai uz apspriežu istabu, tiesa, nepārbaudot lietas materiālus, var pieņemt lēmumu par apsūdzētā atbrīvošanu no kriminālatbildības un kriminālprocesa izbeigšanu.

Tā kā procesa virzītājs nedrīkst pieņemt lēmumu subjektīvu apsvērumu vadīts, tad attiecīgi ir nepieciešama objektīva motivācija, kāpēc pieņemts lēmums par kriminālprocesa izbeigšanu, atbrīvojot personu no kriminālatbildības uz izlīguma pamata, vai tieši otrādi – atteikšanos kriminālprocesu izbeigt uz šāda pamata. Pienākums motivēt lēmumu, ar kuru izbeigts kriminālprocess, atbrīvojot personu no kriminālatbildības, ir ietverts Kriminālprocesa likuma 318. panta pirmās daļas 6. punktā un 320. pantā, kas nosaka, ka gan lēmumiem pirmstiesas procesā par pirmstiesas procesa pabeigšanu, gan tiesas nolēmumiem ir jābūt motivētiem. Līdz ar to motivācijas pienākums izriet tieši no likuma un gadījumā, ja procesa virzītājs ar lēmumu atsakās izbeigt kriminālprocesu, tad no fakta, ka viņam ir izvēles iespēja pieņemt lēmumus ar dažādām tiesiskajām sekām. Tas apstiprināts arī tiesu prakses apkopojumā, kur norādīts, ka pieņemot lēmumu par kriminālprocesa izbeigšanu, atbrīvojot personu no kriminālatbildības, tiek dota iespēja izdarīt izvēli, kādu lēmumu pieņemt, kas attiecīgi arī uzliek pienākumu argumentēt izdarīto izvēli.¹⁰³ Pienākumu motivēt šādu lēmumu noteicis arī Latvijas

¹⁰³ Tiesu prakse kriminālprocesa izbeigšanā un personas atbrīvošanā no kriminālatbildības, pamatojoties uz cietušā un apsūdzētā izlīgumu. Latvijas Republikas Augstākā tiesa, 2008, 59. lpp.
Pieejams: http://www.at.gov.lv/files/uploads/files/docs/summaries/2008/labpr_bez%20uzvardiem.doc [aplūkots 2015. gada 27. martā]

Republikas Augstākās tiesas Senāts savā 2012. gada 16. augusta lēmumā lietā SKK-352/2012 par Krimināllikuma 58. panta otro daļu un Kriminālprocesa likuma 379. panta pirmās daļas 2. punktu pasakot: “Minētajām tiesību normām ir tiesības piešķirošs raksturs un tās sniedz procesa virzītājam iespēju izlemt jautājumu par kriminālprocesa izbeigšanu, atbrīvojot personu no kriminālatbildības, nevis uzliek pienākumu kriminālprocesu izbeigt. Tādējādi procesa virzītājam tiek dota iespēja izdarīt izvēli, kādu lēmumu pieņemt, kas, savukārt, uzliek pienākumu argumentēt izdarīto izvēli.”¹⁰⁴ Tāpat lēmuma motivēšanas pienākumu Augstākās tiesas Senāts atzina jau 2009. gada 22. septembra lēmumā lietā SKK-394/2009: “Tiesai, pieņemot lēmumu par kriminālprocesa izbeigšanu, atbrīvojot personu no kriminālatbildības sakarā ar izlīgumu, vai neizbeigšanu, jānorāda motīvi, kas radījuši pārliecību par šāda lēmuma pieņemšanas vai nepieņemšanas nepieciešamību.”¹⁰⁵ Jau pirms iepriekšminētajiem spriedumiem profesore Valentija Liholaja uzsver motivācijas nepieciešamību, apgalvojot, ka loģiska ir “prasība pamatot, kāpēc konkrētajā gadījumā, kad tiesai ir dota iespēja izvēlēties vienu vai otru alternatīvu variantu, ir pieņemts lēmums par atbrīvošanu no kriminālatbildības sakarā ar izlīgumu vai kāpēc atbrīvošanai no kriminālatbildības nav pamata. Ja tas netiek darīts, nav arī pārliecības par šāda tiesas nolēmuma pareizību”¹⁰⁶.

Profesore Kristīne Strada-Rozenberga jau 2007. gadā aprakstīja problēmjautājumu, kas ir saglabājies līdz mūsdienām, proti, “Kriminālprocesa likuma 379. pants nesatur nekāda veida kritēriju uzskaitījumu, pēc kura procesa virzītājam būtu jāvadās, nosakot, vai konkrētajos faktiskajos apstākļos izmantot vai neizmantot iespēju procesu izbeigt uz izlīguma pamata. Tādējādi tā ir katra konkrēta procesa virzītāja izšķiršanās attiecībā uz konkrētu gadījumu. Pavisam noteikti neiebilstot pret procesa virzītāja rīcības brīvību un spēju adekvāti izvērtēt situāciju, tomēr uzskatu, ka likumā būtu jāiekļauj konkrētākas norādes par izlīguma kā atbrīvošanas no kriminālatbildības piemērošanas kritērijiem. Tas ļautu nodrošināt vienveidīgāku un taisnīgāku likuma normu piemērošanu un pēc iespējas vairāk izslēgtu procesa virzītājam piešķirto tiesību negodprātīgu izmantošanu.”¹⁰⁷

Svarīgi saprast, ka izlīguma esamība vien nevar būt iemesls personas atbrīvošanai no kriminālatbildības, katrā ziņā ne Krimināllikuma 58. panta otrās daļas un Kriminālprocesa likuma 379. panta pirmās daļas 2. punkta izpratnē. Šajā gadījumā nepieciešama arī situācijas izvērtēšana. Ar izlīguma esamību pietiek, lai kriminālprocesu izbeigtu tikai Kriminālprocesa

¹⁰⁴ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2012. gada 16. augusta lēmums lietā SKK-352/2012. Pieejams: <http://at.gov.lv/files/uploads/files/archive/department2/2012/skk-35212.doc> [aplūkots 2015. gada 28. martā]

¹⁰⁵ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2009. gada 22. septembra lēmums lietā SKK-394/2009. Pieejams: <http://at.gov.lv/files/uploads/files/archive/department2/2009/skk%20394.doc> [aplūkots 2015. gada 29. martā]

¹⁰⁶ Liholaja V. Personas atbrīvošana no kriminālatbildības, no soda vai no soda izciešanas. Jurista Vārds, 2008. 26. marts, Nr. 12 (517). Pieejams: <http://www.juristavards.lv/doc/172860-personas-atbrivosana-no-kriminalatbildibas-no-soda-vai-no-soda-izciešanas/> [aplūkots 2015. gada 13. martā]

¹⁰⁷ Strada-Rozenberga K. Personas, kurai ar noziedzīgu nodarījumu radīts kaitējums, loma kriminālprocesā. Administratīvā un kriminālā justīcija, LPA, 2007, Nr.4(41), 202. – 203. lpp.

likuma 377. panta 9. punktā noteiktajos gadījumos, proti, kad kriminālprocess uzsākts uz cietušā pieteikuma pamata, tas ir, par Kriminālprocesa likuma 7. pantā veiktajiem noziedzīgajiem nodarījumiem. Arī Tiesu prakses apkopojumā norādīts, ka pieņemot lēmumu par kriminālprocesa izbeigšanu, atbrīvojot personu no kriminālatbildības, “nav tiesas pienākums ikvienā gadījumā, kad vien izlīgums starp cietušo un apsūdzēto noslēgts, pat ja ievēroti visi likuma priekšraksti”¹⁰⁸. Izlīgums ir tikai priekšnosacījums, lai lemtu par Krimināllikuma 58. panta otrās daļas un Kriminālprocesa likuma 379. panta pirmās daļas 2. punkta piemērošanas iespējamību, savukārt, pieņemot lēmumu par kriminālprocesa izbeigšanu, atbrīvojot personu no kriminālatbildības sakarā ar izlīgumu, tajā norādāmi motīvi, kas gūti, izvērtējot konkrētās lietas apstākļus, un radījuši pārliecību par šāda lēmuma pieņemšanas nepieciešamību.¹⁰⁹ Ir gadījumi, kad tiesa, atbrīvojot personu no kriminālatbildības un izbeidzot kriminālprocesu, kā vienīgo motīvu norāda, ka tiek ievērots apsūdzētā un cietušā gribas izteikums, kas pēc būtības ir pretrunā Kriminālprocesa likuma 7. panta pirmajā daļā noteiktajam, ka kriminālprocess tiek veikts sabiedrības interesēs, neatkarīgi no tās personas gribas, kurai nodarīts kaitējums, tāpēc būtu jāmotivē, kāpēc netiek īstenota šo interešu aizsardzība valsts vārdā.¹¹⁰

Juridiskajā literatūrā ir minēti dažādi kritēriji un aspekti, kas būtu jāņem vērā lemjot par personas atbrīvošanu no kriminālatbildības uz izlīguma pamata, kā, piemēram, svarīgi izvērtēt nodarījuma raksturu un ar to radīto kaitējumu, kaitējuma atlīdzināšanu, apsūdzētā personību un tā attieksmi pret nodarījumu;¹¹¹ tiesai jāievēro Krimināllikuma 35. panta otrajā daļā noteiktais soda mērķis, lai neradītu personai nesodāmības apziņu, atbrīvojot viņu no kriminālatbildības par noziedzīga nodarījuma izdarīšanu, kura rezultātā iestājušās smagas sekas;¹¹² būtiski ir katrā konkrētā gadījumā izvērtēt visus lietas apstākļus, ziņas par apsūdzētā personību, tā atbildību mīkstinājošos un pastiprinošos apstākļus, lai tiesas lēmums par izlīguma pieņemšanu vai nepieņemšanu atbilstu Kriminālprocesa likuma 1. pantā norādītajam Kriminālprocesa likuma mērķim.¹¹³ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāts savā 2007. gada 19. decembra lēmumā SKK-713/2007 uzsvēra, ka, pieņemot lēmumu par personas atbrīvošanu no kriminālatbildības uz izlīguma pamata, “jāvadās arī pēc vispārējiem tiesību principiem, jāvērtē visi lietā konstatētie apstākļi to kopumā un savstarpējā saistībā”¹¹⁴.

¹⁰⁸ Tiesu prakse kriminālprocesa izbeigšanā un personas atbrīvošanā no kriminālatbildības, pamatojoties uz cietušā un apsūdzētā izlīgumu. Latvijas Republikas Augstākā tiesa, 2008, 29. – 30. lpp.

Pieejams: http://www.at.gov.lv/files/uploads/files/docs/summaries/2008/labpr_bez%20uzvardiem.doc [aplūkots 2015. gada 27. martā]

¹⁰⁹ Turpat, 30. lpp.

¹¹⁰ Turpat, 35. lpp.

¹¹¹ Turpat, 59. lpp.

¹¹² Turpat, 53. lpp.

¹¹³ Turpat, 40. lpp.

¹¹⁴ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2007. gada 19. decembra lēmums lietā SKK-713/2007. Pieejams: http://at.gov.lv/files/uploads/files/archive/department2/2007/skk%20713_7_f.doc [aplūkots 2015. gada 27. martā]

Zvērinātais advokāts Aivars Niedre uzskata, ka, piemērojot Krimināllikuma 58. panta otro daļu, “pamatā likuma normas piemērošanai ir noziedzīgā nodarījuma radītā kaitējuma pakāpes vērtējums”¹¹⁵, taču, autoresprāt, tas ir ne tikai kaitējuma pakāpes vērtējums, bet gan daudz dažādu aspektu vērtējums, kas var sarežģīt procesa virzītāja izvēli un motivāciju, jo ne mazums gadījumos situācijas mēdz būt ļoti komplicētas. Šādu komplicētu situāciju rezultātā tiesām mēdz rasties sarežģījumi veikt pilnīgu situācijas izvērtējumu, un mēdz gadīties, ka tiesas ar to netiek veiksmīgi galā, gluži kā jau iepriekš minētajā Augstākās tiesas Senāta lēmumā SKK-713/2007 norādīts, ka, pieņemot lēmumu par personas atbrīvošanu no kriminālatbildības uz izlīguma pamata, 1. instances tiesas “lēmumā nav pilnībā izvērtētas iestājušās sekas, nodarījuma raksturs, apsūdzētās attieksme un citi būtiski apstākļi”¹¹⁶.

Sakarā ar izlīgumu ir svarīgi, lai persona, kura izdarījusi noziedzīgo nodarījumu, izmaksātu kompensāciju cietušajam par radīto kaitējumu. Saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 350. panta pirmo daļu kompensācija ir naudas izteiksmē noteikta samaksa, ko persona, kura ar noziedzīgu nodarījumu radījusi kaitējumu, samaksā cietušajam kā gandarījumu par morālo aizskārumu, fiziskajām ciešanām un mantisko zaudējumu, un saskaņā ar šī paša panta otro daļu kompensācija ir krimināltiesisko attiecību noregulējuma elements, ko apsūdzētais samaksā brīvprātīgi vai uz tiesas nolēmuma pamata. Taču jāņem vērā, ka tikai fakts, ka cietušajam ir izmaksāta kompensācija sakarā ar izlīguma nosacījumiem, nevar būt kā vienīgais kritērijs, izlemjot, vai persona atbrīvojama no kriminālatbildības. Izlemjot šo jautājumu ir jāskatās plašāk, ņemot vērā arī personas nožēla, noziedzīgā nodarījuma kaitīguma apzināšanās, apņemšanās turpmāk neveikt šādas noziedzīgas darbības un citi vērtējami kritēriji. Vairākos tiesas nolēmumos saskatāms, ka apsūdzētā samaksātā kompensācija par radīto kaitējumu tiek atzīta par vienu no galvenajiem, ja ne pat par galveno un vienīgo kritēriju kriminālprocesa izbeigšanai, atbrīvojot personu no kriminālatbildības. Šādā veidā tiek radīta situācija, ka noziedzīgo nodarījumu izdarījusi persona var atpirkties no kriminālatbildības un soda, kas ir pretrunā gan Krimināllikuma 35. panta pirmajā daļā noteiktajam soda mērķim.¹¹⁷ Šādu pašu secinājumu ir izdarījusi profesore Valentija Liholaja, apgalvojot, ka “diez vai būtu pareizi uzskatīt, ka labprātīga kompensācijas samaksa pati par sevi jau nosaka obligātu apsūdzētā atbrīvošanu no kriminālatbildības, izbeidzot kriminālprocesu”¹¹⁸, un lektore Agra Reigase, uzsverot, ka “tikai radīto zaudējumu atlīdzināšana pati par sevi nevar būt pamats personas

¹¹⁵ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Vispārīgā daļa. Trešais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2008, 442. lpp.

¹¹⁶ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Kriminālietu departamenta 2007. gada 19. decembra lēmums lietā SKK-713/2007. Pieejams: http://at.gov.lv/files/uploads/files/archive/department2/2007/skk%20713_7_f.doc [aplūkots 2015. gada 27. martā]

¹¹⁷ Tiesu prakse kriminālprocesa izbeigšanā un personas atbrīvošanā no kriminālatbildības, pamatojoties uz cietušā un apsūdzētā izlīgumu. Latvijas Republikas Augstākā tiesa, 2008, 51. lpp.

Pieejams: http://www.at.gov.lv/files/uploads/files/docs/summaries/2008/labpr_bez%20uzvardiem.doc [aplūkots 2015. gada 27. martā]

¹¹⁸ Liholaja V. Izlīgums un taisnīgs krimināltiesisko attiecību noregulējums. Jurista Vārds, 2009. 7. jūlijs, Nr. 27 (570), 17. lpp.

atbrīvošanai no kriminālatbildības, tāpat kā tikai solījums tos atlīdzināt vai daļēja to atlīdzināšana, kas neliecina par nopietnu vēlmi atturēties no noziedzīgu nodarījumu izdarīšanas turpmāk”¹¹⁹.

Lai izlemtu jautājumu par Krimināllikuma 58. panta otrās daļas piemērošanu un motivētu lēmumu par kriminālprocesa izbeigšanu vai neizbeigšanu, ir nepieciešams lietu skatīt pēc būtības, līdz ar to lēmumus, kas saistīti ar personas atbrīvošanu no kriminālatbildības sakarā ar izlīgumu, var pieņemt tikai pirmās instances tiesa un apelācijas instances tiesa, jo šajās instancēs lieta tiek skatīta pēc būtības, taču kasācijas instances tiesai nav šādu tiesību. Augstākās tiesas Senāta lēmumā lietā SKK-352/2012 noteikts, ka jautājuma izlemšana par kriminālprocesa izbeigšanu, atbrīvojot personu no kriminālatbildības sakarā ar izlīgumu, ir saistīta ar lietā iegūto pierādījumu izvērtējumu, taču Senāts saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 569. panta trešo daļu pierādījumus lietā neizvērtē, līdz ar to kriminālprocesa izbeigšanai, atbrīvojot apsūdzēto no kriminālatbildības sakarā ar apsūdzētā un cietušā izlīgumu, kasācijas instances tiesā nav tiesiska pamata.¹²⁰

Secināms, ka procesa virzītājam, pieņemot lēmumu par to, vai izbeigt kriminālprocesu un atbrīvot personu no kriminālatbildības uz izlīguma pamata, ir jāmotivē, kāpēc tiek pieņemts tieši šāds lēmums. Motivācijā jāņem vērā, ka izlīguma esamība vien nav pietiekams pamats, kā arī, pieņemot lēmumu, jāvērtē, vai tiek ievēroti vispārējie tiesību principi un krimināltiesiskie mērķi. Pieņemot lēmumu, nedrīkst izvērtēt tikai vienu aspektu, piemēram, tikai ar noziedzīgo nodarījumu radīto kaitējumu vai tikai zaudējumu atlīdzināšanu un kompensācijas izmaksu cietušajam. Ir jāņem vērā visu apstākļu kopums.

5.5. Izlīguma pieņemšanas sekas

Personas atbrīvošana no kriminālatbildības uz izlīguma pamata ir tikai viena no izlīguma iespējamām tiesiskajām sekām, tāpēc svarīgi šīs tiesiskās sekas atšķirt no citām. Kā jau Augstākās tiesas Senāta lēmumā lietā SKK-352/2012 noteikts, izlīgums starp apsūdzēto un cietušo var notikt visos kriminālprocesa veidos, taču tā tiesiskās sekas dažādos kriminālprocesa veidos ir atšķirīgas.¹²¹ Profesore Kristīne Strada-Rozenberga ir uzskaitījusi kādas izlīgumam var būt procesuālās sekas, proti, pirmkārt, tas var būt šķērslis kriminālprocesam jeb kriminālprocesu nepieļaujošs apstāklis saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 377. panta 9.

¹¹⁹ Reigase A. Izlīguma reglamentācija Krimināllikumā. Grām.: Tiesību interpretācija un tiesību jaunrade – kā rast pareizo līdzsvaru: Latvijas Universitātes 71. zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2013, 138. lpp.

¹²⁰ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2012. gada 16. augusta lēmums lietā SKK-352/2012. Pieejams: <http://at.gov.lv/files/uploads/files/archive/department2/2012/skk-35212.doc> [aplūkots 2015. gada 28. martā]

¹²¹ Turpat.

punktu, otrkārt, tas var būt pamats personas atbrīvošanai no kriminālatbildības atbilstoši Kriminālprocesa likuma 379. panta pirmās daļas 2. punktam, treškārt, tam var nebūt tik būtisku seku kā procesa izbeigšana.¹²² Tātad skaidrs, ka vienā gadījumā kriminālprocess ir obligāti jāizbeidz, otrā gadījumā procesu var izbeigt, atbrīvojot personu no kriminālatbildības, bet trešajā gadījumā izlīgums nevar būt kā pamats kriminālprocesa izbeigšanai. Tas, kādas izlīgumam būs procesuālās sekas, atkarīgs no tā, par kādu noziedzīgo nodarījumu tiek slēgts izlīgums.

Kriminālprocesa likuma 7. panta otrā daļa nosaka, ka par Krimināllikuma 130., 131., 132., 136., 157. pantā, 159. panta pirmajā daļā, 160. panta pirmajā daļā, 168., 169., 180. pantā, 185. panta pirmajā daļā, 197. pantā, 200. panta pirmajā daļā un 260. panta pirmajā daļā paredzēto nodarījumu kriminālprocesu uzsāk, ja saņemts pieteikums no personas, kurai nodarīts kaitējums. Augstākās tiesas lēmumā lietā SKK-572/2008 tas ir apstiprināts, nosakot, ja likumā nav noteikts citādi, kriminālprocesu veic sabiedrības interesēs neatkarīgi no tās personas gribas, kurai nodarīts kaitējums, savukārt Kriminālprocesa likuma 7. panta otrajā daļā norādīti tie gadījumi, par kuriem kriminālprocesu uzsāk tikai tad, ja saņemts pieteikums no personas, kurai nodarīts kaitējums.¹²³ Attiecīgi Kriminālprocesa likuma 377. panta 9. punkts, nosaka, ka Kriminālprocesu nedrīkst uzsākt, bet uzsākts process ir jāizbeidz, ja noticis cietušā un aizdomās turētā vai apsūdzētā izlīgums par kādu no Kriminālprocesa likuma 7. panta otrajā daļā minētajiem noziedzīgajiem nodarījumiem, tātad šajos gadījumos izlīgums ir kriminālprocesu nepieļaujošs apstāklis, jo tā uzsākšana un turpināšana ir atkarīga tikai un vienīgi no cietušā gribas.¹²⁴ Ievērojot to, ka šādā gadījumā procesa virzītāja lēmumam ir jābūt pamatotam tikai ar tiesību normām, apsūdzētā un cietušā izlīgums šādos kriminālprocesos ir iespējams arī kasācijas instances tiesā.¹²⁵

Ņemot vērā iepriekš minēto, ja izlīgums ir slēgts par kādu no Kriminālprocesa likuma 7. panta otrajā daļā paredzētajiem noziedzīgajiem nodarījumiem, tad piemērojams Kriminālprocesa likuma 377. panta 9. punkts un kriminālprocess obligāti izbeidzams, taču, ja izlīgums slēgts par citiem kriminālpārkāpumiem vai mazāk smagiem noziegumiem, tad var tikt piemērots Kriminālprocesa likuma 379. panta pirmās daļas 2. punkts, personu atbrīvojot no kriminālatbildības uz izlīguma pamata. Augstākās tiesas Senāts lēmumā lietā SKK-283/2007 noteicis, ka “Kriminālprocesa likuma 379. panta 2. punktu var piemērot tikai tad, ja nav

¹²² Strada-Rozenberga K. Cietušais un tā tiesības kriminālprocesā. Jurista Vārds, 2008. 4. novembris, Nr. 42 (547). Pieejams: <http://www.juristavards.lv/doc/183062-cietusais-un-ta-tiesibas-kriminalprocesa/> [aplūkots 2015. gada 13. martā]

¹²³ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2008. gada 14. oktobra lēmums lietā SKK-572/2008. Pieejams: http://at.gov.lv/files/uploads/files/archive/department2/2008/skk%20572_8_g.doc [aplūkots 2015. gada 27. martā]

¹²⁴ Tiesu prakse kriminālprocesa izbeigšanā un personas atbrīvošanā no kriminālatbildības, pamatojoties uz cietušā un apsūdzētā izlīgumu. Latvijas Republikas Augstākā tiesa, 2008, 56. lpp. Pieejams:

http://www.at.gov.lv/files/uploads/files/docs/summaries/2008/labpr_bez%20uzvardiem.doc [aplūkots 2015. gada 27. martā]

¹²⁵ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2012. gada 16. augusta lēmums lietā SKK-352/2012. Pieejams: <http://at.gov.lv/files/uploads/files/archive/department2/2012/skk-35212.doc> [aplūkots 2015. gada 28. martā]

konstatēts Kriminālprocesa likuma 377. panta 9. punktā noteiktais kriminālprocesu nepieļaujošais apstāklis¹²⁶, līdz ar to secināms, ka šie divi gadījumi ir viens otru izslēdzoši un ir stingri jānorobežo, kuros gadījumos piemērojams viens, bet kuros gadījumos otrs pants.

Līdz 2009. gada 12. marta Grozījumiem Kriminālprocesa likumā¹²⁷ pastāvēja atšķirība, vai persona tiek rehabilitēta vai nē, atkarībā no tā, vai kriminālprocess tiek izbeigts saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 377. panta 9. punktu vai 379. panta pirmās daļas 2. punktu. Līdz šiem grozījumiem bija paredzēts, ka kriminālprocesa izbeigšana uz 377. panta 9. punkta pamata ir personu rehabilitējoša, taču uz 379. panta pirmās daļas 2. punktu – personu nereabilitējoša. Kristīne Strada-Rozenberga jau pirms grozījumu izdarīšanas vairākkārtīgi uzsvēra, ka šādai atšķirībai nav nekāda pamata un ka visos gadījumos, kad procesu izbeidz uz izlīguma pamata, tam jābūt personu nereabilitējošam apstāklim.¹²⁸ Ar iepriekšminētajiem grozījumiem arī Kriminālprocesa likuma 377. panta 9. punkts tika iekļauts 380. pantā, kurā uzskaitīti gadījumi, kad persona netiek rehabilitēta, līdz ar to šobrīd spēkā esošais regulējums nosaka, ka jebkurā gadījumā, ja kriminālprocess izbeigts uz izlīguma pamata, persona netiek rehabilitēta.

Atbrīvošana no kriminālatbildības nav pielīdzināma personas attaisnošanai, jo no kriminālatbildības atbrīvo personu, kas ir izdarījusi Krimināllikumā paredzētu nodarījumu, tādēļ Krimināllikuma 58. pantā paredzētie apstākļi, kas ir pamats personas atbrīvošanai no kriminālatbildības, nereabilitē šo personu.¹²⁹ Jurists Juris Bārtulis atzīmē, ka izlīgums kā pamats kriminālprocesa izbeigšanai nav rehabilitējošs apstāklis, jo persona, slēdzot izlīgumu ar cietušo, faktiski atzīst sevi par vainīgu noziedzīga nodarījuma izdarīšanā, un tādējādi personai, kas atbrīvota no kriminālatbildības izlīguma rezultātā, jāreķinās ar ierobežojumiem profesijas izvēlē, bet dažu amatu ieņemšana tai ir liegta uz mūžu.¹³⁰

Secināms, ka būtiski ir nošķirt, kad izlīgums noslēgts par kādu no Kriminālprocesa likuma 7. panta otrajā daļā uzskaitītajiem nodarījumiem un kad par citiem kriminālpārkāpumiem vai mazāk smagiem noziegumiem, attiecīgi tad izlīgums var būt kā apstāklis, kas paredz obligāti izbeigt kriminālprocesu, vai kā iespējamais pamats kriminālprocesa izbeigšanai, atbrīvojot personu no kriminālatbildības. Jebkurā gadījumā, izbeidzot kriminālprocesu uz izlīguma pamata, persona netiek rehabilitēta.

¹²⁶ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2007. gada 17. maija lēmums lietā SKK-283/2007. Pieejams: <http://at.gov.lv/files/uploads/files/archive/department2/2007/kd170507.doc> [aplūkots 2015. gada 29. martā]

¹²⁷ Grozījumi Krimināllikumā: Latvijas Republikas likums. Pieņemts: 2012. gada 13. decembrī. Pieejams: <http://likumi.lv/ta/id/253698-grozijumi-kriminallikuma> [aplūkots 2015. gada 10. martā]

¹²⁸ Strada-Rozenberga K. Personas, kurai ar noziedzīgu nodarījumu radīts kaitējums, loma kriminālprocesā. Administratīvā un kriminālā justīcija, LPA, 2007, Nr.4(41), 203. lpp.

¹²⁹ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināllikuma zinātniski praktiskais komentārs. 1. vispārīgā daļa. Rīga: AFS, 2007, 202. lpp.

¹³⁰ Bārtulis J. Izlīgums kā alternatīva. Pieejams: <http://www.lvportals.lv/skaidrojumi.php?id=210637> [aplūkots 2015. gada 10. februārī]

6. IZLĪGUMA INSTITŪTS ĀRVALSTĪS

6.1. Izlīguma institūts Vācijā

Vācijā mediācijas institūts netiek nošķirts no izlīguma institūta, kā tas tiek darīts Latvijā, tāpēc mediācija Vācijā ir pielīdzināma izlīguma procesam Latvijā. Vācijā pirmais cietušo un likumpārkāpēju mediācijas projekts tika nostiprināts ap 1980. gadu, īpaši pievēršoties tiem likumpārkāpējiem, kas bija pusaudži.¹³¹ Taču cietušā un likumpārkāpēja mediācija, proti, izlīguma process, tieši tika nostiprināts tiesību normās 1990. gadā ar pirmajiem grozījumiem Nepilngadīgo tiesību likumā. Sākotnēji tas tika domāts kā izglītojošs pasākums direktīvas veidā.¹³² Arī mūsdienās Vācijas krimināltiesībās ir saglabājusies tendence izlīguma institūtu vairāk piemērot gadījumos, kad likumpārkāpējs ir nepilngadīga persona. Nepilngadīgo krimināltiesībās ir iespēja, slēdzot izlīgumu, apiet kriminālprocesa formalitātes,¹³³ un saskaņā ar Vācijas nepilngadīgo krimināltiesību attīstības tendencēm ierosinātās lietas pēc iespējas cenšas izbeigt ar izlīgumu starp likumpārkāpēju un cietušo.¹³⁴ Autore uzskata, ka šāda Vācijas pieeja nepilngadīgo likumpārkāpēju tiesību aizsardzībai ir pozitīvi vērtējama. Arī Latvijā Kriminālprocesa likuma 381. panta otrajā daļā ir noteikts, ka, ja procesa virzītājs konstatē, ka kriminālprocesā par noziedzīgo nodarījumu, ko izdarījis nepilngadīgais, ir iespējams izlīgums un ir lietderīgi iesaistīt starpnieku, tad visos gadījumos par to informē Valsts probācijas dienestu, izņemot gadījumu, kad izlīgums jau noslēgts. Secināms, ka gan Vācijas, gan Latvijas krimināltiesībās ir pievērsta atsevišķa uzmanība izlīguma institūtam gadījumos, kad persona, kura izdarījusi noziedzīgo nodarījumu, ir nepilngadīgais. Šādos gadījumos būtu lietderīgi pēc iespējas vairāk veicināt izlīguma noslēgšanu un personas atbrīvošanu no kriminālatbildības.

Pēdējos gados arvien vairāk atjaunojošā justīcija, tajā skaitā mediācija un restitūcija, ir nostiprināta Vācijas krimināltiesiskajā regulējumā.¹³⁵ Samērā jauna tendence Vācijā ir centieni nonākt pie pušu vienošanās tiesas procesa laikā.¹³⁶

Vācijas Kriminālkodeksa¹³⁷ 46.b pants nosaka, ka, ja likumpārkāpējs, cenšoties panākt izlīgumu ar cietušo, ir pilnībā vai lielākajā daļā atlīdzinājis radīto kaitējumu vai nopietni centies

¹³¹ Pārošanu A. Final national report of Germany. 3E-RJ-MODEL. Restorative Justice in Germany. [s.l.], [s.n.], 2013, p.3. Pieejams: http://3e-rj-model.web.auth.gr/files/national_reports/Germany.pdf [aplūkots 2015. gada 13. aprīlī]

¹³² Ibid. p.2.

¹³³ Liholaja V., Bērziņa B., Mekons K., Rupeiks M., Zalužinska L. Pētījums: Krimināltiesības – attīstības tendences Eiropas un nacionālajās tiesībās, attiecības starp I un III pīlāru, ieviešanas metožu labākā prakse. Rīga, [b.i.], 2009, 44. lpp.

Pieejams: https://www.tm.gov.lv/files/archieve/lv_documents_petijumi_kriminaltiesibas2.doc [aplūkots 2015. gada 13. aprīlī]

¹³⁴ Turpat, 40. lpp.

¹³⁵ Pārošanu A. Final national report of Germany. 3E-RJ-MODEL. Restorative Justice in Germany. [s.l.], [s.n.], 2013, p.4. Pieejams: http://3e-rj-model.web.auth.gr/files/national_reports/Germany.pdf [aplūkots 2015. gada 13. aprīlī]

¹³⁶ Liholaja V., Bērziņa B., Mekons K., Rupeiks M., Zalužinska L. Pētījums: Krimināltiesības – attīstības tendences Eiropas un nacionālajās tiesībās, attiecības starp I un III pīlāru, ieviešanas metožu labākā prakse. Rīga, [b.i.], 2009, 44. lpp. Pieejams: https://www.tm.gov.lv/files/archieve/lv_documents_petijumi_kriminaltiesibas2.doc [aplūkots 2015. gada 13. aprīlī]

¹³⁷ German Criminal Code. Pieejams: http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stgb/englisch_stgb.html [aplūkots 2015. gada 14. aprīlī]

atlīdzināt nodarīto, un ja gadījumos, kad kaitējuma atlīdzināšana saistīta ar personiska rakstura darbībām, persona ir pilnībā vai lielākajā daļā veikusi šādas kompensējošas darbības, tad attiecīgi tiesa var mīkstināt sodu. Līdzīgi tas tiek regulēts arī Latvijā, Krimināllikuma 47. panta pirmās daļas 3. punktā, nosakot kā atbildību mīkstināšanu apstākli to, ka vainīgais labprātīgi atlīdzinājis cietušajam ar noziedzīgo nodarījumu radīto kaitējumu vai novērsis radīto kaitējumu.

Vācijas Kriminālprocesa kodeksa¹³⁸ 153.a panta pirmā daļa nosaka, ka likumpārkāpuma gadījumā prokuratūra ar apsūdzētā un kompetentās tiesas piekrišanu var atbrīvot personu no publiskajām apsūdzībām, vienlaicīgi uzliekot tai pienākumus. Šo pienākumu uzskaitījuma 5. punktā ir norādīts, ka apsūdzētajam var uzlikt par pienākumu mēģināt izlīgt ar cietušo, tādējādi cenšoties atlīdzināt nodarīto pilnībā vai lielākajā daļā, vai tiekties pēc šāda rezultāta. Valsts prokuratūra var noteikt termiņu līdz 6 mēnešiem, lai tiktu izpildīts šis nosacījums, var vienreiz pagarināt termiņu uz 3 mēnešiem, kā arī pastāv iespēja šo un citus uzliktos pienākumu atsaukt, un ar apsūdzētā piekrišanu mainīt tos. Ja apsūdzētais izpilda šos pienākumus, tad personu vairs nevar saukt pie kriminālatbildības. Šis ir pants, kas regulē Vācijā izlīgumu kā pamatu personas atbrīvošanai no kriminālatbildības. Autoresprāt, Vācija veiksmīgi ir atrisinājusi jau iepriekš minēto problēmu, kas saskatāma Latvijas krimināltiesībās, proti, izlīguma nosacījumu izpildes kontroli. Ar šādu regulējumu tiek panākts, ka, personai 6 mēnešu laikā ir jācenšas panākt izlīgums un pēc iespējas aktīvāk šajā laika posmā jānovērš vai jāatlīdzina nodarītais kaitējums. Attiecīgi, ja tas netiks izdarīts, persona netiks atbrīvota no kriminālatbildības.

Vācijas Kriminālprocesa kodeksa 155.a pants nosaka, ka visās kriminālprocesa stadijās prokuratūrai un tiesai ir pienākums pārliecināties, vai ir iespējams panākt izlīgumu starp cietušo un apsūdzēto. Ja tas ir iespējams, tad jādara viss, lai panāktu izlīgumu. Arī Latvijā Kriminālprocesa likuma 381. panta otrajā daļā procesa virzītājam noteikts, ka, konstatējot, ka ir iespējams izlīgums un ir lietderīgi iesaistīt starpnieku, par to jāinformē Valsts probācijas dienests, taču Vācijas Kriminālprocesa kodekss izteiktāk nosaka prokuratūras un tiesas pienākumu veicināt izlīgumu nekā Kriminālprocesa likums Latvijā.

Vācijas Kriminālprocesa kodeksa 380. pants nosaka gadījumus, kad iepriekšējs mēģinājums pusēm samierināties ir priekšnoteikums, lai uzsāktu kriminālprocesu. Šādi gadījumi ir neslavas celšana, privātās korespondences aizskaršana, Vācijas Kriminālprocesa kodeksa 223. un 229. pantā noteikto miesas bojājumu izdarīšana, draudēšana, kaitējuma nodarīšana īpašumam, kā arī Kriminālkodeksa 323.a pantā paredzēto nodarījumu veikšana reibuma stāvoklī. Par šiem nodarījumiem var uzsākt kriminālprocesu tikai tad, ja izlīguma process pie samierināšanās valdes ir bijis neveiksmīgs. Personai, ceļot privāto apsūdzību,

¹³⁸ The German Code of Criminal Procedure. Pieejams: http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stpo/englisch_stpo.html [aplūkots 2015. gada 14. aprīlī]

jāiesniedz sertifikāts, kas apliecina, ka ir noticis mēģinājums panākt izlīgumu. Latvijas krimināltiesībās nav noteikts, ka par noteiktiem noziedzīgiem nodarījumiem pirms kriminālprocesa uzsākšanas ir jāmēģina noslēgt izlīgums. Autore uzskata, ka šādu pantu uzskaitījuma veikšana Latvijas tiesību normās, samazinātu izmeklēšanas iestāžu, prokuratūras un tiesu noslogotību, kā arī veicinātu puses panākt vienošanos, tādējādi ietaupot gan laika, gan naudas resursus. Šie noziedzīgie nodarījumi, par kuriem iepriekš būtu jācenšas noslēgt izlīgums pirms kriminālprocesa uzsākšanas, varētu būt Kriminālprocesa likuma 7. panta otrajā daļā ietvertie nodarījumi, par kuriem kriminālprocess uzsākams pēc personas, kurai nodarīts kaitējums, pieteikuma. Šādā gadījumā personas, kurai radīts kaitējums, pieteikumam par kriminālprocesa uzsākšanu būtu jāpievieno apliecinājums, ka ir bijis neveiksmīgs mēģinājums noslēgt izlīgumu.

Kopumā secināms, ka Vācijas krimināltiesībās daudzi izlīguma aspekti ir pielīdzināmi Latvijas izlīguma institūta izpratnei, taču ir vairākas Vācijas tendences un izlīguma izpausmes, kuras būtu lietderīgi ieviest arī Latvijas krimināltiesībās, kā, piemēram, to pantu uzskaitījums, par kuriem pirms kriminālprocesa uzsākšanas obligāti jācenšas panākt izlīgums.

6.2. Izlīguma institūts Kanādā

Kanāda tiek uzskatīta par valsti, kas pirmā aizsāka izlīguma procesa organizēšanu kā alternatīvu tiesas procesam. Pirmā cietušā un likumpārkāpēja samierināšanās programma tika veikta Kanādā 20. gadsimta 70. gados. Sākotnēji tas bija kā eksperiments, kad probācijas dienesta darbinieki pārliecināja tiesu, ka jauniešiem, kas bija veikuši vandālismu, vajadzētu tikties ar cietušajiem. Pēc šīs tikšanās jauniešiem tiesa kā priekšnosacījumu nosacītai atbrīvošanai uzlika par pienākumu atmaksāt cietušajiem radušos zaudējumus. Šis eksperiments izvērtās par organizētu cietušo un likumpārkāpēju samierināšanas programmu, kuru finansēja baznīca, valdība un dažādas sabiedrības grupas.¹³⁹

Kanādā ir daudz dažādas atjaunojošā taisnīguma programmas, piemēram, atbalsta un atbildības apļi, samierināšanās apļi, dziedināšanas apļi, piespriežamā soda izvēles apļi, cietušā un likumpārkāpēja mediācija un daudzas citas programmas. Tāpat ir vairākas speciālas programmas gadījumiem, kad noziedzīgo nodarījumu ir izdarījis nepilngadīgais. Kanādā nepilngadīgo tiesībām ir pievērsta īpaši liela loma un izlīguma institūts šajā aspektā ir plaši

¹³⁹ Judins A. Izlīgums Latvijas krimināltiesībās. Rīga: Sabiedriskās politikas centrs Providus, 2005, 12. lpp. Pieejams: http://providus.lv/article_files/1999/original/izligums.pdf?1342697406 [aplūkots 2015. gada 15. martā]

regulēts.¹⁴⁰ Latvijā nav tik dažādots izlīguma process, bet, autoresprāt, būtu lietderīgi šādu dažādību ieviest, jo tādējādi katrai situācijai var piemērot visefektīvāko izlīguma procesa veidu.

Kanādā mediācija, proti, likumpārkāpēja izlīgums ar cietušo, izmantojot starpniecību, tiek iedalīta 4 stadijās. 1. stadija ir tad, kad veikts noziedzīgais nodarījums un puses uz mediāciju novirza policija. Izlīguma gadījumā var netikt uzsākta kriminālvajāšana. 2. stadijā, kad tiek pieņemts lēmums par kriminālvajāšanas uzsākšanu, uz mediāciju novirza prokurors, un, ja izlīgums ir veiksmīgs, var tikt pieņemts lēmums par kriminālvajāšanas izbeigšanu vai arī kriminālvajāšanu turpina, bet izlīgumu ņem vērā kā atbildību mīkstināšu apstākli, nosakot sodu. 3. stadijā, kad notiek iztiesāšana, uz mediāciju novirza tiesa, un tādējādi var notikt vienošanās par iespējamo sodu. 4. stadijā, kad tiek piemērots sods, uz mediāciju novirza probācijas dienests, un izlīguma process šajā gadījumā var būt vai nu kā noteikums pie nosacītas notiesāšanas, vai arī brīvprātīga pušu izvēle.¹⁴¹ Tātad Kanādā tāpat kā Latvijā izlīguma procesu iesaka tā amatpersona vai iestāde, kas ir procesa virzītājs konkrētajā kriminālprocesa stadijā. Kanādā atšķirīgas ir iespējamās tiesiskās sekas katrā no stadijām. Atbrīvošana no kriminālatbildības var notikt tikai 1. un 2. stadijā, tātad tiklīdz lieta nonāk tiesā persona nevar tikt atbrīvota no kriminālatbildības un var būt runa tikai par soda noteikšanu ar izlīguma palīdzību. Šāda kārtība ir atšķirīga no Latvijas krimināltiesiskā regulējuma, jo attiecīgi Latvijā persona var tikt atbrīvota no kriminālatbildības uz izlīguma pamata ne tikai pirmstiesas procesā, bet arī tiesā. Kanādā ir noteikts, ka izlīguma mērķis ir ļaut pilnībā izvairīties no tiesvedības stadijas vai ieteikt piemērotāko sodu, taču Latvijā izlīgums nav kā pamats piemērojamā soda izvēlei. Šāda izlīguma funkcija varētu būt lietderīga arī Latvijas krimināltiesībās, jo tas, ka cietušais un vainīgā persona savstarpēji vienojas par atbilstošāko sodu, garantē, ka persona netiek atstāta nesodīta, bet tajā pašā laikā tiek respektēts cietušā un vainīgās personas viedoklis.

Kanādā kriminālpārkāpumu gadījumā izlīgums var notikt visās stadijās, smagu noziegumu gadījumā tikai 3. un 4. stadijā, taču sevišķi smagu noziegumu gadījumā izlīgums var notikt tikai 4. stadijā.¹⁴² Līdz ar to personas atbrīvošana no kriminālatbildības uz izlīguma pamata par notikt tikai par kriminālpārkāpumiem. Tāpat arī Latvijā izlīgums kā pamats personas atbrīvošanai no kriminālatbildības var būt tikai kriminālpārkāpuma vai mazāk smaga nozieguma gadījumā. Tā kā Kanādā netiek izdalīti mazāk smagi noziegumi, tad autore pieņem, ka tie tiek iekļauti kriminālpārkāpumu kategorijā, līdz ar to šajā ziņā Kanādas un Latvijas prakse ir līdzīga.

¹⁴⁰ Canadian Resource Centre for Victims of Crime. Restorative Justice in Canada: what victims should know. [s.l.], [s.n.], 2011. Pieejams: <http://www.crcvc.ca/docs/restjust.pdf> [aplūkots 2015. gada 13. aprīlī]

¹⁴¹ Bērziņš A. Izlīgums starp cietušo un likumpārkāpēju Kanādā. Pieejams: <http://www.sodi.lv/index.php?id=234&sadala=103> [aplūkots 2015. gada 13. aprīlī]

¹⁴² Turpat.

Kanādas Kriminālkodeksa¹⁴³ 717. panta pirmā daļā nosaka, ka alternatīvos pasākumus, kuros ietilpst arī izlīguma process, var izmantot tikai tad, ja tas nav pretrunā sabiedrības aizsardzībai un atbilst nosacījumiem: a) šādus pasākumus organizē ģenerālprokuratūra vai tās pilnvarotās personas; b) ir pārliecība, ka šie pasākumi ir piemērojami, ņemot vērā personas, kura izdarījusi noziedzīgo nodarījumu, vajadzības, kā arī sabiedrības un cietušā intereses; c) persona ir pilnībā informēta par alternatīviem pasākumiem un brīvprātīgi piekrīt iesaistīties tajos; d) persona pirms piekrišanas piedalīties alternatīvos pasākumos ir informēta par tiesībām uz advokāta pārstāvību; e) persona atzīst savu vainu noziedzīgajā nodarījumā; f) ģenerālprokuratūra vai tās pārstāvji uzskata, ka ir pietiekami daudz pierādījumu, lai varētu tikt turpināta kriminālvajāšana; g) kriminālprocess konkrētajā gadījumā nekādā veidā nav aizliegts ar likumu. Šī panta otrā daļa nosaka, ka alternatīvie pasākumi nav piemērojami personai, kura izdarījusi noziedzīgo nodarījumu, ja tā noliedz savu saistību ar nodarījumu vai izsaka vēlmi tikt tiesātai. Secināms, ka atšķirībā no Latvijas, kur izlīgumu var noslēgt puses bez starpniecības, Kanādā izlīgumam ir jābūt valsts organizētam. Atšķirībā no Latvijas, kur izlīgumu organizē Valsts probācijas dienests, Kanādā šādā procesa organizēšana ir ģenerālprokuratūras funkcija. Pārējie nosacījumi ir līdzīgi Latvijas regulējumam.

Kanādas Kriminālkodeksa 717. panta ceturtajā daļā noteikts, ka alternatīvo pasākumu izmantošana nav šķērslis tiesvedības turpināšanai, taču, ja tiesa ir pārliecināta, ka noziedzīgo nodarījumu izdarījusī persona ir pilnībā izpildījusi alternatīvo pasākumu nosacījumus, un ja uzskata, ka kriminālvajāšanas turpināšana būtu netaisnīga, tiesa var atsaukt apsūdzību. Latvijā, atšķirībā no Kanādas, par Kriminālprocesa likuma 7. panta otrajā daļā minētajiem noziedzīgajiem nodarījumiem, par kuriem kriminālprocess uzsākams tikai pēc personas pieteikuma, izlīguma gadījumā obligāti jāizbeidz kriminālprocess, taču pārējos gadījumos, tāpat kā Kanādā, kriminālprocess var tikt izbeigts, nevis tas obligāti jādara. Atšķirībā no Latvijas, kur uz izlīguma pamata izbeigt kriminālprocesu, atbrīvojot personu no kriminālatbildības, var procesa virzītājs, tātad pirmstiesas procesā arī prokurors, Kanādā šādas tiesības ir tikai tiesai.

Kanādā un Latvijā izlīguma institūta regulējums lielā mērā sakrīt, taču ir arī atšķirīgas nianšes, piemēram, atšķirībā no Latvijas Kanādā izlīgums var būt kā pamats soda noteikšanai, taču atšķirībā no Kanādas Latvijā izlīgumu var noslēgt puses pašas bez valsts organizētas starpniecības un uz izlīguma pamata kriminālprocesu var izbeigt ne tikai tiesa, bet arī prokurors kā procesa virzītājs.

¹⁴³ Criminal Code of Canada. Pieejams: <http://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/C-46/> [aplūkots 2015. gada 13. aprīlī]

KOPSAVILKUMS

1. Iespēju slēgt izlīgumu vajadzētu izmantot visos gadījumos, kad tas iespējams saskaņā ar likumu un lietas apstākļiem arī tad, ja tas nevar būt kā pamats personas atbrīvošanai no kriminālatbildības, jo, to slēdzot, ieguvējas ir ne tikai puses, bet arī sabiedrība kopumā.
2. Procesa virzītājs var atbrīvot personu no kriminālatbildības uz izlīguma pamata, ja cietušais ir ieņēmis cietušā statusu Kriminālprocesa likuma noteiktajā kārtībā, ja izlīgums slēgts ar aizdomās turēto, personu, pret kuru uzsākts kriminālprocess, vai apsūdzēto un ja attiecīgās personas šādai atbrīvošanai no kriminālatbildības piekrīt.
3. Krimināllikumā ietvertā atruna, nepieļaujot atbrīvošanu no kriminālatbildības uz izlīguma pamata, ja noziedzīgā nodarījuma rezultātā iestājusies personas nāve, ir pārāk ierobežojoša, tāpēc būtu lietderīgi izslēgt šo atrunu un iekļaut Krimināllikuma 58. panta otrajā daļā piebildi “stingri izvērtējot katras situācijas apstākļus, atbrīvošana no kriminālatbildības, ja noziedzīgā nodarījuma rezultātā iestājusies nāve, pieļaujama tikai tad, ja persona noziedzīgo nodarījumu veikusi aiz neuzmanības un nožēlo izdarīto”.
4. Ņemot piemēru no Igaunijas krimināltiesiskā regulējuma, lai precizētu likumdevēja gribu un nepieļautu personas atbrīvošanu no kriminālatbildības gadījumos, kad noziedzīgais nodarījums radījis nenovēršamu morālu kaitējumu, nepieciešams Krimināllikuma 58. panta otrajā daļā ietvert piebildi: “Izlīgums kā pamats personas atbrīvošanai no kriminālatbildības nav pieļaujams, ja veikti Krimināllikuma 130. panta trešās daļas 2. punktā, 136. pantā, 152. panta otrajā daļā, 162. panta pirmajā daļā, 173. panta otrajā daļā un 174. panta pirmajā daļā paredzētie noziedzīgie nodarījumi.”
5. Šobrīd izlīgums ar nosacījumu, kas personai, kura veikusi noziedzīgo nodarījumi, jāizpilda izlīgumā noteiktajā termiņā, tādējādi novēršot radīto kaitējumu vai atlīdzinot zaudējumus noteiktā laika periodā nākotnē, nevar būt kā pamats personas atbrīvošanai no kriminālatbildības, taču šāds ierobežojums nav pietiekami pamatots, tāpēc Krimināllikuma 58. panta otrajā daļā būtu jāiekļauj norāde: “Ja izlīgums tiek noslēgts ar nosacījumiem, persona var tikt nosacīti atbrīvota no kriminālatbildības līdz brīdim, kad izlīguma nosacījumi tiek pilnībā izpildīti. Ja nosacījumi izlīgumā noteiktajā termiņā netiek izpildīti, tiek atsākts kriminālprocess pret personu, kura veikusi noziedzīgo nodarījumu.”
6. Lai panāktu, ka personu var atbrīvot no kriminālatbildības uz izlīguma pamata tikai gadījumos, ja tā noslēgusi izlīgumu ar cietušo, kura aizskartās tiesības un intereses ir noziedzīgā nodarījumā galvenais tiešais objekts, Krimināllikuma 58. panta otrajā daļā jāiekļauj piebilde: “Personu atbrīvot no kriminālatbildības uz izlīguma pamata var tikai par Krimināllikuma XIII nodaļā “Noziedzīgi nodarījumi pret personas veselību”, XIV

nodaļā “Noziedzīgi nodarījumi pret personas pamattiesībām un pamatbrīvībām”, XV nodaļā “Noziedzīgi nodarījumi pret personas brīvību, godu un cieņu”, XVI nodaļā “Noziedzīgi nodarījumi pret tikumību un dzimumneaizskaramību”, XVII nodaļā “Noziedzīgi nodarījumi pret ģimeni un nepilngadīgajiem” un XVIII nodaļā “Noziedzīgi nodarījumi pret īpašumu” minētajiem kriminālpārkāpumiem vai mazāk smagiem noziegumiem.”

7. Krimināllikuma 58. panta otrajā daļā būtu jāietver piebilde, ka “izlīgums kā pamats personas atbrīvošanai no kriminālatbildības nav pieļaujams, ja persona noziedzīgo nodarījumu veikusi laikā, kad tā bijusi nosacīti notiesāta vai nosacīti pirms termiņa atbrīvota no brīvības atņemšanas soda izpildes”.
8. Tiesneša iniciatīva izlīguma slēgšanā var radīt šaubas par tiesneša neitralitāti un objektivitāti, tāpēc būtu nepieciešams noteikt, ka tiesnesis var ierosināt izlīguma organizēšanu tikai gadījumos, ja persona atzīst savu vainu un nav nekādu šaubu, ka persona ir vainojama.
9. Procesa virzītājam ir jāmotivē lēmums, ar kuru persona tiek vai netiek atbrīvota no kriminālatbildības uz izlīguma pamata, ņemot vērā vispārējos tiesību principus, krimināltiesiskos mērķus, to, ka izlīguma esamība vien nav pietiekams pamats, kā arī to, ka, pieņemot lēmumu, jāņem vērā visu apstākļu kopums, nevis tikai atsevišķi apstākļi.
10. Latvijai būtu lietderīgi ņemt piemēru no Vācijas krimināltiesiskā regulējuma un noteikt, ka par Kriminālprocesa likuma 7. panta otrajā daļā ietvertiem noziedzīgajiem nodarījumiem var tikt uzsākts kriminālprocess tikai pēc tam, kad cietušais un persona, kura veikusi noziedzīgo nodarījumu, ir mēģinājuši noslēgt izlīgumu, tādējādi samazinot izmeklēšanas iestāžu, prokuratūras un tiesu noslogotību, kā arī veicinot puses panākt vienošanos, ietaupot gan laika, gan naudas resursus.

IZMANTOTĀS LITERATŪRAS UN JURIDISKO AKTU SARAKSTS

Literatūra

1. Bārtulis J. Izlīgums kā alternatīva. Pieejams: <http://www.lvportals.lv/skaidrojumi.php?id=210637> [aplūkots 2015. gada 10. februārī]
2. Bērziņš A. Izlīgums starp cietušo un likumpārkāpēju Kanādā. Pieejams: <http://www.sodi.lv/index.php?id=234&sadala=103> [aplūkots 2015. gada 13. aprīlī]
3. Dzenovska I., Judins A., Zavackis A. Noziedzīgos nodarījumos cietušo vajadzību nodrošinājums: atbalsts viktimizācijas prevencijai Latvijā. [b.v.], [b.i.], 2013. Pieejams: http://jpa.gov.lv/uploads/filedir/noziedzgosnodarjumoscietuovajadzgunodroinjums_pk.pdf [aplūkots 2015. gada 22. martā]
4. Gratkovska I. Kriminālsodu politikas reforma ir pabeigta. Jurista Vārds, 2013. 19. marts, Nr. 11 (762).
5. Gratkovska I., Zemzars U. Kriminālsodu politikas aktualitātes. Jurista Vārds, 2011. 3. maijs, Nr. 18 (665).
6. Judins A. Izlīgums Latvijas krimināltiesībās. Rīga: Sabiedriskās politikas centrs Providus, 2005. Pieejams: http://providus.lv/article_files/1999/original/izligums.pdf?1342697406 [aplūkots 2015. gada 15. martā]
7. Judins A. Krimināltiesību terminu skaidrojošā vārdnīca. Rīga: RaKa, 1999.
8. Klauss D., Pastile K., tulk. Rudziša V. Krimināltiesību pamatjautājumi Latvijā un Vācijā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2002.
9. Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināllikuma zinātniski praktiskais komentārs. 1. vispārīgā daļa. Rīga: AFS, 2007.
10. Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Vispārīgā daļa. Trešais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2008.
11. Liholaja V., Bērziņa B., Mekons K., Rupeiks M., Zalužinska L. Pētījums: Krimināltiesības – attīstības tendences Eiropas un nacionālajās tiesībās, attiecības starp I un III pīlāru, ieviešanas metožu labākā prakse. Rīga, [b.i.], 2009. Pieejams: https://www.tm.gov.lv/files/archieve/lv_documents_petijumi_kriminaltiesibas2.doc [aplūkots 2015. gada 13. aprīlī]
12. Liholaja V. Izlīgums un taisnīgs krimināltiesisko attiecību noregulējums. Jurista Vārds, 2009. 7. jūlijs, Nr. 27 (570).
13. Liholaja V. Likumdevējs neaizliedz, bet vai vajag. Dažas pārdomas par tiesas spriešanu. Jurista Vārds, 2009. 29. septembris, Nr. 39 (582).

14. Liholaja V. Personas atbrīvošana no kriminālatbildības, no soda vai no soda izciešanas. Jurista Vārds, 2008. 26. marts, Nr. 12 (517). Pieejams: <http://www.juristavards.lv/doc/172860-personas-atbrivosana-no-kriminalatbildibas-no-soda-vai-no-soda-izciesanas/> [aplūkots 2015. gada 13. martā]
15. Meikališa Ā., Strada K. Kriminālprocesuālo terminu skaidrojošā vārdnīca. Rīga: RaKa, 2000.
16. Pinne D. Taisnīgums un tā atjaunošanas iespējas krimināltiesiskajās attiecībās. Jurista Vārds, 2013. 16. jūlijs, Nr. 29 (780).
17. Reigase A. Izlīguma reglamentācija Krimināllikumā. Grām.: Tiesību interpretācija un tiesību jaunrade – kā rast pareizo līdzsvaru: Latvijas Universitātes 71. zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2013.
18. Rozenbergs J. Tiesības uz kriminālprocesa pabeigšanu saprātīgā termiņā. Jurista Vārds, 2011. 5. jūlijs, Nr. 27 (674). Pieejams: <http://www.juristavards.lv/doc/232510-tiesibas-uz-kriminalprocesa-pabeigšanu-sapratiga-termina/> [aplūkots 2015. gada 2. maijā]
19. Rupeika K. Izlīguma process Valsts probācijas dienestā. Grām.: Juridiskās zinātnes doktorantu un zinātniskā grāda pretendentu III zinātniski praktiskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2012. Pieejams: http://www.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/apgads/PDF/Jur-dokt-III-zin-petn-konf_2012_.pdf [aplūkots 2015. gada 15. martā]
20. Strada K. Par vienošanos kriminālprocesuālajā likumdošanā. Jurista Vārds, 2001. 24. aprīlis, Nr. 12 (205). Pieejams: <http://www.juristavards.lv/doc/7543-par-vienosanos-kriminalprocesoalaja-likumdosana/> [aplūkots 2015. gada 13. martā]
21. Strada-Rozenberga K. Cietušais un tā tiesības kriminālprocesā. Jurista Vārds, 2008. 4. novembris, Nr. 42 (547). Pieejams: <http://www.juristavards.lv/doc/183062-cietusais-un-ta-tiesibas-kriminalprocesa/> [aplūkots 2015. gada 13. martā]
22. Strada-Rozenberga K. Personas, kurai ar noziedzīgu nodarījumu radīts kaitējums, loma kriminālprocesā. Administratīvā un kriminālā justīcija, LPA, 2007. Nr.4(41).
23. Teterē G. Izlīgums ar cietušo - nozīme, būtība un aktivitātes. Valsts probācijas dienests. Pieejams: <http://www.slideshare.net/providus/izlgums-ar-cietuo-nozme-btba-un-aktivites> [aplūkots 2015. gada 22. martā]
24. Valsts probācijas dienests. Izlīgums. Pieejams: <http://www.probacija.lv/page.php?id=674> [aplūkots 2015. gada 19. martā]
25. Ziediņa D. Izlīguma īstenošanas pieredze Valsts probācijas dienestā. Valsts probācijas dienests. Pieejams: http://www.mediacija.lv/images/2013_10/DianaZiedina_VPD.pdf [aplūkots 2015. gada 22. martā]

26. Zvejniece R. Izlīgums neuzliek pienākumu kriminālprocesu vienmēr izbeigt. Pieejams: <http://at.gov.lv/lv/pazinojumi-presei/par-notikumiem/2008/decembris/232-izligums-neuzliek-pienakumu-kriminalprocesu-vienmer-izbeigt/> [aplūkots 2015. gada 20. martā]
27. Canadian Resource Centre for Victims of Crime. Restorative Justice in Canada: what victims should know. [s.l.], [s.n.], 2011. Pieejams: <http://www.crcvc.ca/docs/restjust.pdf> [aplūkots 2015. gada 13. aprīlī]
28. Marshall T. F. Restorative Justice: An Overview. [s.l.], Home Office, Research Development and Statistics Directorate, 1999. Pieejams: <http://fbga.redguitars.co.uk/restorativeJusticeAnOverview.pdf> [aplūkots 2015. gada 22. martā]
29. Pārošanu A. Final national report of Germany. 3E –RJ-MODEL. Restorative Justice in Germany. [s.l.], [s.n.], 2013. Pieejams: http://3e-rj-model.web.auth.gr/files/national_reports/Germany.pdf [aplūkots 2015. gada 13. aprīlī]
30. Spencer D., Brogan M. Mediation law and practice. New York: Cambridge University Press, 2006. Pieejams: https://books.google.lv/books?id=QaXGnP0o-gsC&printsec=frontcover&hl=lv&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false [aplūkots 2015. gada 2. maijā]
31. Van Ness D. W., Heetderks Strong K. Restoring Justice: An Introduction to Restorative Justice. Fourth Edition. [s.l.], Routledge, 2010. Pieejams: http://books.google.lv/books?id=AZv2MVkHBTcC&printsec=frontcover&hl=lv&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false [aplūkots 2015. gada 16. martā]
32. Zernova M. Restorative Justice: Ideals and Realities. England: Ashgate Publishing company, 2007. Pieejams: https://books.google.lv/books?id=MJBi4hmBZVMC&printsec=frontcover&hl=lv&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false [aplūkots 2015. gada 22. martā]
33. Кузнецовой Н.Ф., Тяжковой И.М. Курс уголовного права в пяти томах. Том 2. Общая часть: Учение о наказании. Москва: Зерцало-М, 2002. Pieejams: http://www.studyLaw.narod.ru/kursup2/kursup2_sod.htm [aplūkots 2015. gada 10. maijā]

Normatīvie akti

34. Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva 2012/29/ES ar ko nosaka noziegumos cietušo tiesību, atbalsta un aizsardzības minimālos standartus un aizstāj Padomes Pamatlēmumu 2001/220/TI. Pieejams: <http://eur->

[aplūkots 2015. gada 10. martā]

35. Eiropas Padomes Ministru Komiteja. Ministru Komitejas Rekomendācija Nr. R (99) 19 par starpniecību krimināllietās. Pieejams: <http://www.sodi.lv/index.php?id=129&sadala=117>
[aplūkots 2015. gada 10. martā]
36. Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Kriminālkodekss. Rīga: Avots, 1984.
37. Par Latvijas PSR likumdošanas aktu piemērošanu Latvijas Republikas teritorijā: Latvijas Republikas Augstākās Padomes lēmums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=68772>
[aplūkots 2015. gada 1. maijā]
38. Latvijas Kriminālkodekss [ar grozījumiem un papildinājumiem, kas izdarīti līdz 1992. gada 15. septembrim]. Rīga: Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, 1992.
39. Latvijas Kriminālkodekss [ar grozījumiem un papildinājumiem, kas izdarīti līdz 1994. gada 20. aprīlim]. Rīga: Latvijas Republikas Tieslietu ministrijas Tiesiskās informācijas centrs, 1994.
40. Latvijas kriminālprocesa kodekss. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2002.
41. Krimināllikums: Latvijas Republikas likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=88966>
[aplūkots 2015. gada 10. martā]
42. Grozījumi Krimināllikumā: Latvijas Republikas likums. Pieņemts: 2005. gada 30. septembrī. Pieejams: <http://likumi.lv/ta/id/117827-grozijumi-kriminallikuma> [aplūkots 2015. gada 10. martā]
43. Grozījumi Krimināllikumā: Latvijas Republikas likums. Pieņemts: 2012. gada 13. decembrī. Pieejams: <http://likumi.lv/ta/id/253698-grozijumi-kriminallikuma> [aplūkots 2015. gada 10. martā]
44. Kriminālprocesa likums: Latvijas Republikas likums.
Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=107820> [aplūkots 2015. gada 10. martā]
45. Grozījumi Kriminālprocesa likumā: Latvijas Republikas likums. Pieņemts: 2009. gada 12. martā. Pieejams: <http://likumi.lv/ta/id/190010-grozijumi-kriminalprocesa-likuma> [aplūkots 2015. gada 10. martā]
46. Mediācijas likums: Latvijas Republikas likums.
Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=266615> [aplūkots 2015. gada 7. maijā]
47. Valsts probācijas dienesta likums: Latvijas Republikas likums.
Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=82551> [aplūkots 2015. gada 10. martā]
48. Kārtība, kādā Valsts probācijas dienests organizē un vada izlīgumu ar starpnieka palīdzību: Ministru kabineta noteikumi Nr. 825. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=167543>
[aplūkots 2015. gada 10. martā]

49. Grozījumi Ministru kabineta 2007. gada 4. decembra noteikumos Nr. 825 "Kārtība, kādā Valsts probācijas dienests organizē un vada izlīgumu ar starpnieka palīdzību": Ministru kabineta noteikumi Nr. 17. Pieejams: <http://likumi.lv/ta/id/224274-grozijumi-ministru-kabineta-2007-gada-4-decembra-noteikumos-nr-825-kartiba-kada-valsts-probacijas-dienests-organize-un-vada-izl> [aplūkots 2015. gada 10. martā]
50. The Criminal Code Of The Russian Federation. Pieejams: http://www.legislationline.org/download/action/download/id/4247/file/RF_CC_1996_am03.2012_en.pdf [aplūkots 2015. gada 2. maijā]
51. Criminal Code of Ukraine. Pieejams: <http://www.legislationline.org/documents/action/popup/id/16257/preview> [aplūkots 2015. gada 2. maijā]
52. Penal Code of the Republic of Estonia. Pieejams: http://www.legislationline.org/download/action/download/id/4707/file/Estonia_Penal%20Code_am2013_en.pdf [aplūkots 2015. gada 2. maijā]
53. Criminal Procedure Code of the Republic of Estonia. Pieejams: http://www.legislationline.org/download/action/download/id/4709/file/Estonia_CPC_am2013_en.pdf [aplūkots 2015. gada 2. maijā]
54. Penal Procedure Code of the Republic of Bulgaria. Pieejams: http://www.legislationline.org/download/action/download/id/4152/file/PENAL_PROCEDURE_CODE_am2011_en.pdf [aplūkots 2015. gada 3. maijā]
55. Criminal Code of the Republic of Croatia. Pieejams: http://www.legislationline.org/download/action/download/id/4284/file/Croatia_Criminal_proc_code_am2009_en.pdf [aplūkots 2015. gada 3. maijā]
56. Criminal Code of Canada. Pieejams: <http://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/C-46/> [aplūkots 2015. gada 13. aprīlī]
57. German Criminal Code. Pieejams: http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stgb/englisch_stgb.html [aplūkots 2015. gada 14. aprīlī]
58. The German Code of Criminal Procedure. Pieejams: http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stpo/englisch_stpo.html [aplūkots 2015. gada 14. aprīlī]

Tiesu prakse

59. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2007. gada 13. aprīļa lēmums lietā SKK-222/2007. Pieejams: http://at.gov.lv/files/uploads/files/archive/department2/2007/kd1_130407.doc [aplūkots 2015. gada 27. martā]

60. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2007. gada 17. maija lēmums lietā SKK-283/2007. Pieejams:
<http://at.gov.lv/files/uploads/files/archive/department2/2007/kd170507.doc>
[aplūkots 2015. gada 29. martā]
61. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2007. gada 19. decembra lēmums lietā SKK-713/2007. Pieejams:
http://at.gov.lv/files/uploads/files/archive/department2/2007/skk%20713_7_f.doc
[aplūkots 2015. gada 27. martā]
62. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2008. gada 14. oktobra lēmums lietā SKK-572/2008. Pieejams:
http://at.gov.lv/files/uploads/files/archive/department2/2008/skk%20572_8_g.doc
[aplūkots 2015. gada 27. martā]
63. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2009. gada 12. maija lēmums lietā SKK-161/2009. Pieejams:
http://at.gov.lv/files/uploads/files/archive/department2/2009/skk-161-09_f.doc
[aplūkots 2015. gada 27. martā]
64. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2009. gada 22. septembra lēmums lietā SKK-394/2009. Pieejams:
<http://at.gov.lv/files/uploads/files/archive/department2/2009/skk%20394.doc>
[aplūkots 2015. gada 29. martā]
65. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2010. gada 23. februāra lēmums lietā SKK-102/2010. Pieejams:
<http://at.gov.lv/files/uploads/files/archive/department2/2009/skk%20102.doc>
[aplūkots 2015. gada 28. martā]
66. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2012. gada 16. augusta lēmums lietā SKK-352/2012. Pieejams:
<http://at.gov.lv/files/uploads/files/archive/department2/2012/skk-35212.doc>
[aplūkots 2015. gada 28. martā]
67. Tiesu prakses apkopojums: Tiesu prakse kriminālprocesa izbeigšanā un personas atbrīvošanā no kriminālatbildības, pamatojoties uz cietušā un apsūdzētā izlīgumu. Latvijas Republikas Augstākā tiesa, 2008. Pieejams:
http://www.at.gov.lv/files/uploads/files/docs/summaries/2008/labpr_bez%20uzvardiem.doc
c [aplūkots 2015. gada 27. martā]